

Van zeden

Een tweede Middelnederlandsch zedekundig leerdicht

editie W.H.D. Suringar

bron

W.H.D. Suringar (ed.), *Van zeden. Een tweede Middelnederlandsch zedekundig leerdicht*. Van der Hoek, Leiden 1892

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_van038vanz02_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

Merkwaardig, hoe bijna iedere vondst van overblijfselen der oude poëzie onze taalkunde met nieuwe bijdragen verrijkt. Ook hier vinden wij een aantal woorden, die tot dusverre nog niet, of slechts eene enkele maal waren voorgekomen.

M. DE VRIES, Inleiding op *Van den Borchgrave van Couchi*, bl. 35.

[Woord vooraf]

Behalve het Zedekundig Leerdicht, dat onder den naam van *Die Bouc van Seden* in het vorig jaar door mij werd uitgegeven na KAUSLER'S uitgaaf volgens het Comburger Handschrift hier en daar verbeterd en toegelicht, is onlangs in datzelfde Hs. een tweede leerdicht van gelijke strekking, dat nog niet in druk verschenen was, toevallig door een onzer landgenooten ontdekt geworden. Aan mijne aandacht toch - 'ic moets lien, al eest scande' mag ik wel zeggen - was het volkomen ontgaan, toen ik dat Hs. voor mijne uitgaaf van genoemd geschrift collationeerde; wat te lichter heeft kunnen gebeuren, dewijl ik in het denkbeeld verkeerde, dat alle de gedichten van dat Hs. reeds waren afgedrukt in de *Denkmäler* en ik het alzoo overtollig mocht rekenen mij, buiten hetgeen ik noodig had, verder om den overigen inhoud te bekommeren. Doch omzigtiger, dan ik geweest ben, handelde de heer Dr. F.A. STOETT, Leeraar aan het Gymnasium te Amsterdam, die in het laatst verlopen jaar, na zijn doel bereikt te hebben, waartoe het Hs. hem tijdelijk was afgestaan, bij verder onderzoek het geluk had een onuitgegeven gedicht van 528 verzen te ontdekken, waarvan hij, vernomen hebbende welken arbeid ik destijds onder handen had, de goedheid gehad heeft mij niet slechts kennis te geven, maar ook een met zorg door hem vervaardigd Afschrift aan te bieden om het desverkiezende als een Appendix te plaatsen achter *Die Bouc van Seden*, waartoe het gevondene toch, oppervlakkig bekeken, wel scheen te behooren. Wat dit 'daartoe behooren' betreft, kon ik na het ontvangen van het Afschrift, dat mij niet weinig in verrukking brengen mocht, reeds spoedig verklaren, dat die verzen niet mogen beschouwd worden als fragmenten van eenig ander dichtstuk, maar een op zichzelf staand Leerdicht uitmaken, dat slechts in zooverre tot het ge-

noemde behoort, als daarin hetzelfde onderwerp nagenoeg op denzelfden trant behandeld wordt.

Mocht ik alzoo niet kunnen besluiten dit gedicht louter als bijvoegsel te laten afdrukken achter het bijna gereed liggende - het laatste blad toch was in correctie - veel liever wilde ik het afzonderlijk uitgeven en de taak op mij nemen om het, zooals het wel noodig scheen, hier en daar te verbeteren en toe te lichten; ofschoon ik laatstelijk, om mijnen ver gevorderden leeftijd, bijna reeds afscheid genomen had van het uitgeven.

Daar nu Dr. STOETT zich wel kon vereenigen met zoodanig voornemen van mij, ben ik in de gelegenheid gesteld geworden, niet slechts voor de studie van de Middelnederlandsche taal een juweeltje aan het licht te brengen, dat zonder zijne ontdekking wellicht nog lang in het duister zou gebleven zijn; maar ook voor mij zelve, in de bearbeiding daarvan, eene voor mijnen toestand heilzame bezigheid te vinden, waarvan ik, zoo al geen volkomen troost, toch eene gewenschte afleiding verwachten mocht in het verduren der treurige weder-waardigheid, die mij intusschen getroffen heeft. Met de meeste oprechtheid des harten alzoo zij mijn innige dank aan hem toegebracht, door wiens vrijgevege handelwijze mij die dubbele gelegenheid geschonken werd.

Volgaarne voeg ik daarbij, dat ik, vooral bij de vervaardiging van het *Glossarium*, mij menig oogenblik verheugd heb over de onverwachts gevondene aanleiding om nog het een en ander aan 't licht te brengen van 't geen in vroeger tijd af en toe in portefeuilles was neergelegd. Doch, indien dit gedeelte van mijnen arbeid door deskundigen mocht bevonden worden niet zonder verdienste te wezen, dan mag ik niet verzwijgen, dat de eer daarvan gedeeltelijk toekomt aan mijne jongere vrienden, de heeren Dr. S.G. DE VRIES en Dr. STOETT, die mij behulpzaam geweest zijn in het verbeteren der drukproeven en mij daarbij menigen goeden wenk gegeven hebben, waarvoor ik grooten dank verschuldigd ben.

Inleiding.

Het Middelnederlandsch gedicht, dat nu voor 't eerst in druk verschijnt, staat in het Comburger Handschrift f° 261^d-265^a. Daar is het, evenals de voorgaande en volgende stukken, in vier kolommen geschreven en beslaat op drie geheele folia (262-264) twaalf kolommen, elk van 42 verzen, en dan nog het overschot van een vroeger folium (261) met 11, en het begin van een later folium (265) met 13 regels. Het gedicht is alzoo in zijn geheel 528 verzen groot.

Uit de omstandigheid, dat het hier gevonden wordt in vereeniging met een groot aantal gedichten van onderscheidene schrijvers, blijkt reeds genoegzaam, dat men hier geen *autographum* voor zich heeft, maar een *apographum*. Trouwens zou men zulks ook hebben mogen vermoeden uit eenige fouten, die klaarblijkelijk niet aan den dichter zelven mogen geweten worden, maar aan den copiïst, die overigens, met anderen vergeleken, zorgvuldig zijne taak verricht heeft en zich zelfs, minder dan elders plaats vindt, ongelijk gebleven is in de destijds nog zoo weinig vaststaande orthographie der woorden. Het eenige toch, waarin hij zich in dit opzicht bezondigd heeft, bestaat nagenoeg slechts in het willekeurig gebruik der letters s en z bij afwisseling, gelijk ook in dat van de *i*, *y* en *ij* in dezelfde woorden: en dat zelfs wel in geval die woorden dicht bij elkaar staan.

Dat dit gedicht door KAUSLER in zijne *Denkmäler* niet is opgenomen geworden, en dat deze verdienstelijke Geleerde nergens de reden van die weglating heeft opgegeven, ofschoon hij het bestaan daarvan wel vermeld had (Denkm. I, XLVIII), dat mag ons

wel in hooge mate bevreemden. Het minst gaarne zou ik dit willen toegeschreven hebben aan 's mans geringschatting van dit gedicht, daar dit toch èn op zichzelf beschouwd èn in vergelijking gebracht met andere stukken, die wel opgenomen zijn, in meer dan één opzicht, de openbaarmaking verdiend had, en bovendien door zijnen inhoud evenmin als door zijne strekking iemand ter wereld eenigen aanstoot zou gegeven hebben. Veeleer zou ik genegen zijn te vermoeden - en dit is dan ook het eenige wat ons overschiet - te vermoeden, dat de kopie onder den hoop der tallooze papieren, die voor de uitgaaf der Denkmäler hebben moeten gereed gemaakt worden, bij vergissing is teloor gegaan en dat alzoo aan dit gedicht het ongeluk wedervaren is om voorloopig in de duisternis te blijven, waarin het meer dan drie eeuwen was begraven geweest.

Boven het gedicht staan in het Handschrift de woorden *V a n Z e d e n*; doch het is hoogst twijfelachtig of die titel wel van den dichter zelven afkomstig is. Deze toch schreef in de laatste strophe, ter aankondiging van het einde zijns gedichts:

Hier es dit bouxkin van Zeden al.

En zoo zou het ook door ons hebben moeten genoemd worden. Doch het kwam mij beter voor - en ik mag vertrouwen dat anderen zulks zullen goedkeuren - de benaming *V a n Z e d e n* als titel over te nemen; daardoor toch kon al dadelijk het verwarren worden voorkomen, dat anders zeer licht ontstaan zou, tusschen de beide bijna gelijkkluidende en toch onderscheidene dichtstukken *D i e B o u c v a n S e d e n* en *B o u x k i n v a n Z e d e n*.

Wie de maker van dit dichtstuk geweest is, waar en wanneer het vervaardigd werd, zijn vragen, die niet kunnen beantwoord worden. Onze voorouders waren waarschijnlijk niet algemeen gewoon hun naam onder hunne werken aan te teekenen, evenmin den tijd op te geven waarin zij die vervaardigden; en, is dit wellicht soms door hen gedaan, dan hebben althans de overschrijvers verzuimd die aantekeningen over te nemen. Wel kennen wij, vooral onder de grootere gedichten, die ons uit de Oudheid zijn overgebleven, eenige waarin de vervaardiger, meest in het begin of bij het einde, zelf zijn naam noemt, of over zijn vaderland spreekt, of eenige omstandigheid vermeldt die in zijn leven is voorgevallen, of zelfs het jaar opgeeft waarin hij zijnen om-

vangrijken arbeid voltooid heeft; gelijk ook soms wel de door den schrijver gebezigde taal gegronde vermoedens aan de hand geeft aangaande zijn geboortegrond of de plaats van zijn toenmalig oponthoud. Doch van dit alles is in dit ons gedicht geen enkel spoor te ontdekken, zoodat wij ons, bij gemis van de kennis zijns naams, ook hier weder met de benaming van *onze schrijver, onze dichter, onze zedemeester* zullen moeten behelpen, zoolang wij niet - hetgeen nauwelijks te verwachten is - door eene later opdagende aanwijzing van buiten af zullen zijn ingelicht.

Bij deze zoovele duisterheden geeft althans de beschouwing van dit dichtstuk zelve ons de overtuiging, dat wij hier niet te doen hebben met een onzeker aantal fragmenten, maar met een geheel en behoorlijk afgerond geschrift. In de eerste verzen immers zegt de dichter wat hij zal gaan behandelen en aan het einde verklaart hij dat de door hem ondernomene taak volbracht is, den lezer aanbevelende zich met den inhoud bekend te maken en de gegevene voorschriften in acht te nemen. Dat is dus een volkomen juist en voor het onderwerp passend einde, zooals ook wel aan het slot van andere dichtstukken gevonden wordt, maar niet in dat van *Die Bouc van Seden*; waarom men desaangaande wel het denkbeeld geopperd heeft dat dat gedicht òf niet is afgewerkt, òf dat het slot daarvan is verloren gegaan.

Overeenkomstig zijnen titel verkeert dit gedicht geheel en al op zedekundig gebied, en worden daarin menigvuldige voorschriften gegeven, waarvan de inachtneming voor iedereen heilzaam is en noodzakelijk, wil het hem goed gaan in de wereld. Wel gelden deze voorschriften grootendeels den mensch op volwassen leeftijd; intusschen wordt daarbij niet vergeten, wat van de jeugd en jongelingschap gevorderd wordt, daar de eerste tot gehoorzaamheid en leerlust wordt aangemaand en de andere - vooral indien zij in onderhoorigen toestand zich bevindt - wordt opgewekt om onderdanig, beleefd en voorkomend te wezen jegens iedereen.

Na eene voorafgaande herinnering aan hetgeen de Bijbel voorschrijft ten opzichte van de plichten aan God en de Kerk verschuldigd, volgt een groote reeks van voorschriften, waarin wordt opgegeven wat ieder doen en laten moet, waarnaar men behoort te streven, en waarvoor men zich te wachten heeft in onderscheidene omstandigheden die òf in den huiselijken kring òf in het

maatschappelijk verkeer voorkomen, om een kalm en onbesproken leven te kunnen leiden. Doch tot verplichtende voorschriften en waarschuwendende vermaningen heeft onze Zedemeester zich niet uitsluitend bepaald, maar ook heeft hij welmeenende raadgevingen daaraan toegevoegd, hoe men zich overal jegens anderen, vooral jegens meerderen te gedragen hebbe om voor een wèl opgevoed man te kunnen gehouden worden: waaronder het gedrag bij den maaltijd en het doen eener reis iets meer uitvoerig wordt besproken.

Uit deze oppervlakkige opgaaf van den inhoud blijkt reeds genoegzaam, dat dit Leerdicht zeer veel overeenkomst heeft met *Die Bouc van Seden*, en dat alzoo beide geschriften met evenveel recht mogen beschouwd worden als Handboeken voor opvoeding en beschaving, overeenkomstig den eisch der eeuw waarin zij werden vervaardigd.

Bij de groote overeenstemming echter, die er klaarblijkelijk tusschen deze twee geschriften bestaat, - die niet mag worden toegeschreven aan eenig vermoeden dat de vervaardiger van het eene het bestaan van het andere zou gekend hebben, maar die het gevolg is van de omstandigheid dat beide dichters uit dezelfde bron geput hebben - nevens die overeenstemming moet ik hier echter ook wijzen op het verschil van aard en aanleg, dat in elk van deze gedichten valt op te merken. De vervaardiger namelijk van het eene heeft zijne zedelessen uit onderscheidene bronnen ontleend, waaraan hij dan nog, zoo het althans wel schijnt, veel van zichzelf heeft toegevoegd en meermalen het een of ander punt met uitvoerigheid besproken; de andere dichter daarentegen heeft slechts een enkele bron gebruikt, waaruit hij gehaald heeft wat hem goed dacht; en dat heeft hij kort en afgerond, meestal in vierregelige strophen, voorgesteld bij wijze van een Wetboek in artikels afgedeeld: terwijl slechts een enkel artikel (zie Strophe 33) - doch wat met het voorgaande samenhangt - als een toevoegsel moet beschouwd worden dat van hem afkomstig is of althans in de bron, waaruit hij zijne geleerdheid gehaald heeft, niet wordt aangetroffen, gelijk zulks ook het geval is met een paar toegevoegde spreekwoorden.

Wel vindt men in dit Leerdicht hier en daar, vooral in den beginne, soms voorschriften, die zoozeer overeenstemmen met de uitspraken van den Bijbel, dat zij genoegzaam blijken daaruit

ontleend te zijn. Zulks behoort echter niet aan onzen Moralist te worden toegerekend; want deze volgde slechts - wellicht soms onbewust - de bron, waarin ze reeds voorhanden waren. De eenige bron toch, waaruit hij zijne zedelessen ontleend heeft, is het in de Middeleeuwen algemeen gebruikte schoolboekje, dat bekend is onder den naam van *F a c e t u s*, welks onbekende vervaardiger in een groot honderdtal Latijnsche Disticha zedelessen gegeven heeft, die - zooals in de eerste regels gezegd wordt, welke als 't ware eene Voorrede uitmaken - strekken moeten tot aanvulling van het veel oudere leerboekje dat onder den naam van *D i o n y s i i C a t o n i s D i s t i c h a* algemeen bekend is. Het hier bedoelde aanvullingsgeschrift heeft tot titel:

LIBER FACETI docens mores hominum. Precipue iuuenum in supplementum illorum qui a moralissimo Catone erant omissi, iuuenibus perutilis.

en bevat 272 verzen, meestal tot rijmende disticha gemaakt, welke, evenals die van Cato, meestal zonder eenig onderling verband, ieder op zichzelf staan.

Dit boekje nu, waarvoor ik den lezer ter verdere kennisneming verwijzen mag naar de Inleiding voor mijne uitgaaf van *Die Bouc van Seden* bl. xxiii, heeft onze dichter bijna geheel - zelfs de genoemde Voorrede niet uitgezonderd, - overgenomen, of liever gezegd in Middelnederlandsche verzen overgebracht, zoodat ieder distichon òf geheel òf gedeeltelijk in eene afzonderlijke strophe door hem is behandeld geworden, waarbij echter niet altijd dezelfde volgorde werd in acht genomen. Derhalve zal men het er voor moeten houden, dat onze dichter niet de oorspronkelijke leeraar geweest is van door hem zelve uitgedachte zedelessen, maar slechts een Vertaler van hetgeen uit een anders brein was voortgekomen. Waarom dan ook dit dichtstuk, indien er geen titel ware voorhanden geweest, naar zijnen eigenlijken aard zou hebben kunnen genoemd worden: *FACETUS* in *Middelnederlandsche verzen overgebracht*.

Men stelle zich evenwel niet voor, dat men hier een *woordelijke* vertaling - voor zooverre die in verzen zou te maken zijn - zal aantreffen. Integendeel toch; het blijkt reeds spoedig, dat onze dichter geheel naar eigen inzicht is te werk gegaan, als doel voor oogen hebbende, zijnen landgenooten nuttige voorschriften van levenswijsheid te verschaffen, naar aanleiding van hetgeen een veel oudere Moralist in eene voor hen onverstaanbare taal had voorgeschreven; en dat hij uit die bron slechts datgene heeft

overgenomen wat hem goeddacht en het andere weglief, soms het een en ander daaraan toevoegende of naar eigen goedvinden veranderende.

Daarom echter mag de waarde van dit gedicht wel iets, maar toch niet veel, in onze schatting dalen. Immers was het in dit geval niet enkel hoofdzaak kennis op te doen van nog niet bekende maatschappelijke toestanden die uit de gegevene zedelessen zouden kunnen blijken; maar evenzeer, en zelfs meer, was het te doen om de wijze waarop, en de taal waarin die zedelessen, al ware de inhoud daarvan reeds genoegzaam bekend, zouden zijn geschreven. En zoo toch hebben dan ook vele andere geschriften der Oudheid hunne waarde niet verloren, al werd het later bewezen dat het geen oorspronkelijk geschrevene, maar slechts vertaalde stukken waren.

Wat nu onze Moralist zijnen landgenooten in het Middelnederlandsch heeft geleverd zonder daarbij aan te wijzen vanwaar hij zijne geleerdheid gehaald had, dat hebben ook anderen in later tijd, doch onder aanduiding der bron, in aanverwante dialecten verricht. Met andere woorden wil ik alzoo gezegd hebben: *E r b e s t a a n* buitendien nog meer vertalingen van *Facetus*. Daar dit gedeelte der *Facetus*-litteratuur, zooverre mij bekend is, nog niet is behandeld geworden, heb ik gemeend dat tot mijn taak behoorde, als eene bijdrage daartoe, hier ter plaatse mede te deelen, wat mijn onderzoek desaangaande heeft opgeleverd. Ik moet alzoo spreken over vijf onderscheidene vertalingen, waarbij ik een begin maak met de vermelding van

Sebastian Brant.

Deze vermaarde Duitsche dichter, van wiens werken het beruchte *Narrenschiff* wel het meest bekend is, heeft tegen het einde der 15de eeuw - hij leefde van 1457 tot 1521 - behalve de vertaling van andere Middeleeuwsche moraliseerende geschriften, zooals de *Disticha Catonis*, *Liber Moreti* en *Thesmophagia* (Pha-

gifacetus), ook eene berijmde vertaling van Facetus geleverd, welke zeer veel opgang gemaakt heeft blijkens de menigvuldige uitgaven die gezegd worden daaraan te zijn te beurt gevallen^{*)}.

De door mij gebezigde uitgaaf is in kl. 4° gedrukt op 26 ongenummerde bladzijden met de signaturen aij, aiiij, aiiiij, b, bij, biiij, en draagt den titel:

LIBER FACETI docens mores hominum: precipue iuuenum: in supplementum illorum: qui a Cathone erant omissi: per Sebastianum Brant: in vulgare nouiter translatus.

Op de voorlaatste bladzijde luidt de Colophon aldus:

LIBER FACETI docens mores iuuenum per Sebastianum Brant nouiter in uulgare translatus: Finit feliciter. Impressus Basilee per Jacobum de Pfortzen. Anno M.CCCCXCVIII.

en daarboven staat deze Toewijding aan de leerzame jeugd, waartoe ook een zijner kinderen behoorde:

**Sebastianus Brant
ad studiose indolis pueros.**

Has cape digne puer normas virtutis amenas

Ex quibus insistas moribus: oro: bonis.

Has tibi materna placuit transuertere lingua

Quo facile illarum mentem animumque feras.

Et mihi si mereor grates age: namque ea pro te

Proque meo exposui carmina filiolo.

Aangaande deze bewerking van Facetus moet ik vermelden, dat de Disticha, die elk voorzien zijn van een kortere of langere - doch meestal vierregelige - vertaling in verzen, niet in dezelfde

*) Achtien uitgaven, die tusschen 1496 en 1513 verschenen zijn, vindt men opgegeven bij G o e d e k e , *Grundrisz z. Gesch. d. Deutschen Dichtung* (2e Aufl.), B. I, p. 388. En toch heb ik hier te lande geen exemplaar kunnen machtig worden. - Zonder den Latijnschen tekst is alleen de Duitsche vertaling overgedrukt in Z a r n c k e ' s uitgaaf van het *Narrenschiff*, p. 137-142, evenals de drie bovengenoemde dichtstukken.

volgorde staan als in den gewonen Facetus: dat sommige daarvan, zonder aanduiding van de reden der weglating, niet zijn opgenomen - zie Str. 83, 84, 87, 101, 121, 125, 128, 129, 130 - en dat daarentegen, vooral in het laatste gedeelte, eenige andere zijn ingelascht, zoodat het geheel 301 verzen bevat, hetzij dat Brant een anders geregeld en vollediger exemplaar vóór zich gehad hebbe, hetzij deze toevoegsels van elders ontleend, hier door hem zijn opgenomen, of wellicht aan zijne vinding moeten worden toegekend. Hoe dit zijn moge, is nog niet wel met zekerheid te beslissen. Intusschen zal dit in ieder geval voor waar mogen erkend worden, dat Brant zich in hooge mate daardoor heeft verdienstelijk gemaakt, dat hij den tekst der Disticha - die in vroeger eeuwen, door herhaaldelijk afschrijven voor schoolgebruik, hier en daar op ellendige wijze verhaspeld was geworden - op welke manier dan ook, in minder berispelijken toestand geleverd heeft. Trouwens laat het zich wel denken, dat een man als Brant, die zelf een bekwaam Latijnsch dichter was, het niet van zich zal hebben kunnen verkrijgen, zijnen jeugdigen vrienden Latijnsche verzen in handen te laten, waarin algedurig tegen de wetten der Metriek gezondigd was. Het is mij dan ook om die reden raadzaam toegeschenen dien verbeterden tekst hier op te geven, al mocht het soms blijken, dat daardoor wel eens de Vertaling eene kleine wijziging had moeten ondergaan, en dus niet volkomen aan den ouden Facetus beantwoordde.

Teutonice.

Eenigen tijd vroeger, misschien zelfs zeer vele jaren vroeger - want de tijd der verschijning laat zich niet bepalen - was eene dergelijke vertaling van Facetus verschenen, door eenen onbekenden dichter in eene der Platduitsche dialecten vervaardigd. Dit geschrift, waarschijnlijk slechts éénmaal gedrukt, is echter, door de meerdere voortreffelijkheid van Brants arbeid overschaduwde, in vergetelheid geraakt en zou nu geheel onbekend zijn en blijven, ware niet althans één exemplaar behouden gebleven, dat zich te T r i e r bevindt in de Stads-Bibliotheek; vanwaar het mij, op aanwijzing van mijnen thans helaas overleden vriend Dr. WEINKAUFF, door bemiddeling van den steeds zoo hulpvaardigen Leid-

schen Bibliothecaris Dr. DU RIEU, ten gebruike verstrekt is en mij grooten dienst bewezen heeft. Daarin toch vond ik onderscheidene mij geheel onbekende Latijnsche disticha, die in den gewonen Facetus niet voorhanden zijn - zie Strophe 113, 125, 128, 129, 130, - en toch blijken te zijn bekend geweest aan den vervaardiger van ons Mnl. leerdicht.

Dit hoogst zeldzame boekje heeft geen afzonderlijken titel; alleen staat op de eerste bladzijde bovenaan, met de steeds gebruikte - en dus niet met grootere - letters gedrukt:

Incipit facetus teutonice et latine

evenals op de laatste bladzijde:

Explicit facetus teutonice et latine

naar aanleiding van welk opschrift ik mij veroorloofd heb deze bewerking ter onderscheiding *T e u t o n i c e* te noemen, om daarmede zoowel het geschrift als den vervaardiger aan te duiden. Daar intusschen de inrichting zoodanig is, dat *L a t i n e* telkens aan *T e u t o n i c e* voorafgaat, had dienovereenkomstig, zoowel op de eerste bladzijde als in den Colophon, eigenlijk moeten geschreven zijn *L a t i n e* et *T e u t o n i c e*.

Op de eerste bladzijde staan, onder het genoemde opschrift, allereerst deze zes verzen bij wijze van eene Voorrede des Vertalers:

w Ilch iunck man ringen wil na eren
 Ind guden seden leren
 Dye sall cathone volgen na
 Doch en sy eme niet versma
 Wat facetus inder schrift
 Leret van seden da he spricht
 cvm nihil vtilius humane credo saluti enz.

en dan volgen op iedere bladzijde vier niet genummerde disticha, die ieder in vier rijmende regels vertaald zijn.

Terwijl ik tot mijn spijt, tengevolge van eene straks te vermelden omstandigheid, niet in staat ben den juisten omvang van dit geschrift op te geven, moet ik mij bij de beschrijving tot deze bijzonderheden bepalen, die ik uit autopsie van het Triersche exemplaar heb leeren kennen:

het boekje is in kl. 4°. gedrukt, zonder opgaaf van jaartal, zon-

der naam van den drukker, en zonder vermelding der plaats waar het verschenen is;

de bladzijden zijn niet gepagineerd, hebben noch signaturen, noch custodes en bevatten meest alle ieder 24 regels.

Als eene bijzonderheid mag nog worden aangemerkt, dat in dezen druk - evenals in den later te vermelden Cato - geen enkel ander leesteeken gebruikt is behalve de punt, en dat nog wel zeer zelden; waaruit wel schijnt te mogen vermoed worden, dat het boekje vervaardigd werd naar een Hs. dat reeds lang bestaan had.

Wie de vervaardiger van deze Vertaling geweest is, kan niet worden opgegeven. Waarschijnlijk is het dezelfde dichter, die ook de Disticha Catonis op gelijke wijze geleverd heeft en in hetzelfde dialect overgebracht. Dit althans is wel volkomen zeker, dat beide boekjes met dezelfde lettervormen - en dus op dezelfde drukkerij - vervaardigd zijn; zooals genoegzaam uit het Triersche boekdeeltje blijkt, waarin, behalve nog andere stukken, die Cato niet slechts *met* Facetus, maar bij vergissing gedeeltelijk ook *midentusschen* Facetus is samengebonden.

Uit die vergissing van den binder zien wij intusschen - hetgeen reeds uit het ontbreken van onderscheidene disticha van den gewonen Facetus mocht vermoed worden - vrij overtuigend, dat het Triersche exemplaar niet geheel compleet is, en alzoo de omvang van dit geschrift niet wel met volkomen juistheid kan worden opgegeven. Immers is het mij gebleken, dat het eerste en het laatste katern elk uit een oneffen getal folia bestaat; vermits hier gevonden worden: eerstelijk 9 folia van Teutonice - daarna 8 folia van Cato - vervolgens weer 8 folia van Teutonice - en eindelijk 3 folia van Teutonice. Op deze 20 folia zijn onder den naam van Facetus 318 verzen aanwezig. Naar mijne gissing ontbreken in dit exemplaar minstens twee folia, die op vier volledige bladzijden gezamenlijk zestien strophen zullen hebben moeten inhouden, waaronder, zoo niet alle, dan toch waarschijnlijk de meeste zullen voorhanden zijn van de dertien die ik als ontbrekende heb aangeduid t.w. N°. 16, 41, 42, 46, 79, 80, 87, 88, 95, 99, 116, 120, 123. Wanneer alzoo bij deze Strophen in de Aanteekeningen opgegeven is *T e u t o n i c e O n t b r e e k t*, dan wordt daarmede bedoeld dat zulks slechts geldt ten opzichte van het Triersche exemplaar. Mocht derhalve - hetgeen zeer te wenschen is - deze mededeeling er toe leiden, dat een volledig exemplaar, thans wellicht op bovengenoemde wijze verscholen, hier of daar

werd ontdekt, dan laat zich met grond vermoeden, dat nog wel meer uit die bron zal kunnen worden voor den dag gebracht, wat niet slechts aan dit gedicht, maar ook aan Der Leken Spiegel en Die Bouc van Seden zou kunnen ten beste komen^{*)}.

Voorts bestaan er twee Nederduitsche vertalingen van Facetus, elk in een eenigszins verschillend dialect vervaardigd, die gevonden zijn in Handschriften toebehoorende aan de Bibliotheek van het Domgymnasium (vroeger Dombibliotheek) van de stad M a a g d e n b u r g; welke beide door den druk zijn bekend gemaakt; jammer evenwel, dat ze niet ieder op zich zelve zijn verkrijgbaar gesteld, maar slechts in moeilijk te bereiken tijdschriften van lang verlopen jaren - ja, wel voor den ondergang gevrijwaard, maar ook - nagenoeg begraven zijn.

De *eerstelijk* gedrukte vertaling, ontleend uit het papierhandschrift N°. 217. 4°. der genoemde bibliotheek, is verschenen in het Deutsches Museum van 1788 p. 437-474 onder dezen titel:

Die Sittensprüche des Magister Facetus in lateinischen Knittelversen, mit einer alten deutschen gereimten Uebersetzung, aus einer Handschrift der Dombibliothek zu Magdeburg, bekannt gemacht von J.F.A. Kinderling.

waarvan de twee eerste samengekoppelde disticha aldus luiden:

Nacht den also myn gheloue steyt,
 So ys nicht nutter der mynschen salicheyt,
 Wan der seden wyse prüuen,
 Vnd sich rechte in seden vfen:
 Der vmme wat des sedighen Kathonis gedicht
 Thw vullen bynnen sich holdet nicht,
 Wyl yk vullen bringhen na myner macht,
 So vele alze myne synne hebben bedacht.

De bewerking van deze vertaling verschilt van alle de overigen in dit opzicht, dat daarbij telkens twee disticha tot een geheel

*) Dezen wensch heb ik gemeend hier te moeten herhalen, dewijl die in 't vorige jaar door mij uitgesproken (zie Tijdschrift voor Nederl. Taalen Letterk. X, 261) tot dusverre onvervuld gebleven is.

zijn aaneengeregen, hetzij deze reeds meer of min van zelf geschikt waren voor samenkoppeling, hetzij ze door verandering van den tekst, daarvoor moesten worden van pas gemaakt. Het is duidelijk, dat alzoo niet slechts de volgorde der disticha in verwarring is gebracht, maar dat ook op vele plaatsen de tekst velerlei verandering onderging en meer verknoeid werd dan ik in een der overige uitgaven gevonden heb. - De omvang van het aldus gereconstrueerd geschrift van Facetus bepaalt zich tot 58 dubbele disticha, ieder voorzien van eene vertaling in 8 rijmende regels; waarvan, buiten het bovengenoemde, nog een voorbeeld is aangehaald op bl. 42.

Ofschoon deze bewerking van Facetus voor mijn doel niets belangrijks heeft opgeleverd, is zij echter in één opzicht althans hoogst merkwaardig, dewijl bij deze gelegenheid door den uitgever eene bijzonderheid is bekend gemaakt, die men vroeger niet wist en die wel waardig is hier in herinnering gebracht te worden. Immers vernemen wij dat aan de disticha van Facetus de eer is te beurt gevallen, dat zij tot teksten gebruikt zijn, om daarover - althans in de kloosters - formeele predicatiën te houden; gelijk ditzelfde eenige jaren later ook gedaan werd door Johan Geiler von Kaisersberg (1445-1510) naar aanleiding van onderscheidene hoofdstukken van Brant's Narrenschiff. (Zie Gödeke, l.c., I, p. 396 e.v.). - Wat desaangaande door KINDERLING, p. 438, werd medegedeeld, moge hier volgen: 'Der Magdeburgische Codex, welcher richtiger *Sermones super Facetum* betitelt sein sollte, enthält die Sittensprüche in 58 Abtheilungen, mehrentheils zu vier Zeilen. Nach der deutschen Uebersetzung folgen die lateinischen Homilien, welche ein ungenannter Dominikanermönch, der seinen Namen zu verewigen nicht für gut fand, wo nicht darüber gehalten, wenigstens doch geschrieben, oder vielmehr einen Kommentar, in Form alter Predigten, mit Eingängen, Gleichnissen, Erzählungen, Sprüchwörtern durchwebt, mit Wortund Sacherklärungen, auch mit kurzen Nutzenwendungen, aufgesetzt hat. -- Es scheint also, dass diese Predigten wirklich gehalten sind, und zwar 1457.'

Hierop volgt dan nog: 'Ob deswegen der Magdeburgische Codex eben so alt ist? ob er von dem Homileten selbst oder von einem andern geschrieben sei? ob dieser auch zugleich oder ein anderer der Versifex sei? - das sind lauter Fragen, die ich nicht beantworten kann, doch vermute ich, dass der Codex wol noch einige Jahr jünger sein mag, denn es ist eben die Hand,

eben die Tinte, mit welcher mehrere Codices der Dombibliothek in der letzten Hälfte des funfzehnten Jahrhunderts geschrieven sind.'

Het is mijns inziens wel jammer, dat KINDERLING ons bij deze gelegenheid niet een paar van die predicatiën, als proeve van behandeling, heeft medegedeeld. Ook zou hij wellicht in staat geweest zijn uit het geheel eene menigte naïeve denkbeelden van dien prediker op te zamelen en ons bekend te maken met de destijds in zwang zijnde Spreekwoorden; en stellig zou hij ons hebben kunnen bekend maken tegen welke ondeugden in die tijden het meest moest worden te velde getrokken. Zoo toch zou hij eene belangrijke bijdrage geleverd hebben voor de geschiedenis der beschaving in die tijden, waardoor wij zouden zijn in staat gesteld om een blik te slaan in den aard van het kloosterleven.

Doch reeds meer dan genoeg over dit geschrift, waarvan toch hier geen verder gebruik gemaakt is.

Van de andere, *laatstelijk* in druk verschenen vertaling van Facetus, die in een folio-handschrift van dezelfde Maagdenburgsche Bibliotheek gevonden werd, zou hier wel een weinig partij te trekken zijn geweest, ware zij bijtijds in mijn bezit gekomen. Doch dit is mij, na vele vergeefs aangewende pogingen, pas onlangs gelukt en alzoo te laat voor deze gelegenheid; terwijl het nu gebleken is dat de zeldzaamheid van dit geschrift daaraan moet worden toegeschreven dat het, als overdruk van een School-programma, niet algemeen in den handel gebracht is en een gedeelte uitmaakt van een boekje dat tot titel heeft: *Zweytes Scherflein zur Förderung der Kenntniz älterer deutscher Mundarten und Schriften* von FRIEDRICH WIGGERT. Magdeburg, 1836, 8°., pp. 81.

Behalve eenige deels grootere deels kortere fragmenten van de onderscheidene geschriften, die in dit Hs. staan - waaronder die van eene vrij groote verzameling van *Niederdeutsche Fabeln und Erzählungen (Beyspiele)* de grootste plaats (p. 28-70) inneemt - vinden wij in dit boekje (p. 5-27) Facetus in zijn geheel, bevattende 141 disticha, aan welke ieder eene vertaling in vier rijmende regels is toegevoegd; aan welk bundeltje WIGGERT den naam gegeven heeft van

Niederdeutsche gereimte Umschreibung der Sittensprüche des Facetus.

Onder deze 141 disticha, die in een vrij wel voldoende redactie geleverd zijn, vindt men een groot twintigtal, die in de oude uitgaven van Facetus niet gevonden worden, terwijl daarentegen eenige anderen ontbreken. Als proeve moge het eerste tweetal hier eene plaats vinden:

Cum nil utilius humanae credo saluti
 quam morum novisse modos et moribus uti,
 Ek love dat to des minschen salicheit
 is nein beter ding bereit
 wenne dat he de sede lere
 unde sek na den seden regere:

quod minus exequitur morosi dogma Catonis
 supplebo pro posse meo monitu rationis.
 Dut bok schal na gan
 in lere Catonē dē wisen man:
 dat wil ek vorvullen na miner macht
 na minen sinnen unde craft.

Het laatste distichon, dat elders niet wordt aangetroffen, luidt aldus:

Hortor te vere qui laudes quaeris habere
 ut mea non temere studeas documenta tenere.
 Wultu lof unde ere werven,
 gut gerochte unde sede erven,
 so schaltu mine lere nicht vorsman:
 so machstu van gode lof untfan.

En daaronder heeft de bewerker ten slotte nog deze Strophe geplaatst:

Hir het Facetus bok enen ende.
 god geve dat he dat wol bewende
 dat alle de dar inne lesen
 des himmelrikes mogen werdich wesen.

Ten laatste moet ik nog melding maken van het bestaan eener nog niet in druk verschenen en mij dus overigens niet bekende vertaling van Facetus, die zich in *A u g s b u r g* bevindt. Daarvan zegt KINDERLING in zijne later geschrevene *Geschichte der Nieder-*

Sächsischen oder sogenannten Plattdeutschen Sprache (Magdeburg 1800), p. 411, alleen het volgende: 'Von Faceti Sittensprüchen findet sich auch eine Handschrift aus dem 14 oder 15 Jahrhunderte in der Bibliothek des Closters St. Ulrich und Afra zu Augsburg. V. PLACIDI BRAUNII Notit. Codd. eius Monasterii P. II, p. 50. Sie sind mit einer Hochdeutschen Uebersetzung verbunden, wovon 2 Stellen zum Beweise angeführt werden.'

Om te doen blijken dat deze Vertaling eene andere is dan de vroeger besprokene, laat ik hier de twee door Braunius medegedeelde Strophen volgen; zij luiden aldus:

Cum nihil utilius humane credo saluti
 Quam morum novisse modos et moribus uti
 Ich wen das gross seligkait
 Dem menschen werd zugeleit
 Der gut sitten hat erkant
 Und von dem nie hat gewant.

Adsint ergo rudes sitientes pocula morum
 Hinc fontem poterunt haurire leporis odorum.
 Wer gut rütten durstig sey
 Der wene disem buchen bey
 Der mag schöpfen lauters tranck
 Und aller hübschait anfanck.

Aan geen van de genoemde Vertalers zal wel de lof kunnen ontzegd worden van een verdienstelijken arbeid verricht te hebben, ofschoon uit eene gezette vergelijking, hoe iedere strophe door elk hunner behandeld is, gemakkelijk zou kunnen worden aangewezen, dat des eenen vertolking soms minder goed dan die des anderen geslaagd is. Elk hunner toch heeft naar zijn vermogen getracht, ten beste van zijne tijdgenooten, de zedelessen van Facetus op smakelijke wijze voor te dragen en soms, waar hem zulks noodig scheen, naar eigen inzicht te wijzigen, - waaraan dan ook sommige van de in den tekst gemaakte veranderingen moeten worden toegeschreven - terwijl daarbij op den achtergrond getreden is het denkbeeld om die oude in 't Latijn geschrevene Disticha voor

de jeugd op te helderen, wier gebruik als schoolboekje dan ook destijds wel reeds zal hebben opgehouden ten gevolge van de intusschen verschenen betere hulpmiddelen om de Latijnsche taal te leeren. Daarvan althans kan bij onzen Moralist volstrekt geen sprake zijn, vermits deze den Latijnschen tekst heeft weggelaten.

In hoeverre zij, die zich bezig houden met het onderzoek van het Platduitsche dialect en de Duitsche taal der 15de eeuw, eenig nut zouden kunnen trekken uit de vijf onderscheidene vertalingen, daarvan moet ik het onderzoek aan anderen overlaten; en zulks ligt ook geheel buiten mijn bestek. Doch ik mag niet nalaten hier althans met enkele woorden te wijzen op de aanwinst voor de studie der Middelnederlandsche taal, die ons uit het nu openbaar gemaakte leerdicht wordt aangeboden en hoe alzoo opnieuw bewaarheid wordt het zeggen van Prof. DE VRIES dat ik als motto geplaatst heb op de achterzijde des titels van dit boek. Hierin toch vindt men een tal spreekwijzen en afzonderlijke woorden, die elders of nog niet zijn aangetroffen, of zeldzaam en dan soms in onzekere beteekenis voorkomen en alzoo tot verklaring of bevestiging kunnen verstrekken.

Als zoodanig moeten opgemerkt worden de s p r e e k w i j z e n : yemene troest doen 79. - (verschuldigd) loen laten slapen 86. - hem ter middelheit gheuen 107. - enen belof vulcommen 126. - mist van zeden 233. - miltheit gheuen 247. - den dach verhoeden 343. - (int betalen) eenen morghen soucken 395. - hier es dit bouxkin al 525.

Tot de meest opmerkelijke w o o r d e n behooren die, welke van Latijnschen oorsprong zijn, waarvan het gebruik in dien tijd, gedeeltelijk althans, daaraan te wijten is, dat nog geen passend woord zich had opgedaan; evenals wij thans nog wel soms verplicht zijn tot het bezigen van Fransche woorden. Als zoodanige vindt men hier: *burse* (bursa) - *exempel* (exemplum) - *castyen* (castigare) - *labuer* (labor) - *orisoen* (oratio) - *regneeren* (regnare) - *religioen* (religio) - *rustier* (rusticus) - *ruut* (rudis) - *sanct* (sanctus) - *seerue* (servi) - *subtijl* (subtilis) - *taxeeren* (taxare) - *tempteeren* (tentare) - *torment* (tormentum): alle welke woorden in mijn Glossarium zijn opgenomen. En dat dit gebruik in Maerlants tijd geen vreemd verschijnsel is, zal zelfs uit een enkel voorbeeld kunnen blijken, wanneer ik hier ga meedeelen dat uit Wapene Martijn (Stroph. Ged. p. 1-76) het volgende lijstje van soortgelijke woorden door mij is opgemaakt:

<i>benedien</i> (benedicere) I, 956.	<i>naen</i> (nanus) I, 271.
<i>caer</i> (carus) III, 356.	<i>payen</i> (paganus) II, 271.
<i>caritate</i> (caritas) I, 329.	<i>passie</i> (passie) I, 861.
<i>castien</i> (castigare) Verk. M., 19.	<i>sermoen</i> (sermo) II, 41, 226.
<i>dilovie</i> (diluvium) I, 503.	<i>tempeest</i> (tempestas) III, 427.
<i>fijn</i> (finis) I, 290.	<i>torment</i> (tormentum) I, 210, 319.
<i>heresie</i> (haeresis) II, 272.	<i>venijn</i> (venenum) I, 609, 621.
<i>instrument</i> (instrumentum) I, 323.	<i>virtuut</i> (virtus) I, 673.

Overigens wil ik hier, ter nadere waardeering van den letterkundigen arbeid van onzen Moralist, nog hebben bijgevoegd dat zijne verzen meestal zeer vloeiend zijn, zich aangenaam laten lezen, en niet overladen zijn met stoplappen, zooals die soms bij anderen in grooten getale voorkomen, zonder eigenlijk iets te beteekenen en slechts bijgebracht ter wille van het rijm: dat de door hem gebezigde taal zuiver Middelnederlandsch is en geheel overeenkomt met die van Maerlants tijd: dat eindelijk zijn geschrift, hoezeer van betrekkelijk korten omvang, eene groote menigte geschikte voorbeelden voor de Syntaxis oplevert, vooral ter aanwijzing van de regeering der verba en adjectiva, waarop ik in mijn Glossarium meermalen de aandacht gevestigd heb onder verwijzing naar de voortreffelijke *Beknopte Middelnederlandsche Spraakkunst* van Dr. F.A. STOETT.

Mocht dit laatste, wat ik in het belang van jeugdige beoefenaars meende te moeten doen, door de corypheën van dezen tak van studie afgekeurd worden en als overbodige ballast beschouwd, dan veroorloof ik mij hun toe te voegen dat dit geschrift niet slechts voor hen is uitgegeven, maar evenzeer voor anderen, die de beginselen van het Middelnederlandsch taaleigen nog niet geheel te boven zijn.

Met het oog op zoodanige lezers van dit geschrift, heb ik dan ook hier weder, evenals vroeger, in ruimere mate, dan door anderen waarschijnlijk zou verlangd zijn, de in dit dichtstuk voorkomende woorden en taalvormen, die van het tegenwoordig gebruik afwijken, in mijn Glossarium toegelicht, vooral wanneer daarin niet toereikend voorzien was in het Glossarium op *Die Bouc van Seden*, waarnaar ik anders verwezen heb.

Laat ik nu ten slotte nog iets mogen zeggen aangaande den arbeid, die door mij aan dit Leerdicht besteed is, om alzoo den lezer bekend te maken met de

Inrichting van deze uitgaaf.

a. De tekst, die thans voor 't eerst in druk verschijnt, is zoo nauwkeurig mogelijk, en zelfs met behoud der niet overal gelijk geblevene orthographie, afgedrukt naar het Comburger Handschrift, alleen met dit verschil, dat, behalve de bijgevoegde nummers, de verzen, die daar zonder eenige afscheiding doorlopend geschreven staan, hier in Strophen, meestal van 4 regels, zijn afgedeeld: hetgeen ongetwijfeld tot de verduidelijking veel zal kunnen bijdragen, gelijk zulks tevens in overeenstemming is met de meestal ook op zich zelf staande disticha van Facetus, waarvan zij de vertaling uitmaken. Waar ik vermoedde, dat in het Hs. eene foutieve lezing stond, of een woordje was uitgevallen, of te veel stond, wat natuurlijk aan den Afschrijver moet geweten worden, heb ik zulks aan den voet der bladzijden opgegeven.

b. In de Aanteekening heb ik telkens het voor iedere strophe passende distichon van Facetus uitgeschreven en met grootere en cursieve letters laten drukken, opdat alzoo te beter de bron, waaruit onze Moralist geput heeft, den lezer in 't oog zou vallen. Bij welke opgave ik de redactie van BRANT - en wel naar de boven vermelde uitgaaf - heb overgenomen, omdat daarin vele van de bedorvene lezingen der vroegere uitgaven verbeterd zijn. Waar intusschen zijne veranderingen in den tekst mij toeschenen minder goed te voldoen of geheel onnoodig te wezen, heb ik ook dit zonder verdere verklaring weder eenvoudig aangeteekend. (Zie Strophe 3, 6, 10, 20, 23, 27, 29, 30, 31, 34, 37, 39, 42, 43, 44, 45, 56, 58, 59, 62, 66, 70, 72, 91, 100, 111). De bijgevoegde Vertaling van BRANT scheen mij toe, voor de vergelijking met die van onzen Moralist, genoegzaam belangrijk om ze in haar geheel - natuurlijk voor zooverre zij hier te pas kwam - over te nemen, ofschoon zulks slechts op weinige plaatsen, om de door hem in den tekst aangebrachte veranderingen, volstrekt noodzakelijk zou geweest zijn. - Van deze Vertaling heeft ZARNCKE in den Anhang tot Brant's Narrenschiff, p. 137-142, een volledigen nadruk geleverd volgens eene latere uitgaaf, die z.j. en pl. (waarschijnlijk te Bazel in 1502) verschenen is, waarin het taaldialect eenigszins is gewijzigd; doch daarin zijn de door BRANT bij de meeste Strophen bij geschrevene lemmata weggelaten. Voor hen, die daarin belang stellen, heb ik de nummers der verzen opgegeven, evenals die der disticha, eerstelijk die van de vroe-

gere - ook door mij elders gevolgd - uitgaven, en dan die van BRANT; dewijl mij zulks noodzakelijk toescheen omdat in beide redacties de volgorde verschilt.

c. Van niet minder aanbelang was het bij de bewerking van dit Leerdicht mijne aandacht te vestigen op eene Platduitsche vertaling, welker uitgaaf hoogst zeldzaam is, die ik, bij gebrek aan betere aanduiding, verplicht geweest ben *T e u t o n i c e* te noemen, vermits de naam van dien dichter geheel onbekend is, evenals de tijd en de plaats, waar en wanneer zij in het licht verschenen is. Daarin toch vond ik onderscheidene disticha, die in den gewonen Facetus niet voorkomen en toch aan onzen Moralist hebben moeten zijn bekend geweest (zie Str. 113, 125, 128, 129, 130). Het vermoeden ligt alzoo voor de hand, dat beide bewerkers een handschrift van een meer nitgebreiden Facetus gebruikt hebben; gelijk ook wel blijkt, dat beiden een zelfde redactie voor oogen gehad hebben (zie Str. 57, 78, 81, 91, 112, 113, 125, 128, 130). Ook die Vertaling achtte ik wel waardig te zijn hier te worden opgenomen; waarbij ik echter korthedshalve het Latijn heb weggelaten, uitgezonderd de enkele gevallen waar de opname daarvan, wegens de gewijzigde opvatting van den zin, noodzakelijk scheen (zie Str. 48, 57, 78, 91, 97, 98, 112).

d. Aan deze citaties heb ik verder nog toegevoegd de gedeeltelijk reeds elders door mij aangewezen parallele plaatsen uit *Die Bouc van Seden*, *Der Leken Spiegel* en de *Gnomologia* van BUCHLER, om alzoo te doen zien wat ieder van die dichters, elk op zijne manier, uit dezelfde bron geput heeft, waardoor soms de een tot opheldering van den ander kan verstreken. Wel zou de onderlinge vergelijking van die drie dichters, maar vooral ook die van de opgegeven vertalingen, niet zonder vrucht hebben kunnen besproken worden, doch dit heb ik, om aan dit geschrift geen te groote uitbreiding te geven, liever aan de lezers zelve willen overlaten.

Of ik nu met al dat afschrijven en wat buitendien hier en in het Glossarium door mij bijeengebracht is, veler goedkeuring zal inoogsten, wil ik van den tijd afwachten. Op aller goedkeuring te durven rekenen, zou meer dan dwaas zijn, want gelijk de dichter zegt:

Die scriuen soude int openbaer
Dat elken mensche te wille waer,
Die soude vro op moeten staen. -
Wat woud icket dan verzoucken
Elken mensche te wille te spreken?
Die sorghe wil ic laten steken
Ende scriven na mijns selves sin.

DER MINNEN LOEP, III, 1.

**Van zeden.
Middelnederlandsch zedekundig leerdicht.**

1^{aant.}

Als ic gheloeue, zedebaer leuen
Es noetlic elken meinsche ghegheuen,
Want niet orborliker de meinsche
Mach ghecrighen te zinen weinsche.

2^{aant.}

5 Daer cathoen af es in ghebreke,
Redene vermaent mi, dat ic spreke
Van sulker leeringhen, verstaet twoert,
Als ionghen lieden toe behoert.

3^{aant.}

Die ruut zijn, commen ter fonteine
10 Van zeden ende duechden ghemeine:
So gheeft roke ende smake goet;
Comt sonder vaer, hebt goeden moet.⁺

⁺f°. 262 a

4^{aant.}

Blommen baert dit houekijn
Van goeder leere ende vruechden fijn.
15 O ongheleerde, wildijt smaken,
So moghedi te groeter eeren gheraken.

5^{aant.}

Sonder gode eist al niet,
 Wat men hoert of wat men siet;
 Souct eerst zijn rike ende sine ghenaden,
 20 So bestu arde wel beraden.

6^{aant.}

Aldus so wert di al ghegheuen,
 Wat dat di noetlic is int leuen;
 Want so wie die gode dient
 Regneert met hem als eewich vrient.

7^{aant.}

25 Gheloef ende anebede eenen god,
 Hem gheeft eere, hout zijn ghebod;
 Dat hem toehoert gheeft lof ende eere:
 Dat es der helegher scrifturen leere.

8^{aant.}

Du suls eeren die heleghe kerke
 30 Ende die haer dienen, priesters ende clerke,
 Hen beeden verchieren na dijn vermoghen:
 Wat redene wijst, sulstu di poghen.

9^{aant.}

Alstu in den tempel gaes,
 Metten wijnwatre du di dwaes
 35 Van zonden, ende valle in orisoene,
 Les ofte zijnt, alst es te doene.

10^{aant.}

Wiltu houesch zijn ghesien,
 Voer gode cniele met beeden knien:
 Voer den meinsche met eenen alleene
 40 Ende dander hout rechte; dits dat ic meene.

11^{aant.}

Dientstu den priester ten autare,
 Dat ic di leere, hebt niet ommare:
 Wes in allen dienstste snel⁴³
 Met beeden handen; so dienststu wel.

12^{aant.}

45 Altoes zijt onderdanich hem beeden,
 Vader ende moeder, doet hem gheen leede:
 Dus doende hu wert eere ghegheuen
 Vp der eerden ende int langhe leuen.

13^{aant.}

Dattu niet wils dat di ghescie,
 50 Doe dat selue eenen andren nye:
 Die minne van christum saltu winnen
 Ende goede liede sullen di minnen.

14^{aant.}

Sijt oemoedich, ende dat te maten;
 (Houerde salmen altoes haten;)⁺
 55 Te vele oemoedich heetmen zot,
 Men hout oec gherne met hem spot.

+f°. 262b.**15**^{aant.}

Sij niet te sonderlinc of te ghemeene
 Te vele: aldus eist dat ic meene;
 Den eersten men te hatene pliet,
 60 Den anderen reket men ouer niet.

16^{aant.}

Wes gherechtich, want men zeecht:
 'Soe wie an gherechtichede cleeft,
 Sijn saet en heeft nemmermeer noet
 Te biddene als bedelare om broet.'

43 lees: dienstste.

17^{aant.}

65 Wie tgheloeue gods hout vast,
 Van zonden so wert hi ontlast,
 Ende hi es in den hemele vermaert
 Gods vrient, so ons scrifture verclaert.

18^{aant.}

Om te verstane elcs redene wel,
 70 Daertoe verstandel zij ende snel;
 Tote di gheseit der lieder tale
 Wes traghe int segghen: so doestu wale.

19^{aant.}

Om vrede, pays ofte omme ghenaden
 Te loepene, si haestelike beraden;
 75 Maer om vechten ofte om strijden
 Aldaer te gane saltu vermijden.

20^{aant.}

Dien du kennes in aermoeden,
 Ghef mildelike van dinen goeden.
 Ghebreect hu goet, doch troest den aermen:
 80 God sal di troesten ende dijns ontfaermen.

21^{aant.}

Altoes dijn dienst sal zijn ghereit
 Elken, en wert di nemmermeer leit;
 Loent hi di niet, een ander sal,
 Dattu verdient, loenen al.

22^{aant.}

85 Als di ghedient hebben ghehuerde cnapen,
 Laet haren loen niet met di slapen,
 Vpdattu wils dat dine cnechte
 Segghen: 'du best een man rechte.'⁸⁸

88 *rees*: een man v a n rechte.

23^{aant.}

- Gheloef niet elken smeekenden gheest,
 90 Sulc dinc es te scuvene meest:
 Bi smeekers es menich onnoesel bloet
 Bedroghen ende gheworpen onder voet.

24^{aant.}

- Corte ende warachteghe tale
 Voucht elken meinsche wale:
 95 Loghenachtich mont beroeft elcs leuen
 Van eeren; dit vint men bescreuen.[†]

†f°. 262c.**25**^{aant.}

- Selden lachen ende dat goedertiere,
 Ne lachtric niet, eist bi manieren:
 Licht van zeden, die vele lacht,
 100 Es metten vroeden cleene ghehacht.

26^{aant.}

Lacht niet alleene, want hi es boes
 Gheheeten, gheueinst, ende oec loes
 Of zot vernaemt in allen hueren
 Ende lettelt ghemint met zinen ghebueren.

27^{aant.}

- 105 Vele rijcheden es groet belet
 Van duechden, ende groete aermoede met:
 Ter middelheit wille di dan gheuen,
 So moochstu leeden een seker leuen.

28^{aant.}

- Drie viande peins te vliene altoes:
 110 Die weerelt, tflaesck, den duuel loes.
 Constu dese drie verwinnen,
 God sal di stercken ende minnen.

29^{aant.}

Al dat hangt an dese drie
 Viandelike strecke, met moede vlye:
 115 Wiltu scuwen diere zielen grief,
 Doch altoos, dat gode es lief.

30^{aant.}

Shemels bliscap hebbe verhoghen,¹¹⁷
 Der hellen torment ende haer doghen,
 Ende die zware bitter doot,
 120 Waer du zijs, hets di wel noet.

31^{aant.}

Hebbe vast al in therte dijn,
 Wattu nu best ende hebs ghesijn
 Ende wesen sult, dan sullen vlyen
 Sonden, die di te tempterne plyen.

32^{aant.}

125 Hebstu belof den zanten ghedaen,
 Vulcomme dat, hets wel ghedaen;
 So wie den zancten belofte breect,
 Sijn si goet, god eist diet wreect.

33^{aant.}

Maer quade belofte bleue bet achter,
 130 Al eist datter af comt lachter;
 Hem, diet beloof, tmeeste quaet,
 Sal elc scuwen; dats mijn raet.

34^{aant.}

Dinen noet ghecrighe, maer hoep van goede
 Vlye, so doestu als die vroede:
 135 Pine rike te sine van duechden,
 So leefdi eewelic met vruechden.

117 *lees: vor (h)oghen (ante oculos).*

35^{aant.}

- Wouckereeren weduwen, of papen amyen,
 Of dochtren der predicaren, die ons castyen,⁺¹³⁸
 Ammans, muelneeren, die bedriuen
 140 Loesheit, nem niet hare wiuen.
 Wiltu om hare wiue pinen
 Of dochtren, curt so sal verdwynen
 Al tgoet onder di, want men siet
 Dat quaet goet te verdwijne pliet.

+f°. 262d.**36**^{aant.}

- 145 Siestu yemen vallen of glijden,
 Dune sult lachen, no verblijden;
 Maer doeck met hem, het mochte morghen
 Di ghescien, dies wes in zorghen.

37^{aant.}

- Wat dattu does, wat di ghesciet,
 150 Ontdeckt dinen wiue niet,
 Daer vreesse van liue an ligghen mach;
 Wes dies vorsien nacht ende dach.

38^{aant.}

- Wiltu weten heymelichede
 Der dinghen, kindre ende sotte mede
 155 Ende dronckaerts, elc so hijt peinst,
 Werpt huut zijn woort ongheueinst.

39^{aant.}

- Comt di yement te ghemoete
 Ende hi di gheeft vriendelike groete,
 Peinst dat hi vrient zij, ende doe alsoe
 160 Van ghelike, spade ende vroe.

138 *Achter dit vers moet uit het volgende in de gedachte worden aangevuld: nem niet te wiue.*

40^{aant.}

Van winkene ende runene saltu di hoeden:
 Sotte pleghens, ende niet die vroede;
 Wantrauwel sijn si, ende omme dat
 Sijn si te scuvene in elke stat.

41^{aant.}

165 O kint, die durst hebt, ganc ter fonteine
 Der wijsheit, daer vintstu water reyne,
 Besloten met .V. sloten hi den berghe hoghe:
 Dat waterkin met neerenste te drinckene poghe.

42^{aant.}

Wie ondersouct met groeten labuere
 170 Wijsheit, die sloten der scriftuere
 Ontspringhen, eerselt hi niet achter,
 Ende wert wijs leuende sonder lachter.

43^{aant.}

Ontsie dinen meester ende biet hem ionste,
 Wiltu van hem ghecrighen conste;
 175 Der wijsheden wert di danne ghegheuen
 Deerste slotele ende oec rijc leuen.

44^{aant.}

Vrach, vest int herte, onthout dat wel,
 Tgheleerte ouerles oec snel:
 Alle die sluetelen sultu ontfaen
 180 Der wijsheit int herte arde saen.⁺

+f°. 263a.**45**^{aant.}

Van uwen gheslachte spreect gheen blame¹⁸¹
 Naer dijn vermoghen, het ware scame;
 Maer eert alle goede vrouwen
 Met ionsten ende met goeder trauwen.

181 lees: Van v r a u w e n gheslachte (*femineo de sexu*).

46^{aant.}

185 Hi es rustier ende dorper van aerde,
 Die van wiuen spreect onwaerde:
 Wij zijn alle van wiuen gheboren.
 Sij moetent kennen, diet lesen horen.

47^{aant.}

Es dijn wijf goet ende di onderdaen,
 190 In ionsteliken minnen sultuse ontfaen,
 Weerden ende eeren sulstu haer mede:
 So hebdi beede, pays ende vrede.

48^{aant.}

Es so di moylic ende stuer
 Ende onghemint met elken ghebuer,
 195 Wildi dan leuen met ghenaden,
 Maecter hu quite; ic dart hu raden.

49^{aant.}

Hebstu kindre, castijse wel
 Te maten, maer sij hem niet te fel.
 Onghewende kindre doen dicwile toren,
 200 Scade ende scande hem, dien si toehoren.

50^{aant.}

Hebstu dienlinghe, onder voet
 Sulstuse houden, bestu vroet;
 Want seerue sijn dicwile vul houerden,
 Ende dienen met groeter onwerden.

51^{aant.}

205 Doe so dat alle dine ghebuere
 Di ionstelic minnen talre huere:
 Groet goet mach di daer af comen;
 Groet quaet verdientstu, als sij di domen.

52^{aant.}

Hebstu stiefuader of stiefmoeder,
 210 Sij dijns selfs een goet behoeder,
 Subtjil te di antreckende haer ionste;
 Dit leeric hu voer goede conste.

53^{aant.}

Hebstu stiefkint, du suls hem eere
 Bewijsen, dat raet mine leere:
 215 Te meer sal de moeder hu minnen,²¹⁵
 Ende svolcs lof suldi oec winnen.

54^{aant.}

Siestu broedre vallen in strijde,
 Ne help no deen no dander zijde;
 Maer doe met dinen woorden
 220 Dat si vallen in accoorden.

55^{aant.}

Hout selden feeste van maeltijden,
 Van costen suldi hu oec vermiden,⁺
 Die di mochten in aermoeden
 Bringhen, waerstuus niet in hoeden.

+f°. 263b.**56**^{aant.}

225 Dine tafle ende dijns selues spijse
 Sal di voeden in goeder wise;
 Die loepen omtrent lecken ende kijcken,
 Dien leckaerts ne wilt niet gheliken.

57^{aant.}

Hebstu spijse in dinen mont,
 230 Van drinkene wachti in dier stont.
 In nappen men te soppene pliet,
 Maer in den mont ne pleecht mens niet.

215 lees: te meer s a l h u (d i ?) de moeder minnen.

58^{aant.}

Soppende in den mont es van zeden mist,
 Ende ezel oec, die int water pist.
 235 Lechstu ter tafle tghebene broet,²³⁵
 Du does di seluen scande groet.

59^{aant.}

Ne bijt niet tmorseel, dattu wilt legghen
 Int platteel; ic moet di segghen:
 Metten scoelakene verbiedic di
 240 Dinen nuese te vaghene, sonder zij.

60^{aant.}

Met dinen cleede, et es onneere,
 Ne droeghe dine hande nemmeere:
 Tande noch loepende hoghen
 Metten scoelakene ne wilt niet droeghen.

61^{aant.}

245 Van dinen goede saltu wesen
 Milde, wiltu zijn ghepresen;
 Van anders goede die miltheit pleecht
 Te gheuene, van hem men scande zeecht.

62^{aant.}

Oueruloyentheit van rijcheden,
 250 Groet gheslachte, ende edelhede,
 Ende wijsheit, zijn vier groete saken
 Die den mensche ouerdich maken.

63^{aant.}

Kentstu di seluen van desen naect,
 Ende ouerdich zijs, du best ontraect
 255 Ende zot gherekent ouer al,
 Waer du coms, ende van eeren smal.

235 lees: t g h e b e t e n e (*frusta remorsa*).

64^{aant.}

Van roeke ende husen, die leken in,
 Van quaden wiuen oec niet min,
 Vlye, ende mac di der af quite,
 260 Wiltu wel leuen ende met iolijte.

65^{aant.}

Ghef den wiuen ghiften gheene,
 Dit eist, dat ic daer in meene:
 Wiue, die gherne ghifte ontfaen,
 Bieden hem te coepe, naer mijn verstaen.[†]

†f°. 263c.

66^{aant.}

265 Die di ghelijc es van gheslachte,
 Vroet, oemoedich ende sachte
 Van zeden, die nem teenen wiue,
 Vpdat so es reine van liue.

67^{aant.}

Alstu coms daer du best gheseten
 270 Bi meerdren man, moetstu weten
 Dattu niet legghes dine knien
 Deen vp dander, daer hijt mach sien.

68^{aant.}

Voer den weerden groeten heere,
 Verstaet wel, wat ic hu leere,
 275 Sulstu met blijden gheeste vpstaen,
 Ende dune sult niet sitten gaen
 Bi hem, en zij dat hijt ghebiede.
 Die aldus doen zijn hoofsche liede.

69^{aant.}

Ten huse commende ombekent,
 280 Als dienlinc ofte bode ghesent,
 Vpdattu niet haestelic keert weder,
 Sit vorsienlic ter eerden neder.

70^{aant.}

Es hi di ghelijc, daer du met gaes,
 Vorgaestu hem, du does als dwaes:
 285 Gaet heffen ghelijc; oec tvoeren gaen
 Ghef dine ghelike; hets wel ghedaen.²⁸⁶

71^{aant.}

Es hi meerre, so volch hem naer
 Daer du met gaes, hebt niet ommaer:
 Ghincki hem neffens, ghi daet als een zot,
 290 Het en ware wel zijn ghebod.

72^{aant.}

Bestu peelgrin, wats ghesciet,
 Met ongheliken gheseldi niet;
 Onghelike ossen, als men calt,
 Doen dat den waghen omme valt.

73^{aant.}

295 Ghewerdicht di yement den nap te gheuene,
 Den nap met eenen bliden leuene
 Ontfanc, ende drinc hoofschelike
 Ende gheffene weder vroedelike.

74^{aant.}

Maer bestu van goede cleene,
 300 So sturt huut den nap al reene,
 Ende ganckene spoelen rasschelike
 Ende brinctene weder lichtelike.

75^{aant.}

Den nap, dien du wilt ontfaen,
 Du sulter beede dine hande an slaen
 305 Ouer vast an beede zijden:
 Ant tboert te vane moetstu vermiden.⁺

⁺f°. 263d.

286 *les: dinen.*

76^{aant.}

Gheeft men di den nap, ghedincs
 Dattu niet omme keers, alstu drincs.
 Van broede, daer du af hebs ghebeten,
 310 Maect gheene soppen, wiltuut weten.

77^{aant.}

Ter taflen vp dinen ellenboghe
 Ne lene niet, wat di baten moghe.
 Sit altoes rechte, ende wes van dienste
 Die bi di sit; dat dinct mi tsientste.

78^{aant.}

315 Dien ghelijc, ende du ghelijc hem,³¹⁵
 Dien elc (van dien ghepayt ic bem),
 Meerder dan du, daer du met heets:
 Ghef hem tmeeste; des niet vergheets.³¹⁸

79^{aant.}

Ne stec dine hande niet in de spijsse,
 320 Als een meerder man prise³²⁰
 Met di heet ende drincken wille,
 Maer hout hem tsoenlaken stille.

80^{aant.}

In de spijsse ne wilt niet blasen,
 Noch in den dranc; het pleghen dwasen:
 325 Wacht van beeden datture niet
 In blaest, daert yement goebers siet.

81^{aant.}

Moetstu slapen bi meerder man,
 Ofte diner ghelijc, ic rade di dan,
 Te bedde gaende, vrach hem stille
 330 In welke zijde hi rusten wille.

315 lees: di in plaats van du.

318 lees: Ghef hem t m e s s e (da cultellum meliori). Zie voorts de Aanteek.

320 lees: meerder man van prise.

82^{aant.}

Gaestu met yemene verre of bi
Te weghe, vrach hem wie hi zij;
Sinen name sulstu te wetene poghen,
Wiltstu bi hem niet zijn bedroghen.

83^{aant.}

335 Bestu goet zalich peelgrijn,
Du moets elken ghetrauwe zijn;
Naer dijn vermoghen saltu niet breken
Tbelofte, want god sout vp di wreken.

84^{aant.}

Bestu met meerdren man ghestelt
340 Te gane te weghe ofte gheselt,
Of met gheliken, wilt dat hi wille:
So blijfdi seker van ghescille.

85^{aant.}

Bestu peelgrin, verhoet den dach,
Om goede herberghe so vrach;
345 Stant tilic vp, ende aflech
Bi scoenen daghe den langhen wech.

86^{aant.}

Int huus van eenen den man³⁴⁷
Ne herberghe niet, vpdattu can⁺
Elre gheraken, want vele loes
350 Vint mense, ende bedriegher altoes.³⁵⁰

+f°. 264a.**87**^{aant.}

Van kinderspele ende van quaden tonghen
Der quader cnechte, houde ende ionghe,
Van paerdenvoeten, van smeekestale
Sulstu di wachten, so doestu wale.

347 *De in het Hs. open gebleven plek zou aldus kunnen worden aangevuld: Int huus van eenen roetharden of roetbarden man (in domum ruffi).*

350 *lees: bedrieghen. Zie de Aanteek.*

88^{aant.}

355 Wilstu coepen eeneghe dinghe,
 Van vele te zwerne sulstu di dwinghen:
 Manierlic sulstu tgoet taxeren,
 Dies du te coepene hebs begheeren.

89^{aant.}

Niemen ne knauwe met crommen tanden
 360 Van nijde, ghelijc dat pleghen vianden;
 Metter naelden der nijdichede
 Sulstu niet prekelen met onzededen.

90^{aant.}

Hebstu in di seluen beseuen
 Dattu in eeren zijns verheuen,
 365 Beromdi niet te zeere daer of,
 Want niement voucht zijns selfs lof.

91^{aant.}

Den nacht loue, als du vpstaes:
 Den dach, als du slapen gaes;
 Dinen weert groet vriendelike
 370 Ende thuisghesinde al dier ghelike.

92^{aant.}

Toecht dinen gasten een blide ghelaet,
 (Een blide weert de feeste vulmaect)
 Hem danckende ghef lof ende prijs,
 Als si willen gaen alder wijs.

93^{aant.}

375 Wilt niet tanen den slapenden hont,
 Maer twist laet slapen talre stont:
 Dat leden es, wiltstuut ontwecken,
 Men mocht te diere onneeren vertrecken.

94^{aant.}

Vp tghelt, dat dine burse inhoud,
 380 Niet vp anders burse, wes stout
 Te coepene, du mochts werden bedroghen:
 Dan leestu scaemte ende doghen.

95^{aant.}

Es yement te di quaet in zinen gront,
 Stopt met consten sinen mont:
 385 Hi stopt gherne tgat van der stille,
 Die stinckende roke scuwen wille.

96^{aant.}

Dune sult niet dreeghen, hebstu dine eere lief,
 Dinen viant te doene eenich grief:
 Vorwist viant mach di eer toren
 390 Beraden, es hi bewist te voren.⁺

+f°. 264b.**97**^{aant.}

Die vpperste eere in desen dale
 Es, dat de coepman wel betale;
 Betaelt hi wel, hi mach met eeren
 Met coepmanschepen hem gheneeren.
 395 Int betalen souct gheenen morghen:
 Men sal di echt te lieuer borghen.

98^{aant.}

Langhere dan dine cleedre strecken,
 Saltu dine lede niet reken;
 Oec saltu setten dine theere
 400 Naer dijn winnen, naer dine neere.

99^{aant.}

Wie meer verteert, dan hi wint,
 Al wert hi arem, men achtet twint.

100^{aant.}

Met dijne zickelen, wilstuut horen,
 Wil niet snijden anders coren;
 405 Ic rade di oec, gheer niemens wijf:
 Du mochts verbueren ziele ende lijf.

101^{aant.}

Spreect di yemene in zijn anscijn,
 Slach altoes die hoeghen dijn⁴⁰⁸
 Ende vest in therte al zine woort,
 410 Wiltuut met eeren vertrecken voort.

102^{aant.}

Als tbeckin comt ende voer di dient,
 Ende bi meerder man sits, vrient,
 Laet hem dwaen, ende metter hant
 Hout de dwale; hets hoofsch becant.

103^{aant.}

415 Waer du best, esser cokens noet,
 Of es de tafle van dienste bloet,
 Biet dinen dienst, men sal di prijs
 Gheuen, ende heeten van dienste wijs.

104^{aant.}

Wilstu leuen sonder zorghe,
 420 Leene niet gherne, wes noede borghe;
 Die vele borcht ende gherne leent,
 Men siet dat hi int hende weent.

105^{aant.}

Vlye houerde ende terlincspel,
 Lichte wiue ende tauernen snel,
 425 Wilstu dat di werde ghegheuen
 Hier eere ende echt teeweghe leuen.

408 lees: Si ch altoes die hoeghen si j n (*vultum tu cerne loquentis*).

106^{aant.}

Wilstu gode bidden wale,
 Du moets di sluten al te male
 In eenicheden; die alle dinc siet
 430 Saelt di ongheloent laten niet.

107^{aant.}

Es yement beetende van den peerde
 Vp sittende, hebbe gheene onweerde⁺⁴³²
 Te dienne, want hets houesschede
 Ende men winter vrienſcap mede.

+f°. 264c.**108**^{aant.}

435 Wilstu dor gode gheuen wat,
 Ghef behendelike dat,
 Ende wes exempel van duechden;
 So moochdi leuen met vruechden.

109^{aant.}

440 Metten vinghere saltu niet wijsen,
 Daer du af spreecs; men sout mesprisen.
 Van wien du spreecs, keer dijn aensichte:
 Sone machmen di niet begripen lichte.

110^{aant.}

Alstu van dinen paerde ghebeet
 Best, doe af dine sporen ghereet,
 445 En zij dattu haestelic rijden
 Wils, so moetstuus vermijden.

111^{aant.}

Cousen ofte stiualen nauwe
 Trect huut, vp ghestrect hu mauwe,
 Sonder hem te doene pine,
 450 Ende altoes met blijden aenschine.

432 lees: O f vp sittende (*si quis descendit, vel scandit equum*).

112^{aant.}

Spreect di een meerder man toe,
 Ontdecke dijn hoeft spade ende vroe:
 Priestren sultu eeren mede,
 Waer si zijn ende in welker stede.

113^{aant.}

455 Beromdi niet van eeneghen dinghen,
 Die ghi niet en mocht vulbringhen;
 Men soude di heeten loghenare
 Ende met di spotten harenthare.

114^{aant.}

Es di quade auonture ghesciet,⁴⁵⁹
 460 Wes ouerdich daer omme niet;
 Den ondancneliken ontrect god weder
 Sine gracie ende weerpten ter neder.

115^{aant.}

Ne drouue niet om clein ongheual
 Te zeere, want hijt wel betren sal
 465 Dhemelsche vader, die wel zijn kint
 Castyen mach, dwelke dat hi mint.

116^{aant.}

Dinen viant sultu niet
 Dine scade ontdecken, wats ghesciet,
 Noch dine aermoede hem betoeghen:
 470 Di mochter lichte af commen doghen.

117^{aant.}

Es dijn vrouwe of dijn heere
 Vp di verbolghen, nemmermeere
 Grammelike andwoerde weder,
 Laet voeren de gramscap vallen neder.⁺

⁺f°. 264d.

459 lees: g o e d e auonture (*si sors tibi prospera cedit*).

118^{aant.}

475 Bestu bode tote meerdren man
 Ghesonden, ic rade di dan:
 Met staden wiselic ende met manieren
 Curt dine tale saltu bestieren.

119^{aant.}

480 Hebstu van yemene ghifte ontfaen,
 Wilt hem altoes in dancke staen;
 Prijs de ghiften, den gheuere mede:
 Hierin verdientstu ionstelichede.

120^{aant.}

485 Wiltstu weten wie man van heeren
 Es ende gherechtich, zij moghen leeren⁴⁸⁴
 Die met hem woenen, si kennen wel,
 In een huus, ende niemen hel.

121^{aant.}

490 Es eenich bode tote di ghesent
 Of vrient of vremde ombekent,
 Al seit hi dinen onwille, met goeden moede
 Verdrach, ende wes wel vp dijn hoede;
 Want men ghemeenlic te segghen pliet:
 Bode mach messeghen niet.

122^{aant.}

495 Vlye bode te sine van quader mare,
 Eist stille oec of openbare;
 Sonder conste vlie te hebbene name
 Van meesterien; dus vliestu blame.

484 *lees: zij moghen d i leeren.*

123^{aant.}

Den meerdren sulstu castien twint
 Van dinghen, dies hi hem bewint,
 Daer hi di in scaden mochte
 500 Bringhen ende wrekent vp di onsochte.

124^{aant.}

Gheens dincs sulstu di onderwinden
 Di niet toehoerende, sulstu vinden
 Pays ende ruste; dat hout mijn zin:
 Lettel bewints brinct vele rusten in.

125^{aant.}

505 Huwelic ende last van religioene
 An te nemene, wes niet te coene,
 Ende ouer zee te vaerne onvorsien,
 Wiltu wel gheloeuen myen.

126^{aant.}

510 Hebstu dochtren, die huber zijn,
 Huwese, naer de leeringhe mijn.
 Ofte in cloestren sultuse begheuen,
 Daer si salichlike moghen leuen.

127^{aant.}

Van dinen vrient sulstu niet maken
 Dinen viant om cleine saken.
 515 Wie vrienſcap verliest, es onvroet
 Ende verliest de scoeren, diene behoet.⁺

†f°. 265a.**128**^{aant.}

Comstu voer yemens duere staen,
 Dune sult haestelic niet in gaen
 Sonder te teekenne; het ware mesdaet:
 520 Clopt, hoest of spreect; dats mijn raet.

129^{aant.}

Wie hi es, eist wijf of man,
 Hem behouft wel, dat hi can
 Te tijde zwijghen ende spreken:
 Der eeren mach hem dan niet ghebreken.

130^{aant.}

525 Hier es dit bouxkin van zeden al.
 God jonne hem eere, diet leeren sal;
 Ende wie dese leeringhe sal beleuen
 God moet hem deeweghe bliscap gheuen.

AMEN.

Wegens de overeenstemmende gedachte met de 31ste Strophe van het voorgaande Leerdicht, moge een zestal verzen (waarschijnlijk van een ander dichter) dat in het Comburger Hs. f°. 178 staat, en door Kausler (Denkm. I, p. XLI) wel vermeld, doch niet in druk uitgegeven is, hier zijne plaats vinden als

Bladvulling.

O mensche, ghedinct in alre tijt,
 Wanen ghi quaemt, ende wie ghi sijt,
 Ende waer hu te vaerne betaemt,
 Ende wat ghi waert, eer ghi hier quaemt,
 Ende wat ghi endelijc werden moet,
 Ende dat die doot comt onuerhoet.

Aanteekeningen.

Van *Facetus* zijn de nummers der *Disticha* opgegeven naar de volgorde in de oudste uitgaven. - Daar onder staat het nummer van *Brant's* uitgaaf; van wiens Vertaling de verzen (in *Zarncke's* nadruk) door het cijfer achter de letter Z. worden aangewezen. - Bij *Teutonice* staat het nummer der *Strophen* volgens het *Triersche* exemplaar. - *Buchler's* *Gnomologia* is geciteerd bij de bladzijden der vierde uitgaaf (*Coloniae* 1639. 12°).

Behalve de hier en daar aangebrachte wijziging in de interpunctie, en de oplossing van de in 't Latijn gebezigde verkortingen, is ieders schrijfwijze behouden.

1

Facetus 1^a.

Br. 1:

*Cum nihil vtilius humane credo saluti,
Quam morum nouisse modos et moribus vti,*

Z. 1.

Menschliches heyl hat bessers nit[†]
Dan haben mosz und gute syt.

[†]Prohemium et
causa scribendi.

Teutonice 2:

Jch wene dat got geyn besser leuen
Vp der erden hayt gegeuen
Dan gude seden sijn versunnen
Jnd ouch der gebruchen kunnen.

Buchler 198:

Vtilius nil humanae, mihi crede, saluti est,
Quam bellis uti moribus atque modo.

2

Facetus 1^b.

Br. 2:

*Quod minus exequitur morosi dogma cathonis,
Supplebo pro posse meo monitu rationis.*

Z. 3.

Noch mym vermogen wirt gemert[†]
Was Catho nit hat als gelert.

[†]Vtilitas libri.

Teutonice 3:

So wat van seden ys hindenbleuen
Jnd van cathone is vnbeschreuen
Dat wil ich allet er vullen hye
Wye yd leren wil die hore ind sie.

3

Facetus 1^c.

Br. 3:

*Hinc fontem poterunt haurire leporis odorum.
Assint ergo rudes sitientes pocula morum.*

De omzetting deser verzen was niet noodzakelijk.

Z. 5.

Vsz dysem brunn man schopffen mag
Gut sytten, zucht, vernunfft, all tag
Dar vmb ir groben, die do begir
Zu sytten hant, kument zu mir.

Teutonice 4:

Der vngelerde der doch sere
Seden geirt der kome ind lere
Hye ys eyn burne da vys man putzen
Mach ind gude seden nutzen.

4

Facetus 1^d.

Br. 4:

*Hic quoque cum fructu parit hortulus vndique flores,
Ex quibus indocti poterint excerpere mores.*

Z. 9.

Dysz gartlin bringt plumen mit frucht
Vsz den der vngelert lyszt zucht.

Teutonice 5:

He ys eyn garde da ynne intsprungen
Blomen sijn da vys die iungen
Mogen gude seden plucken
Loff ere ind duycht an sich zucken.

5

Matth. VI, 33:

Quaerite ergo primum regnum Dei, et iustitiam eius.

Lucas XII, 31:

Verumtamen quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius.

Facetus 2^a.

Br. 5:

*Cum nihil absque deo sit proficui vel honoris,
Primo regna dei tu queras omnibus horis.*

Z. 11.

On got keyn nutz noch ere vns kunt⁺
Such got von erst vnd alle stundt.

*Primum capitulum
tractat de his que
pertinent deo.

Teutonice 6:

Ayn got vp erden nyet en ys
Guyt noch ere des sijs gewis
Dar vmb setze all dijn gedacht
Wye du sijn hulde erweruen machst.

B.v.S. 53:

Teersten so souc Gods rike Dat gheduert eewelike.

Lksp. III, bl. 13, 9:

Wat wi hebben, als ghi wel siet, Sonder hem, dat is al niet -
Salomon seit dus properlike: Alre eerst soect Gods rike.

Lksp. III, 4, 15:

Sijn rike so soect mede Boven alle rijchede.

6

Matth. VI, 33:

Et haec omnia adjicientur vobis.

Lucas XII, 31:

Et haec omnia adjicientur vobis.

Facetus 2^b.

Br. 6:

*Quique deo seruit, regnare deo perhibetur:
Et sic omne bonum tibi plenius adjicietur.*

De omzetting dezer verzen was niet noodzakelijk.

Z. 13.

Wer got dient, der regiert mit got
Volkomentlich als gut er hat.

Teutonice 7:

Dene got spade ind fro
He sal dijr sicher worpen zo
Alles des du hye bedart
Her na sijn riche al vngespart.

B.v.S. 55:

So sal God, onse heere, di gheuen Al datti nutte es in dit leuen.

Lksp. III, bl. 13, 15:

Ende alle dinghen sullen u toe Warden gheworpen alsoe:
Dats Gode selve, hoement keert. Die Gode mint, hi regneert,
Hogher vele, des sijn vroet, Dan enich aerdsch coninc doet.

Buchler 253:

Inseruire Deo simul est regnare, bonisque
Omnigenis laeta conditione frui.

vel:

Regnat, non seruit, famulus Rectoris Olympi:
Hunc penes est virtus, perpetuumque decus.

7

Deuteron. VI, 17:

Custodi praecepta Domini Dei tui, ac testimonia et cere-
monias quas praecepit tibi.

Facetus 3.

Br. 7:

*Vnum crede deum: quem credis semper adora.
Et quicquid cernis, quod ad ipsum spectat, honora.*

Z. 15.

Gloub eynen got, vnd bete in an⁺
Ere alles das im zu mag stan.

⁺Credere vnum
deum.

Teutonice 8:

Geleuue alleyn an eynen got
Jnd halt gerne sijn gebot

Dat ere alzijt datz mijn geheys
Wat du em zo behorende weys.

B.v.S. 57:

Gheloof vastelike an Gode Ende hout gherne sine ghebode.

Lksp. III, 4, 7:

Ghi sult Gode boven al, Die u sciep ende ontmaken zal,
Reverencie doen ende eere Boven elken andren here.

8

Jes. Sir. VII, 31 sq.:

In tota anima tua time Dominum, et sacerdotes illius
sanctifica Da illis partem primitiarum.

Facetus 4.

Br. 8:

*Ecclesiam clerumque dei decorare labora
Et pro posse tuo laudes vtriusque decora.*

Z. 17.

Kilchen vnd priester soltu eren⁺
Jr lob nach vermogen meren.

⁺Ecclesiam et
clerum honorare.

Teutonice 13:

Dye heylige kyrche vur ougen haff
Dar zo gude priesterschaft
Salt du eren in allen dingen
Na irre beyder loue ringen.

B.v.S. 59:

Emmer eere die heleghe kerke, Bisscoppen, papen ende clerke.

Lksp. III, 4, 23:

Ghi sult u altoos daer toe keren, Dat ghi papen ende clerken sult eren
Ende algader also voort Datter kerken toe behoort.

Buchler 254:

Templa, sacerdotes merito venereris honore:
Accedat per te maius vtrisque decus.

vel:

Fac venerere pius templum, templique ministros,
His decet vt cumules, quod meruere, decus.

9

Facetus 6.

Br. 10:

*Quam cito templa subis, recolas cur sis homo natus,
Vel lege, vel canta, vel christo funde precatu.*

Z. 23.

So bald du in der kilchen bist[†]
Gedenck warumb du mensch geboren sygst
Aintweders lys, syng, oder bett
Danck christo der dich geschaffen het.

[†]In ecclesia
orandum.

Teutonice 14:

Jnder kyrchen synck off lys
Off got anbeden bys
Ouch salt du dencken bys du wijs
War zo du geboren sijs.

B.v.S. 63:

Alstu in die kerke staps, Wachtu dattu ne ruuns no claps,
Maer les ende bit ghenaden Gode van dinen mesdaden.

Buchler 254:

Addecet inprimis simul ac sacra templa subisti,
(Ni formet mores concio sacra tuos)
Vt contenta legas sacris oracula libris,
Vel celebres precibus carminibusve Deum.

10

Facetus 7.

Br. 11:

*Quando deo servis vtrumque genu sibi flecte,
Ast homini solum: reliquum teneas cito recte.*

Voor cito zoutibi beter behouden zijn.

Z. 27.

Wan du gott dienst, beyd knii im bugk[†]
Eim menschen eyns, das ander zuck.

[†]Geniculandum.

Teutonice 15:

As man gode denen sall
So voicht dat gude seden wal
Dat man eme boge beyde beyne
Jnd den minschen eyn alleyne.

B.v.S. 737:

Als du kniels, dan saltu houden Deen been vp, ende dander vouden;
Maer vor Gode, eist heere, eist cnape, Eist coninc, eist bisscop, cleric of pape,
So moetmen met beeden beenen cnielen Dor die salichede vander zielen.

Lksp. III, 4, 85:

Gode, uwen sceppre, dien Suldi dienen op beide u knien,
Ende den mensche mar op een.

Buchler 294:

Si famulare Deo, poplitem curuabis vtrumque,
Sin homini, flexo sat facis alterutro.

vel:

Cultus vbique genu Superis praestatur vtroque;
Terricolis vno summus habetur honos.

11

Facetus 8.

Br. 12:

*Quando sacerdoti cultum famularis ad are,
Ambabus manibus ad quicquid agas famulare.*

Z. 29.

Wer wyll zu altar dyenen wol[†]
Mit beyden henden er dyenen sol.

[†]Ministrare altari.

Teutonice 16:

Vort salt du ouch wissen
Deynes du den priester zo misse
So salt du wes du wilt bestayn
Myt beyden henden anegayn.

12

Exodus XX, 12:

Honora patrem tuum et matrem tuam ut sis longaeuus.

Matth. XV, 4:

Honora patrem et matrem.

Epist. ad Eph. V, 2:

Honora patrem tuum et matrem tuam.

Facetus 9.

Br. 13:

*Semper vtrique tuo parere memento parenti,
Sic eris in vita longeuus honore fruenti.*

Z. 31.

Er vatter vnd muter allzytt⁺
Do mit dir gott langs leben gybt.

⁺Honora patrem et
matrem.

Teutonice 23:

Du salt vnderdenich sijn
Vader ind moder dijn
Deys du dat got sall dijr geuen
Hye in eren lange zu leuen.

B.v.S. 67:

Eere moeder ende vader, So es dijn lijf ghelangt al gader.

Lksp. III, 4, 113:

Wilt vader ende moeder eren: So moghedi gaen ende keren
Langhe op dit aertrike, Ende dan hebben hemelrike.

Buchler 238:

Nestoris annosi viuet feliciter annos,
Auctores vitae qui reuerenter amat.

13

Tobias IV, 16:

Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.

Matth. VII, 12:

Omnia ergo quaecunque vultis ut faciant vobis homines,
et vos facite illis.

Luc. VI, 31:

Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.

Facetus 10.

Br. 14:

*Non facias aliis, tibi quod minime fieri vis:
Sic christo placidus et amicus habere cuivis.*

Z. 33.

Thu yedem was du selbst wylt han⁺
So gfalst du gott, vnd yderman.

*Neminem ledas.

Teutonice 32:

Nyman en sy van dijr gedayn
Dat du van eme node wils hayn
So machs du gode beuellich werden
Jnd ouch den luden hye vp erden.

B.v.S. 69:

Ne doe dinen euenkerstin niet, Dattu niet wilts datti ghesciet.

Buchler 105:

Quod sibi quis fieri nolit, non inferat ulli:
Hoc facias, fieri quod cupis esse (ipse?) tibi.

Buchler 123:

Si tibi quod factum nolis, neque feceris vlli,
Carus Adamitis, carus erisque Deo.

vel:

Hoc praestes aliis, tibi quod praestaries ipse
Expetis, et nulli non adamatus eris.

14

Facetus 11.

Br. 15:

*Sis humilis mediante modo: nimium fugiatur;
Qui nimis est humilis, hic pro stulto reputatur.*

Z. 35.

Bysz demutig, hab mosz dar mit,⁺
Zu vil halt man fur narrisch sytt.

*Humilitatem
docet.

Teutonice 38:

Otmodich bys mit maissicheit
Want zo vil niet wail en steyt
Wer otmoyt bouen maissen oifft
Dye wyrt vur eynen geck geproifft.

B.v.S. 71:

Van alte groter menderhede Wacht: men wertre onwert mede.

Lksp. III, 4, 141:

Sijt ootmoedich in die mate: Daer of coomt u grote bate;
Want Aristoteles seit: Alte ootmoedich is zotheid.

Buchler 137:

Esto demissus, caue sis demissior aequo,
Ne sis ridiculus, dum minor esse studes.

vel:

Pectore sis humili, modus attamen optimus adsit:
Est hominis stulti se extenuare nimis.

15

[Lksp. III, 3, 455]

Facetus 12.

Br. 16:

*Noli privatus nimis aut affabilis esse;
Qui nimis est privatus, eum vitare necesse.*

Z. 37.

Wellst nit gesundert syn zu vast⁺
Noch red zu vil, wo du hyn gast.
Es ist nott, das man flieh all frist
Den, der zu vil gesundert ist.

⁺Singularitas
reprobatur.

Teutonice 68:

We dencklich sijn den luden wil
Dye en spreche noch en swyge zu vil
We klafft zu vil die wyrt vn wert
We alzijt swijcht des neman en gert.

B.v.S. 233:

Scuwe, alse doet die vroede, Van alte grotre omoede;
Int gheuouch ende int ghemate Draechse, dat es caritate.

Buchler 303:

Nec nimium priuatus eris nimiumve profusus
Verborum, via si sit peragrandia tibi.

vel:

Quaevis vitantes hominum consortia vita,

Nam latet illorum pectore saepe dolus.

16

Psalmus XXXVI, 25:

Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quae-
rens panem.

Facetus 13.

Br. 17:

*Sis iustus: qui iusticie finaliter heret,
Illius semen nunquam panem sibi queret.*

Z. 41.

Bysz gerecht, wer gerechtheit gerucht⁺
Des somen nyemer brott im sucht.

⁺Ad iusticiam
hortatur.

Teutonice (*Ontbreekt*).

B.v.S. 73:

Wes recht man, ende in rechtheit bliue Toten hende van dinen liue:
Scriffure seit, dat dor noot Hare kindere nemmer bidden broot.

Lksp. III, 4, 145:

Dient der gherechtichede, Daer blijfdi behouden mede,
Ende u oor, spreect David albloot, En sal niet bidden broot.

Ibid. III, 16, 157:

David doet ons bekint, Dathi des gherechts mans kint
Noit en sach zoeken broot.

Buchler 154:

Virginis Astraeae si sis bonus usque satelles,
Non tua vicitim stirps alimenta petet.

vel:

Nulla tuos, nec te rerum cruciabit egestas,
Rectum iustitiae si gradiaris iter.

17

Jacobi Ep. II, 23:

Et suppleta est scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo,
et reputatum est illi ad iustitiam et amicus Dei appel-
latus est.

Facetus 14.

Br. 18:

*Triplici fine fidem teneat, qui fidus habetur:
Supra multa vel hic aut in celis statuatur.*

Z. 43.

Wer gloubt vnd ist ein getruwer knecht,⁺
Dem wurt syn lon im himel recht.

⁺Trinitas
credenda.

Teutonice 9:

Alle dine geloue sy geleyt
Gantzin dye driualdichey
Got sal dijr vreude vil zo leuen
Hye ind ouch herbouen geuen.

18

Facetus 15.

Br. 19:

*Sis celer ad quemvis sermonem percipiendum;
Sis piger ad quemvis tibi verba relata loquendum.*

Z. 45.

Bisz schnell das du yede red verstast,⁺
Bysz treg, das du fremde wort vszlaszst.

⁺Cito percipe
tarde loquere.

Teutonice 72:

Sayt man rede dye verstant
Myt der wairhey al zo hant
Bys ouch traich zo klaffen voirt
Rede dye du hays gehoirt.

B.v.S. 77:

Wes snel ende verstandel mede, Wes traech te telne vort quaethede.

Lksp. III, 4, 149:

Sijt haestich te verstane Dinc diemen u spreket ane,
Mar te sprekene en sijt niet snel, Voren dat ghi u bepeinst wel.

Buchler 33:

Alterius cupide, quem vis cognoscere, voces,
Auditas tarde commemorare decet.

vel:

Proditor esto piger verbi, quod protulit alter,
Vt capiatur, erit mens celer usque tibi.

19

Facetus 16.

Br. 20:

*Ad veniam curras, ad vindictam pigriteris,
Ad pacem properes, ad iurgia ne gradieris.*

Z. 47.

Zu gnaden louff, bys trag zu rach,⁺
Zu fryden il, stel kryeg nit nach.

⁺Remittenda
iniuria.

Teutonice 98:

IJle allewege zo genaden
En la dych niet zo wrachen raden
Ganck gerne da vrede sy
Da man sich schilt da en ganck niet by.

B.v.S. 79:

Alse men di mesdoet, wrec node, Ne maer vergheuet dor Gode.

Lksp. III, 4, 153:

Mint paeys ende eendrachticheit, Twist ende discoort hebt altoos leit --
Maer hebt ter wrake traghe den voet Van dinghen diemen u misdoet.

Buchler 328:

Sis celer ad veniam, tardus sis sumere poenas,
Pax tibi sit cordi, bella ciere caue.

vel:

Iurgia deuitans pacis tenearis amore,
Sis veniae largus, vindicis arma fuge.

vel:

Vlcisci lentus, facilem da questibus aurem,
Pax placeat, bellum displiceatque tibi.

20

Facetus 17.

Br. 21:

*Omni te tribuas pro christi laude petenti:
Si tibi res desint, da verba benigna roganti.*

Om het rijm te herstellen schrijve men precanti voor petenti.

Z. 49.

Gib yedem der durch gots ere bitt:⁺
Hastu nit gelt, deyl gut wort mit.

⁺Pauperibus
compatiendum.

Teutonice 112:

Gyff al den genen vro ind spade (spode?)
Dye bydden vmb den loyn van gode
So du anders niet en hays
Gyff gude wort des niet en lays.

B.v.S. 81:

Ne wes den aermen niet fel, Al gheuestu hem niet, andwort hem wel.

Buchler 245:

Nomine sub Christi promptus largire petenti;
Si nummi desunt, ne bona verba neges.

vel:

Pauperis ad vocem faciem auertisse caueto;
Da quod habes, praestes quod tibi cunque licet.

vel:

Dextera pauperibus tua sit propensa iuuandis:
Verbis, argento deficiente, iuua.

21

Facetus 19.

Br. 23:

*Obsequium prestare tuum sis cuique paratus:
Retribuet quia pro meritis aliquis tibi gratus.*

Z. 55.

Dins diensts bisz yederman bereit⁺
Du fyndst einen der dir danck seit.

⁺Officiosus sis in
omnibus.

Teutonice 49:

Allen luden wes bereyt
Gerne mit deynstafftichey
En sayt dijrs niet eyn ygelich danck
Eyn loentz em lesten sunder wanck.

B.v.S. 83:

Diene gherne den lieden wel, Al lonet een niet, een ander sel.

Buchler 230:

Obsequium praestare tuum sis cuique paratus:
Inuenies, grates qui feret inde tibi.

22

Leviticus XIX, 13.

Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane.

Deuteron. XXIV, 14:

Non negabis mercedem indigentis -- sed eadem die
reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum.

Tobias IV, 15:

Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem
restituere; et merces mercenarii tui apud te omnino non
remaneat.

Facetus 20.

Br. 24:

*Cum tibi seruerit aliquis, sua premia tecum
Non retinere diu cures, si diliges equum.*

Z. 57.

Wan dir dient yeman, losz syn lon,⁺
Byst du gerecht, nit lang vsz ston.

⁺Mercenarii
persolvendi cito.

Teutonice 33:

Js dij van eymanne deynst gescheit
Des loyn yn halt zo lange neyt
Zo lonen snel sijs bereyt
Js dat du myns gerechticheyt.

B.v.S. 85:

Alse di dienen ghehuerde cnapen, Ne laet haer loen niet onder di slapen;
Want die wise Salemoen Begrijpt die ghene die dit doen.

Lksp. III, 1, 61:

Die rike man en sal ooc niet Tote des anders daghes, wats ghesciet,
Des arbeiders loon houden, Opdat hine eyscht onvergouden.

Buchler 294:

Non decet vt merita seruus fraudetur ab ullo
Mercede, iniunctum qui bene fecit opus.

vel:

Mercedem prompte seruo numerare fideli
Iam pridem dominos Biblia sacra monent.

23

I Epist. Joan. IV, 1:

Charissimi, nolite omni spiritui credere -- quoniam
multi pseudoprophetae exierunt in mundum.

Facetus 21.

Br. 25:

*Omni spiritui non crede, nam latet anguis
In verbis, quia decipitur simplex cito sanguis.*

Lees: credas.

Z. 59.

Eim yedem geyst nit gloub allzit*
Dan dyck der slang verborgen lyt.
Mit wort man bald betryegen dut
Gar oft vnd vil, ein eynfaltig blut.

*Non credendum
omnibus verbis.

Teutonice 95:

Du salt miden ind schuwen
Allen geysten snel getruwen
Jn losen worden stycht venijn
Des ducky lude bedrogen sijn.

Lksp. III, 4, 159:

En ghelooft alden lieden niet; Want die scalke dies gherne pliet
Dathi dicke subtijlic liecht, Daer hi den andren mede bedriecht.

Buchler 63:

Nec cito, nec temere fides cuicumque; frequenter,
Qua minime credis, vipera fronde latet.
Incauto blandis fraudes imponere verbis
Est deceptorum res operosa parum.

24

Liber Sapientiae I, 11:

Os autem, quod mentitur, occidit animam.

Facetus 22.

Br. 26:

*Sermo brevis verusque tuo procedat ab ore:
Os mendax animam vite male pruiat honore.*

Z. 63.

Ein kurtz wore red gang vsz dym mundt⁺
Ein lugner dot syn sel all stundt.

⁺Modice et vere
loquendum.

Teutonice 69:

Gyff kurte rede in alre stunde
Jnd ware wort vys dynen munde
Wes munt sich liegens niet versijt
Des sele wyrt des ewygen leuens quiijt.

B.v.S. 89:

Ne mac gheene langhe riote Van dire tale, no fabele grote:
Corte ende waerachteghe tale Sit in elken meinsche wale.

B.v.S. 95:

Loghene es onwert ende sonde groot, Want so slaet die ziele ter doot.

Lksp. III, 3, 1017:

Ghi en selt niet lieghen Noch oec niemene bedrieghen,
Dscrifture zeeght al bloet: Loghene slaet die ziele doet.

Lksp. III, 4, 163:

Met corten redenen ende met waren Saldi alle u redene baren;
Want die loghene, sonder waen, Beide ziele ende ere verslaen.

Lksp. III, 15, 113:

Die heilighe scrifture seit al bloot Dat loghenen die ziele slaen te doot.

Buchler 331:

Sermo tuo falsus nunquam procedat ab ore:
Os mendax animam cogit adire necem.

vel:

Pro veris non vera loqui turpissima res est,
Interimitque animam quae super usque manet.

25

Facetus 23.

Br. 27:

*Risus ab ore tuo brevis aut rarus videatur.
Per crebros risus leuitas in corde probatur.*

Z. 65.

Lach selten vnd eyn kurtze zit:⁺
Vil lachen narsch anzeigen gyt.

*Non multum
ridendum.

Teutonice 99:

Jn vreuden gutlich lachens plege
Selden doch niet alle wege
He wyrt geproiffd dye altzijt lacht
Dat he mit loysheyt sy bedacht

Buchler 278:

Risus sit rarus, nec sit prolixior aequo:
Immodicus sophiae pectus inane notat.

vel:

Risibus esto modus; quodsi modus optimus absit,
Pectoris argumenta (indicio?) insipientis erunt.

26

Facetus 24.

Br. 28:

*Non ride solus, quia risus solius oris
Nequam vel stultus reputatur in omnibus horis.*

Z. 67.

Nit lach allein, man schetzt ein mundt
Der lacht, ein bub vnd dor all stundt.

Teutonice 100:

Myrcke wat ich hye meyne
Nummerme en lache alleyne
Wer sich alleyn lachens oifft
De wirt eyn geck off eyn schalk geproifft

B.v.S. 97:

Oec en lache niet alleene, Dat ment niet in quaetheit meene:
Bi vele lachene, ende tonstede, Begrijpt men int herte domphede.

Buchler 279:

Saepius, et solus sua risibus ora resoluens
Vel bonus est nequam, vel rationis inops.

vel:

Qui sese solo recreat crebroque cachinno,
Vel nil mentis habet, vel mala corda fouet.

27

Facetus 32.

Br. 29:

*Non cupias fieri diues, nec inops: vtriusque
Affectes medium: sic tutus habebis ubique.*

Lees: habebis usque, om het rijm te herstellen.

Z. 69.

Nit beger arm werden, oder rich:[†]
Der myttel mosz halt sicher dich.

[†]Mediocritas
eligenda.

Teutonice 43:

Nummer en ger guyt van erden
 Zo arm noch ouch zo riche werden
 Halt den middel van en beyden
 So machs du eyn sicher leuen leyden

B.v.S. 125:

Dune moets oec niet doen pine Om rike oft arem te sine;
 Die tusschen den tween begheret goet Te nuttene, die man es vroet.

Buchler 199:

Possidet hic multum, bona qui sibi pauca requirit:
 In rebus medium posse tenere, bonum est.

28

Facetus 25.

Br. 30:

*Nocte dieque tuis tria sunt herentia costis:
 Immundus mundus, furiosa caro, feros hostis.*

Z. 71.

Dry ding synt, die do tag vnd nacht⁺
 Dir hangen an, der nym wol acht:
 Die vnreyn welt, din eygen lyb,
 Der grym vyndt, lug disz von dir tryb.

⁺Tres hominis
 inimici.

Teutonice 19:

Dye werlt dijn vuyl fleysch da by
 Jnd der duuel dye gesellen dri
 Bys du wijs dach ind nacht
 So vlu sy mit alle dijnre cracht

B.v.S. 137:

Drie viande vechten met crachte Jeghen di bi daghe ende bi nachte.
 Deen es die viant vter hellen - Tander es dat broossche vleesch -
 Die weerelt es die derde viant -

B.v.S. 149:

Machtu verwinnen desen drien, Sone doruestu niet ontsien.

Buchler 214:

Sunt tria quae quavis hominem comitantur in hora,
 Quaeque bonis omni sunt fugienda modo:
 Gaudia pellacis multos frustrantia mundi,
 Deliciosa caro, multisciusque Satan.

29

Facetus 26.

Br. 31:

*Hec et quicquid eis appendet odire iuberis,
Ast, quecunque vides hec preter, amare videris.*

Lees: amare teneris.

Z. 75.

Vnd hasz alls das inn hanget an,
Das ander magst du wol lieb han.

Teutonice 20:

Dey dri ind wat sy ane geyt
Dat salt du alle hauen leyt
Alle ander dinck goit van dinen sinnen
Salt du van hertzen minnen.

30

Facetus 27.

Br. 32:

*Celum, mors, orcus, et quicquid denique possint
Ante tue mentis oculos, quocunque meas, sint.*

Lees: et que contingere possint

A.t. mentis, q.m. oculos sint.

Z. 77:

Hymel vnd dot, mit irem anhang⁺
Hab vor din ougen, vnd din anfang.

⁺Mouentia ad
benefaciendum.

Teutonice 21:

Dat hemelrijch ind den doyt
Jnd dar zo der hellen noyt
Jn dyme hertze beseey
So wa du sijs da off hey

B.v.S. 151:

Peins om die bliscap van paradise Ende om die helle daer wi af grisen, -
Ende om die doot. --

Buchler 190:

Ante tuos oculos coelestis gaudia vitae,
Principiumque tuum, iuraque mortis habe.

vel:

Mortis imago, tuusque ortus, magnique Tonantis
Atria, sint oculos iugiter ante tuos.

Buchler 191:

Quisquis es aeternae cupidus veraeque salutis,
Quattuor haec perpende: beatiae gaudia vitae,
Inferni poenas, mortem cum iudicis ira.

Buchler 206:

Mors tua, mors Christi, fraus mundi, gloria coeli,
Et dolor inferni sunt meditanda tibi.

31

Facetus 28.

Br. 33:

*Quid sis, quid fueris, quid eris, semper mediteris:
Sic minus atque minus peccatis subijcietis.*

Voor mediteris kon behouden blijven memoreris.

Z. 79.

Betracht allzit das wesen din⁺
Was du bist, oder bist gesin
Vnd was vsz dir noch werden sol
So huttstu dich vor sunden wol.

⁺Meditatio
sapientie.

Teutonice 22:

Wat du weyrs bys ind salt
Werden du sijs iunck off alt
Setz du dat in dinen syn
Du deys der sunden vil zo myn

B.v.S. 153:

(Peins) wattu sijs, ende wattu waers, Ende waer du suls alstu henen vaers: -
Die dit alle wile dade, Hi soude te min doen quade [dade].

Lksp. III, 4, 167:

Peins altoos in therte dijn Wattu waers ende du souds zijn.
So sultu in allen stonden Di te bet hoeden van sonden.

Buchler 126:

Quid sis, quidque futurus eris, fac mente volutes:
Mortis et extremi iudicii esto memor.

32

Deuteron. XXIII, 21:

Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis
reddere; quia requiret illud Dominus Deus tuus: et si
moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.

Ecclesiastes V, 3:

Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere.

Facetus 29.

Br. 34:

*Si tibi contingat aliquid promittere sanctis,
Solue libens, ne te feriat vindicta tonantis.*

Z. 83.

Ob es sich begeb das du verheyst⁺
 Den heylgen etwas, lug das du leyst:
 Bezal gern, verzuchs nit hut vnd morn
 Das dich nit drum schlag gottes zorn.

*Votum serua.

Teutonice 12:

Gebuyrt dijr deynstes off gauen
 Off den hilgen yet zo gelouen
 Dat do gerne sunder sparen
 Ee dijr wrache van goden wederuaren

B.v.S. 129:

Ghelt den helegghen dijn belof, Eer God wrake sent daer of.

Lksp. III, 4, 171:

Dat ghi ghelooft onsen here Ofte zinen santen in hare ere,
 Dat so doet hem, wats ghesbiet, So dat God en wreke niet.

Buchler 269:

Si promissa Patri per te sint facta Supremo
 Coelitibusve, statim perficere illa stude,
 Ne, si tardus eris, vindictam exercent in te
 Irae, promissi te faciatque reum.

33

Deze strophe, waarvan geen spoor te vinden is, noch in Facetus, noch in Teutonice noch bij Brant, schijnt wel alzoo een toevoegsel van onzen Moralist te wezen; doch dat onmiddellijk samenhangt met de voorgaande strophe.

34

Facetus 30.

Br. 35:

*Quere necessaria, sed non cumulare labora;
 Ne cumulans miser extrema statueris in hora.*

Lees: statuaris.

Z. 87.

Such zu dyner notturfft, doch welst nit⁺
 Mit mug huffen zu widerstryt
 Das du nit samlest hye mit gydt
 Das dir gebrest zur letzsten zyt.

*Avaricia
reprobatur.

Teutonice 44:

Nym des du darffs mache geyne houff
Van schatze want der beste kouff
Js dijn in dijn releston noyt
Want wat du hays dat nympt der doit

35

Facetus 31.

Br. 37:

*Vsuratorum, predonum, presbyterorum,
Castigatorum, monachorum, canonicorum
Natam vel viduam ne ducas, his quia dantur
Res male quesite, que iustis annihilantur.*

Z. 93.

Wuchrer, reuber, munchs, pfaffen kint⁺
Nym nit zur ee, oder die wittwen sind.
Dan den gibt man bos gewonnen gut
Das den gerechten nit wol dut.

⁺Que non sint
vxores ducende.

Teutonice 151:

Preystere becgerde ind konoyne
 Rouere wochere ind moninche
 Jr wijff noch dochter vmmerme
 En nym zo wyue in der ee
 Geyntsy dijr guyt des sy dijr gunnen
 So ys yd doch also gewonnen
 Dat yd by neyman lange en steyt
 Mer guden luden snel vergeyt

B.v.S. 163:

Woekeraers dochter ende ammans, Papen dochtren ende spelemans
 Ende predecaers dochtren nem niet te wiue; Want selden sietmen hem becliuen
 Tgoet, dat qualike es ghewonnen, Ende dat si niet verdienen connen.

Lksp. III, 4, 175:

Weduwen ofte dochtren van wisseleren, Meyeren, papen ofte dobbeleren,
 Van canoniken ofte van persemieren, Van taelmanne ofte ostelieren,
 Scuwet te wive, dats mijn raet, Want onrecht goet gherne tegaet.

Buchler 181:

Vxorem ducas viduam, prolemve Danistae,
 Praedonis, Monachi, Presbyterive caue:
 Quippe quibus dantur per fas corrassa nefasque,
 Consueuere breui quae superesse bona.

36

Facetus 33.

Br. 38:

*Cum videas aliquem casurum siue cadentem,
 Non ride: sed ei te prebe compatiem.*

Z. 97.

Wan du sichst eynen der do vallt⁺
 Lach nit, mittlyden mit im halt.

⁺Non ridendum
 alienis malis.

Teutonice 50:

Suys du yman der bestayt
 Zo vallen off geuallen hayt
 En lache niet mer du salt sere
 Myt eme liden dat ys dijn ere

B.v.S. 169:

Oftu iemene sies vallen of gliden, Ne lache niet, en wes niet blide.

Buchler 44:

Alterius casus risus tibi nullius unquam,
Communis potius caussa doloris erit.

vel:

Labi quem cernens, mentem miseratio tangat,
Auxiliatricem desque repente manum.

37

Facetus 34.

Br. 39:

*Quicquid agas secretae tue non pande marite,
Vnde tibi nasci possint discrimina vite.*

Lees: agas, secreta.

Z. 99.

Was du dust heymlich, das sag nit⁺
Dyner frowen, wilt du han gut zit
Sunder dar usz dir wachsen mag
Dins lebens sorg, niemans das sag.

⁺Secreta non
reuelanda vxori.

Teutonice 89:

Wat du deyst hye off da
Dijn heymlicheyt niet en la
Bekant werden dyme wyue
Off sy dijr schaden mach an deme liue

B.v.S. 159:

Ondec dinen wiue niet Verholne dinc, die di es ghesciet,
Offer dijn lijf of eere an legghet: Die man es onbehendich, dies pleghet.

Lksp. III, 4, 181:

Dinc die u te heelne staet, Die u an u ere gaet,
En ondeckt uwen wive niet: U mochter of comen groot verdriet.

Lksp. III, 4, 277:

Daer om en si niement te ghereet Te segghen den wive al dathi weet:
Hele haer dat te heelne si: Dats wijsheit, ghelovets mi.

Buchler 364:

Ne tua committas sociae secreta iugali,
Viuere si laetos vis sine lite dies.
Immo tegas tacito quiduis in pectore clausum,
Postea quod vitae possit obese tuae.

38

Facetus 36.

Br. 41:

*Si secretarum seriem vis noscere rerum,
Ebrius, insipiens, pueri dicunt tibi verum.*

Z. 107.

Ob du wilt wyssen heymlichheit,⁺
Kind, narr, drunckner, dyr warheit seit.

⁺Quomodo
secretum panditur.

Teutonice 90:

Wilt du wyssen dye wairheyt
Van anderen luden heymlicheyt
Kindere gecke ind vollicheyt
En kunnens dijr verberge neyt

B.v.S. 909:

An droncken man ende ionghe kinden Machmen waerheit ondervinden.

Lksp. III, 4, 281:

Drie manieren sijn van lieden Die de waerheit gherne bedieden:
Die zot, die dronckene ende dat kint, Want dese en veinsen hem twint.

Buchler 288:

Si secreta voles serie cognoscere vera,

Potores, pueros, stultiloquosque roga.

vel:

Ebrius et fatuus, pueri iungantur iisdem,
Indicio produnt abdita saepe suo.

Buchler 289:

Nec pueris committe, nec insipientibus, omnes
Et celes bibulos, quod tacitum esse voles:
Quippe quod hi possint, veterum vt monumenta fatentur,
Vsus et ipse docet, nil reticere diu.

39

Facetus 37.

Br. 42:

*Si quis in occursu vultu veniat tibi leto
Teque salutet, eum tibi non male velle putato.*

Voorleto te lezen grato.

Z. 109.

Ob ieman dir entgegen kunt⁺
Der frolich antzlit hat vnd mundt
Vnd grusst dich, so gedenck darby
Das er dir nit vngunstig sy.

⁺Quomodo autor
cognoscitur.

Teutonice 92:

Wye dijr vrolich wedergeyt
 Jnd heymlich gruysse deyt
 Nyet en wene dat he dijr wille
 Quayt doyn offenbair off stille

Buchler 283:

Si tibi quis laeto processerit obuius ore,
 Exoptans vitae prospera multa tuae,
 Hunc bene velle tibi noli dubitare, vicissim
 Corde tuo voces prome salutiferas.

40

Lib. Sapient. I, 11:

Custodite ergo vos a murmuratione, quae nihil prodest;
 et a detractone parcite linguae, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit.

Facetus 38.

Br. 43:

*Nutibus et tacitis vti nolito susurris,
 Nam fundatur in his raro fidei bona turris.*

Z. 113.

Nit bruch wyncken vnd oren runen,⁺
 Kein guter glaub wurt drusz genumen.

*Nutibus et
 susurris non
 utendum.

Teutonice 88:

Du en salt niet wencken mit den brayn
 Noch heymlich gerune hayn
 Want sicher wer der zweyher pleyt
 Dem ys zo gelouen neyt.

B.v.S. 173:

Vele runen stille ende dicke Ne can ic niet in houescheit micken,
 Noch en was noit gemaect dor goet, Ende niemen ne pleghets, die wel gevroet.

41

Facetus 39.

Br. 45:

*Disce puer sitiens, quem dat sapientia, fontem
Clausum quinque seris: tenet hunc celsum prope montem.*

Z. 117.

Du durstend kindt, ler mit wisszheit⁺
Den brunnen den sie dir bereyt
Der mit funff schlosz beschlossen ist
Vnd by eim hohen berg vsz fluszt.

⁺De quinque seris
sapiente.

Teutonice (*Ontbreekt*).

B.v.S. 413:

Lieue kint, oft u gaes te leerne, So vrach dicken ende lere gherne;
Wes vernemel ende ghedinc, Ende leere vort gheleerde dinc:
Dus moghestu alle slotete ghewinnen Vander vroedscap in dinen zinnen.

Buchler 78:

Discere ne pigeat, studio sapientia crescit,
Discenti sophiae ianua sponte patet.

Buchler 283:

Quaere, recorderis, retine, librosque reuolue,
Indugredi sophiae si penetrare uoles.

vel:

Vt tibi dia suas tribuat Sapientia clauas,
Quaere, stude, retine, moxque petita feres.

42

Facetus 39.

Br. 36:

*Quere, recordare, retine, lege sepe relecta;
Sic tibi dat clauas omnes sapientia recta.*

Lees: recorderis.

Z. 91.

Such, gedenck, behalt, lysz fur vnd fur;+
So gybt all wyszheyt die slussel dir.

+Quomodo
sapiencia
querenda.

Teutonice (*Ontbreekt*).

Hetzelfde distichon van Facetus komt straks (44) andermaal bij Brant voor, doch met eene andere vertaling.

43

Facetus 39.

Br. 46:

*Doctorem reuerere tuum, sapientia primam
Sic tibi dat clauem: linguam quam dicis opimam.*

Lees: discis.

Z. 121.

Dyn lermeyster in eren hab
So gibt die wyszheit dir dar ab
Den ersten schlussel, such dar by
Die zung die dir wol fruchtbar sy.

Teutonice 154:

Wolt du van dyme meystere leren
Den salt du forten da by eren
Dat ys der wij sheyt eyn begin
Wolt du der voirder hayn gewin

B.v.S. 177:

Dinen meester moetstu ontsien, Sultu der leeringhen plien;
Ende wilture bi comen te eeren, Du moets ghewillike leeren.

44

Facetus 39.

Br. 47:

*Quere, recordare, retine, lege sepe relecta;
Sic omnes claues tibi dat sapientia recta.*

Lees: recorderis.

Z. 125.

Gedenck, behalt, lysz, wider lysz

So werden dir in diser wysz
All schlüssel die dye recht worheit
Zu allen schlosz des brunnen treit.

Teutonice 155:

Veyr dinck dijr dar zo hilpen mugen
Vragen halden ind gehugen
Dycke lesen ind weder lesen
Doynt dych volkomen id wijs heyt wesen

B.v.S. 413:

Lieue kint, oft u gaes te leerne, So vrach dicken ende lere gherne:
Wes vernemel ende ghedinc, Ende leere vort gheleerde dinc:
Dus moghestu alle slotete ghewinnen Vander vroedscap in dinen zinnen.

Buchler 79:

Multa rogare, rogata tenere, retenta docere,
Haec tria discipulum faciunt superare magistrum.

vel:

Vis subito optatam studii contingere metam,
Saepe roga, retine, rite retenta doce.

vel:

Qui rogat, et retinet, repetitque, docetque sodales,
In studiis laudem praeripit ille suis.

45

Facetus 40.

Br. 48:

*Femineo sexu nunquam tu prava loquere;
Sed quascunque vides, pro posse tuo venerare.*

Lees: F.n. de sexu pr. I.

Z. 129.

Frowlichem geschlecht red ubel nit[†]
Sunder ere sye zu aller zit.

[†]Mulieribus non
obloquendum.

Teutonice 74:

Nummer en salt du spreken quayt
Vp vrouwen verstant den rayt
Mer mit allen vlise sere
Salt du en doyn ind spreken ere

B.v.S. 453:

Vrouwen eere na dine machte, Ne sprec van hem no quaet no lachter.

Lksp. III, 4, 429:

Vrouwen ende joncfrouwen, Al gaensi buten trouwen
Oft al sijnsi wandelbere, Nochtan soe doet hen altoes ere,
Daer ghi moght, lude ende stille, Omders goeder vrouwen wille;
Want der goeder vrouwen, wats ghesciet, En machmen te vele eren doen niet.

Buchler 210:

Femina nulla tibi verbis temnatur iniquis,
Illam sed meritis laudibus vsque feras.

46

Facetus 42.

Br. 49:

*Rusticus est vere, qui turpia de muliere
Dicit: nam vere sumus omnes de muliere.*

Z. 131.

Der ist warlich ein bur genandt
Der von frowen seit vner, schandt:
Dan wan wir all recht nemen war
Sint wir von frowen kumen har.

Teutonice (*Ontbreekt*).

B.v.S. 455:

Dune moetse niet met quaetheit domen, Want wi sijn alle van vrouwen comen.

Buchler 210:

De grege femineo quisquis non fatur honeste,
Ille mihi rursus non sat honestus erit.

Buchler 212:

Femineam turpi dictis factisque cohortem
Labe notans, certe terque quaterque malus.

Buchler 279:

Omnis honestatis laudisque videtur egenus,
Qui vult femineum vituperare genus.

vel:

Qui muliebri genus merito defraudat honore,
Plus satis in sese rusticitatis habet.

vel:

Rusticus est, mulier cui fastiditur honesta,
Amittitque sui nominis omne decus.

47

Facetus 41.

Br. 44:

*Si tibi sit coniunx semper parere parata,
Excolat hanc, veneretur eam, tua gratia grata.*

Z. 115.

Ist dir din frow willig bereit[†]
Ere sy mit gnad vnd gunstlicheit.

[†]Bone vxores
diligende.

Teutonice 24:

Hays du eyn wijff zoir ee genomen
Wilt sy dijns willen gerne romen
Dye salt du eren ind lieff gewinnen
Van hertzen ind van sinnen

B.v.S. 457:

Goet man, oft moghes verstaen Dat di dijn wijf es onderdaen,
Doe hare vor die liede heere, Hebse wert ende minse zeere.

48

Facetus 43.

Br. 50:

*Si tibi sit coniunx linguaque manuque rebellis,
Ne secum damneris, eam de iure repellis.*

Z. 135.

Hastu ein frow die widerig⁺
Mit handt vnd mundt dir alzyt sig,
Von recht tribst du si wol von dir
Dasz du nit werdst verdambt mit ir.

⁺Rebelles vxores
abigende.

Teutonice 82:

*Si nequam fuerit tibi lingua manusque rebellis,
Ne secum damneris, eas de iure repellis.*
Hays du eyn zonge dye ys loys
Eyn hant dye ys truweloy
Dye hau aff ind vley
Ee dijr schade da van geschey

Lksp. III, 9, 83:

Maer verret u van hare (*quade wijf*), dats mijn raet,
Want bi hare te sine dats quaet....
Daeromme eest wijsheit dattie man
Hem verret van hare, op dat hi can.

Het is opmerkenswaardig, hoe (onbeholpen?) de in Facetus gegevene raad om zijne weerspannige vrouw van zich te verwijderen - waarbij alzoo de echtscheiding voor wettig verklaard wordt - hoe dit in Teutonice vervangen wordt door den raad om zijne tong en hand, als ze niet willen deugen, af te houwen. - Handiger ging in dit opzicht te werk de prediker in het Magdeburgsche Hs., (zie de Inleiding) die, om onder zijne kloosterlingen - bij wie dit onderwerp ook geheel ten onpasse zijn zou - over de Echtscheiding te kunnen zwijgen, dat repellere van Distichon 43 overbracht op den weerspannigen bediende in Distichon 45. Die beide disticha vereenigende - zoo als hij zulks gewoon is - schreef hij dus:

Si tibi sit seruus, hunc sub pede semper habeto,
Ne nimis elatus faciat tibi damna quieto:
Si tibi sit nequam, linguaque manuque rebellis,
Ne secum damneris, eum de domo (l. aede) repellis.
Wanneer du heffst eyenen knecht,
Holt en vnder de vote, so deistu recht.
Vp dat he nicht in ouermüd vnd houerdicheid,

Wan du in rasten bist, ienigen scaden deit:
Isset dat he dy ock mit werken deit vngevuch
Vnd is dy med syner bozen tongen weder genuch,
So schaltu em uth dinen huze iaghen,
Wiltu mit em nicht qualem in der verdomiden plagen.

49

Facetus 44.

Br. 51:

*Si tibi sit natus, peccantem corrige natus,
Ne ve suum libitum parcens mereare reatum.*

Z. 139.

Hastu ein sun, stroff in mit rut⁺
 Wan er vnrecht vnd sunden dut
 Das nit im losszst sym wyllen noch
 Du sund verdienst vnd gotts roch.

⁺De correctione
 filiorum.

Teutonice 25:

Hays du eynen son der sere misdeyt
 Den salt du castyen ys yd dijr leyt
 Myt schelden ind mit worden warnen
 So en darff du sijnre misdayt niet arnen

B.v.S. 409:

Die spaert die roede, hi aet sijn kint: Vrient, ne spare niet een twint,
 Dune scelds dijn kint, als het mesdoet, Of slaet, of bluwet: het es hem goet.

Lksp. III, 4, 285:

So wanneer u kint misdoet, So castijttet mitter spoet,
 So dat ghi in gheenre tijt Occusoen sire quaetheit en sijt.

Buchler 45:

Si tibi sit natus, virgae ne parce, sub annis
 Pubertatis adhuc, dum mala vita sua est:
 Quem si permittis vetitis affectibus uti,
 Falleris, et poenas experiere graues.

50

Facetus 45.

Br. 52:

*Si tibi sit seruus, hunc sub pede semper habeto,
 Ne nimis elatus moueat tibi damna caueto.*

Voor caueto geeft Teut. en Magdeb. Hs.: quieto.
 Z. 143.

Hastu ein knecht denselben halt⁺
 Vnder dym fusz, gebot vnd gewalt
 Das er nit werd erhebt zu vyl
 Vnd fug dir schad zu vnderwyl.

⁺Serui quomodo
 tenendi.

Teutonice 147:

Dine dener halt in fortien
 Ouch salt du yn den zoum curten
 Off he wyrt dijr so stolt
 Jnd schaden doyn des du niet en wolt

B.v.S. 461:

Oftu cnapen onder di heues, Dien du dranc ende spise gheues,
Houdse onder di bedwonghen.

Lksp. III, 4, 289:

Als ghi hebt goede knechte, Die u dienen wel te rechte,
Die en verheft niet te zaen, Want haer goede dienst waer ghedaen.

Buchler 295:

Si tibi forte suam seruus condixit opellam,
Effice praeceptis subsit ut ille tuis:
Cui si plus satis indulges, mox efferet hic se,
Atque tibi damni caussa frequenter erit.

51

Facetus 46.

Br. 53:

*Usque tuis facias vicinis tu quod ameris:
Sic tibi mane bono, dum queris habere, frueris.*

Z. 147.

Du allzit den nachgeburen dyn⁺
Das du werdst liep geacht von in
So magstu suchen sunder clag
Das, so du suchst ein guten tag.

⁺Viciniobseruandi.

Teutonice 139:

Sic in pace bona quod noscis (poscis?) habere frueris.
 Myt vlijsse ind ouch mit allen sinnen
 Doe dat dych dine nabure mynnen
 So machs du der hauen dijn
 Gebruchen ind in vreden sijn

B.v.S. 555:

Cranc gheen ambacht met quader cure Ende verwerre niet dine ghebure:
 Een quaet ghebuer es zeere tontsiene, Ende zware dinc elcx daghes te siene.

Lksp. III, 4, 293:

Hout in allen uren Te vriende uwe gheburen;
 Want willen sire hem toe keren, Si moghen u eren ende onteren.

52

Facetus 47.

Br. 54:

*Si qua nouerca tibi fuerit vel vitricus, esto
 Gnarus, et allicias ipsos tibi corde modesto.*

Z. 151.

Ob dir licht ein stieffmutter sy⁺
 Oder stieffvatter, lug dar by
 Bysz fursichtig, vnd reitz sy an
 Das sy von hertz dich liep went han.

⁺Nouerca et
 vitricus amandi.

Teutonice 26:

Hays du steyffmoder off steyffuader
 Dye dijr hart sijn beyde gader
 Gebere as du des niet en gesins
 Bys du mit guden sy verwins

B.v.S. 473:

Heefstu stiefmoeder of vader, Wes onderdanich hem al gader,
 Ende pine bi nachte ende bi daghe Hoe du hare hulde moghes beiaghen.

Lksp. III, 4, 297:

Hebdi stiefmoeder ofte stiefvader, Die so suldi beide gader
 Smeken in allen zinnen Ende mit duechden hem verwinnen.

53

Facetus 48.

Br. 55:

*Si tibi preuignus sit, ei tu confer honorem,
Sic populi laudem matrisque mereris amorem.*

Z. 155.

Ob dir ein stieffsun sy, du an⁺
Im ere, so lobt dich yeder man
Vnd magst verdienen ouch dar by
Das dir syn mutter gunstig sy.

⁺Preuignus
honorandus.

Teutonice 27:

As du steyffkinder hays dye ere
So moys dych dye moder sere
Dar vmb in yrme hertzen minnen
Ouch so machs du der lude loff gewinnen.

B.v.S. 477:

Eere dijn stiefkint ende ghef hem prijs, So moghestu in diere wijs
Der moeder hulde hebben daer of, Ende vander werelt prijs ende lof.

Lksp. III, 4, 301:

Hebdi oec een stiefkint, Al eest dat ghijt niet en mint,
Doet hem goetlijc: ets wel ghedaen. Des seldi groeten lof ontfaen.

54

Facetus 49.

Br. 56:

*Si videas fratres inter se bella gerentes,
Neutri confer opem, sed eorum corrige mentes.*

Z. 159.

Sichstu zwen bruder die do furen⁺
Zwuschen ein ander stritt, welst ruren
Jr keinen an, noch helffen im
Sunder stroff sie mit senffter stym.

*Bella sedanda.

Teutonice 140:

Suys du vnder eyn ander clispen
Brodere dye salt du berispen
Myt worden ind zo vreden setzen
Helpen irre en geyn noch letzen

B.v.S. 481:

Oftu sies twee broederen vechten, Dune moets no weder verrechten,
Noch den eenen noch den anderen Ne moetstu met vechten in hulpen standen.
Castise ende scheldse beede, Dus houdstu harer beeder vrede.

Lksp. III, 4, 305:

Alse twist ofte strijt es gheheven Tusschen broedere oft gheneven,
Soe en sijds met harre engehen; Maer valt in dat ghemeen,
Ende scheldse om dat sijt deden, Ende, oft ghi moeght, zetse te vreden.

Buchler 123:

Si fratres videas verbis certare minisve,
Armatave inter se coiisse manu:
Adfer opem neutri, dirimas sed proelia voce,
Et sis fraternae suasor amicitiae.

55

Facetus 50.

Br. 57:

*Raro conviva, ne consumptis cito rebus
In brevibus fias mendicus inopsque diebus.*

Z. 163.

Halt wirtschafft selten, das verdust⁺
Din gut nit bald, vnd bettlen must.

*Commessationes vitande.

Teutonice 118:

Tzo wyrtschaff salt du seldom gayn
Vp dat dijn guyt niet balde wirt verdayn
Dat du niet in kurtzen dagen
Darffs armoit ind kummer klagen

B.v.S. 487:

Waerscepe seldom die vriende dine, Dat dijn goet niet zeere dwine.

56

Facetus 51.

Br. 58:

*Te tua mensa colat, sic non similibere scurris:
Dedecus est si discurrens, aliena ligurris.*

Lees discurrens a.l.

Z. 167.

Las mit dym disch benugen dich⁺
So wurstu nit eim hoflecker glich
Es ist schand wer dar affter loufft
Vnd fremden sleck mit vnzucht koufft.

⁺Noli parasitari.

Teutonice 103:

Dijns selffs tafel salt du ouen
Wolt du dych in eren prouen
Mer wolt du as die lodder gayn
Vmb vremde spyse dat ys mistayn

57

Facetus 52.

Br. 59:

*Dum cibus extat in ore tuo, potare cauto:
Nec ciphis offare decet, nec in ore repleto.*

Z. 171.

Wyle in dym mundt die spis noch ist⁺
Hut dich zu drincken alle frist
Nit zimpt sich das man suppen mach
Im drinckschir oder vollen bach.

*Quomodo
bibendum.

Teutonice 130:

In ciphis offare decet, non ore repleto.
Nyet en drinck in eyniger stunde
As du spyse hays in dem munde
Jn dem munde nyman soppen en sal
Doch steyt yd in dem nappe wal

B.v.S. 656:

Die wile dat spise es in dinen mont,
So drinc, no suup, want inden copen.....

Lksp. III, 4, 311:

En drinct oec niet die stont Dat ghi broet hebt inden mont.
Inden nap oec, des bedinct, Daer een ander met u uut drinct,
En sopt niet; want sijds ghewes Dat dat onhoefsheit es.

58

Facetus 53.

Br. 60:

*Offat in ore rudis, asinus quoque mingit in vndis:
Desipis, in cacabum si frusta remorsa retrudis.*

Lees: r e t u n d i s , om het rijm te behouden.

Z. 175.

Ein grober esel macht im mundt⁺
Ein supp, vnd seycht ins wassers grundt:
Wer abgebissen stuck der spisz
In die blat leitt, der ist nit wysz.

*Frusta morsa non
reponenda.

Teutonice 131:

Der gebuyr soppet in dem munde
Der esel pyst vp wassers grunde

Van dem brode bijst der sot
Jnd stycht yt weder in dem pot.

59

Facetus 54.

Br. 61:

*Non panem, quem vis in disco mittere, morde;
Nec mappa tergas nasum madidum tibi sorde.*

Lees: in discum.

Z. 179.

Nit bys noch ku das brot vor hyn
Das du leist vff das teller dyn;
Ouch wisch din nasz zu keiner frist
An zwaheln, die fucht rutzig ist.

Teutonice 116:

Van brode bijst niet vmb geyne sachen
Da van du soppe wilt machen
Dye nase ouch niet en wyssche
Mit der dwelen van deme dissche

Lksp. III, 4, 317:

Broet oft spise, wildijt weten, Daer ghi eens ane hebt ghebeten.
En stect int scotele niet weder, Maer legghet vore u neder.

60

Facetus 56.

Br. 62:

*Qua tegeris non veste manus siccato madentes,
Nec mappa dentes tergas oculosque fluentes.*

Z. 183.

Nit druck din nas, hend, mit dym kleidt⁺
Das du hast an din lyb geleidt.
Druck an die hantzwebel ouch nit
Din zen vnd flissent ougen glidt.

*Non tergende
manus in vestes.

Teutonice 117:

En wysche ougen noch zende
Myt dem dischlachen nase noch hende
Nycht en druge mit dyme kleyde
Want sy brengen schande beyde

B.v.S. 607:

Ne droech oec niet dine oghen beede Met hemde, sleppe of met cleede.
Dune sult met scolaken wriuen no droghen Vule tande ende zeere oghen.

Voor het eerste oghen zou ik nu liever willen lezen handen.

Buchler 204:

Immundos nitidae ne mucos illine vesti,
Nec sicca impuras hac madidasve manus:
Neue oculi fluxum mensae superaddita mappa
Sistat, nec dentes tergeat illa tuos.

61

Facetus 57.

Br. 63:

*In propriis rebus laus est, si largus haberiis:
Dedecus alterius large res dando mereris.*

Z. 188.

Wer milt ist in sym eygnen gut⁺
Den selben man vast loben dut:
Wer fremde gut gibt mit milter handt
Derselb verdient dar von gros schandt.

*Elargiendum de
propriis.

Teutonice 113:

Hays du guyt ind bys du riche
Dat salt du geuen mildeliche

Eyns anders haue salt du sparen
Wolt du in eren dich bewaren

B.v.S. 535:

Van niemens goede dan van dijn Ne wes milde, so waert mach sijn:
Dune moets vut ander mans siden Ne gheene breede riemen sniden.

62

Facetus 58.

Br. 64:

*Bis duo sunt, quibus extollit se quis sine norma:
Luxus opum, proles generosa, scientia, forma.*

De omzetting dezer verzen was niet noodzakelijk.

Z. 191.

Vier ding sint der man gemeynlich⁺
On mossen uberhebet sich:
Zuflusz des richtum, adel gros
Vil kunst vnd schonheit uber mosz.

⁺Quatuor quibus
homines
superbiunt.

Teutonice 39:

Rijchdom adel ind wij sheyt
Js schoynde dan da by geleyt
Dat synt veyr sachen dye sich erheuen
Jn allen dye vp erden leuen.

B.v.S. 547:

Men seghet, dat sijn viere saken Die den mensche ouerdich maken:
Vorbaer gheslachte ende wetenthede, Rijcheit van goede ende scoenhede.

Lksp. III, 4, 331:

In vier dinghen, als men zeecht, Hem die mensche te [ver]heffene pleeght:
In gheboorte ende in rijcheit, In wive (l. wijsheit) ende oec in scoenheit.

Buchler 225:

Quattuor haec animos fastu mortalibus implent:
Nobilitas generis, magnus aceruus opum,
Denique multarum perfecta scientia rerum,
Formaque, quae grato membra colore notet.

63

Facetus 59.

Br. 65:

*Si nihil ex istis te cognoscas decorare,
Non te magnifices, ne pro stulto videare.*

Z. 195.

Erkennstu das nut solchs zier dich
Nit halt dich gros eym narren glich.

Teutonice 53

Bys du snode ind wolt dych gelichen
In zyrheyte ind houart den richen
So spricht man dijr du sijs eyn sot
Des haynt dye lude dan yren spot

B.v.S. 551:

Die hem hier omme ouerdich doen, Sie hebber iewet redene toe;
Maer hi es dom die hem verheuet, Die gheen van desen vieren heuet

Lksp. III, 4, 335:

Maer wijsheit en ghebiedt niet In desen te verheffene iet.

64

Facetus 60.

Br. 67:

*A fumo, stillante domo, nequam muliere
Te remoue: tria namque solent hec sepe nocere.*

Z. 201.

Du dich ab von des furesz rouch⁺
Vnd von eym trieffenden hus ouch
Vnd von eim schalckhafftigen wyb:
Die dry ding schaden dick dym lib.

⁺Tria valde
nocentia.

Teutonice 146:

Eyn boys wijff ind eyn drufende dach
Jnd rouches vil doynt vngemach
Der driher nummer dich belade
Off du moyst irre hauen schade.

Buchler 87:

Quis neget esse malum, mala si dominetur in aede
Femina, si fumus, si pluvialis aqua?

vel:

Damna parit domui mulier mala maxima, eidem
Fumus cum pluua non solet esse bonus.

Buchler 365:

Vxor iniqua, vapor, pluuiialis et unda maritum
Desertis faciunt aedibus ire foras.

65

Facetus 35.

Br. 40:

*Quicquid agas non obijcias tua munera cuiquam:
Is mos vsque mouet mentem mulieris iniquam.*

Z. 103.

Was du dugst so halt niemans fur⁺
 Die gaben die vsz gant von dir
 Mit boszheit wurt bewegt al zit
 Das frewlich gemut durch solchen syt.

⁺Munera non
 impropanda.

Teutonice 120:

Js van dijr eyman goyt geschyhet
 Des en salt du gewagen niet
 Want alsulche houerdige sede
 Js bose wane (wiue?) gerne mede.

66

Jesus Sirach XIII, 20:

Omnis caro ad similem sibi coniungetur, et omnis
 homo simili sui sociabitur.

Facetus 61.

Br. 66:

*Duc tibi comparem morum sponsamque venustam,
 Si cum pace velis vitam deducere iustam.*

Lees: comparium.

Z. 197.

Nym zu der ee ein gemahel schon⁺
 Die dir von sytten glich syg gethon
 Ob du mit fryden wolst vollenden
 Din leben vnd in ruwen enden.

⁺Qualis vxor
 ducenda.

Teutonice 149:

*Duc tibi prole parem morumque vigore venustam
 Si cum pace velis vitam deducere iustam.*

As du truwen wolt eyn wijff
 Jnd mit ijr leuen sunder kijff
 Nym eyne dye dijr sy gelich
 Jnd guder seden vlijsse sich

B.v.S. 543:

Vrient, oft u wilt huwen wel, Nem dijn ghenoot ende niemen el;
 Nem die es van goeden zeden, So leedestu dijn lijf met vreden.

Lksp. III, 4, 327:

Wildi trecken te huwelike, Soe nemt en wijf u ghelike.

Buchler 181:

Ducere tranquillum si vis sine litibus aevum,
(Ni coelebs tibi sit vita probata magis)
Consortem tibi iunge tori, generisque probatis
Moribus excultam, diuitiisque parem.

Buchler 364:

Duc non dissimilem sponsam virtute venustam,
Si cum pace velis vitam traducere iustam.

67

Facetus 62.

Br. 68:

*Si tibi contingat te cum meliore sedere,
Versus eum nolito genu sub crure tenere.*

Z. 205.

Ob sich begeb zu sitzen dich⁺
By eim der besser sy vnd rich
Welst nit gen im halten din knii
Das vnder dym beyn stecken sy.

⁺Quomodo
sedendum cum
meliore.

Teutonice 54:

Sytz du by ymant dye ys meyrre
Dan du he sy knape off here
Nummerme dijr dat gesche
Dat du eyn beyn reckes ouer dat kne

B.v.S. 667:

Oftu sits bi betren lieden, Hore, wat ic di bediede:
Ghesatelike moetstu di houden, Niet teen knie ouer tander vouden.

68

Facetus 63.

Br. 69:

*Vultu maiori debes assurgere leto,
Non coniunctus ei, nisi iusserit ipse, sedeto.*

Z. 209.

Du solt mit frolich gesicht vff stan⁺
Eym, der do sy ein erlich man
Nit sitz zu im geselt an sin syt
Es sy dan, das ers heis vnd bytt.

⁺Assurgendum
maiori nec coram
eo sedendum.

Teutonice 56:

Kumpt zo dijr eynich ersam man
Stant vp ind sprich em vrolich an
Mer niet en salt du sitzen gayn
By den he en wilt dan van dijr hayn

B.v.S. 663:

Ieghen heerscap moetstu vpstaen Ende blidelike ieghen hem gaen,
Ende sit neuen hem niet, dat besie, En ware of ment hiete di.

69

Facetus 64.

Br. 70:

*In quamcunque tibi non notam veneris edem,
Munda superficies terre donet tibi sedem.*

Z. 213.

In welches husz du kumbst villicht⁺
Das dir sy frembd vnd kuntlich nicht
Ein reyne stat der erden by
Geb dir ein stul, do sitz du fry.

⁺In humiliori loco
sedes capienda.

Teutonice 55:

Js dijr eyn huys vnbekant
Dar in du koms niet al zo hant

Vrage wye dijr eyn stoil werde
Mer setze dych neder vp dye erde

B.v.S. 589:

lonc man, die coms in vremder steden,
Sit vp die suuer erde neder.

70

Facetus 65.

Br. 71:

*Cum pare constanti, si vis, potes ire decenter.
Si te precedat, tamen hunc (l. huic) permitte libenter.*

Z. 217.

Wilt du, so magstu gon zymlich⁺
Woll mit eym, der sy dinen glich
Ob er doch vor dir anhyn wyl gan
Solt du in gern gon vor dir lan.

⁺Quomodo
ambulandum cum
socio.

Teutonice 59:

Myt eren machs du dyme gelichen
By siner siden hene strichen
Ouch en yst dijrt geyne vnstayn
Leys du en get vur dijr gayn

B.v.S. 671:

Nv merc vort, wat ic di telle: Alstu gaes bi dinen gheselle,
Ganc neuen hem, ende of hi wille Voren gaen, ghedoech ende swijch stille.

71

Facetus 66.

Br. 72:

*Si tibi contingit, quod cum meliore vageris,
Post pergas, donec latus eius adire iuberis.*

Z. 221.

Ob esz sich begeb dir, das gangstu⁺
Mit eim der besser sy dann du
Gang nach im, so lang bis er dich
Heiszt, an syn sytt gan tugentlich.

⁺Quomodo
ambulandum cum
maiore.

Teutonice 57:

As du mit eynen besseren geys
Dan du bys so ys mijn geheys
Dat du salt hinder deme gayn
He en wille dan dych an syne side hayn

B.v.S. 675:

Vort willic dattu mi verstaes: Oftu met vorbaren mensche gaes,
Bachten hem ganc tallen tiden, Hine hiete di gaen neuen sire zide.

72

Facetus 67.

Br. 73:

*Si peregre pergas, nunquam te iunge duobus:
Disparibus bobus nunquam trahitur bene currus.*

Om het rijm te behouden schrijve men:

D. currus n.t.b. bobus.

Ook moet disparibus hier voor imparibus genomen worden.

Z. 225.

Ob du gast wandeln uber felt⁺
Nymer werd zweyen zu geselt:
Mit vnglich oxsen zuchet man nit
Den karren wol, zu keyner zitt.

⁺Non ambulandum
cum duobos.

Teutonice 60:

Geburt dijr beuerde zu gane
Nym niet zwene compane
Want vngeliche ossen den wayn
Selden wail gezogen hayn

B.v.S. 693:

Soekestu in weghe verden, Hen voeghet niet, gaestu di derden:
Alsoe dat ioc drie ossen draghen, Selden trecsi wel den waghen.

Lksp. III, 4, 329:

Want twee ossen onghelijc Trecken seldom eenparlijc.

alwaar echter onghelijc niet beteekent oneffen in getal, maar ongelijk in grootte of sterkte.

73

Facetus 68.

Br. 74:

*Si quis dignetur offerre ciphum tibi, lete
Accipias, modice potes, reddasque facete.*

Z. 229.

Ob iemans wyrdig acht dich syn⁺
Dyr frolich but ein kopf mit wyn
Enpfach den, trinck wenig dar von
Vnd gib in wydder hoflich schon.

⁺Quomodo
poculum de manu
alterius
sumendum.

Teutonice 125:

Buyt dijr eyman sinen dranck
Nym vrolich ind sage em danck
Drinck en weynich ind gyff en weder
Mit zuchticheyt off setze neder

B.v.S. 591:

Of men di ter tafle biedt Den ap, ne wedersegghe niet:
Ontfankene ende drinc lettelijke Ende gheuen weder houeschelike.

Buchler 260:

Te si quando scyphi quisquam dignetur honore,
 Accipe, sed modice, quod latet, inde bibe.
 Mox reddatur (l. *reddas et*) ouans primo tibi contigit vnde;
 Addantur grates, crureque fiat honos.

74

Facetus 69.

Br. 75:

*Pauper et indignus si sis, effundito totum,
 Et vacuum sibi redde ciphum, prius vndique lotum.*

Z. 233.

Ob du bist arm vnd suffer nit⁺
 So drinck alls vsz, das man dir but
 Vnd gib im wyder ler den kopff
 Doch wesch in vor, mit wassers tropff.

⁺Quomodo
 bibendum.

Teutonice 126:

Bys du arm wilt dijr schencken
 Eyn mechtich man ind gyff dijr drincken
 Drinck al vys ind wysch den kroys
 So sait man dat du rechte doys

B.v.S. 595:

Bestu oec arem man of neder, Ne biet dijns drancs gheblijf niet weder,
 Daer grote liede ter tafle sijn; Ghiet vut of drinc al vut den wijn,
 Ende coele den nap ende settene weder Al ghecoelt ter tafle neder.

Lksp. III, 4, 321:

Alse enen groeten here gheniedt Dat hi u sinen nap biedt,
 Soe drinct hoefschelec ende ghiet, dat Daer in blijft, in een ander vat,
 Ende spuellet den nap al onghelet Eer ghine weder vore hem zet.

75

Facetus 72.

Br. 78:

*Quando ciphum capias, vtraque manu capiatur;
 Et per vtrumque latus, non per labium, teneatur.*

Z 245.

Wan du das trinckgeschir entphohst⁺
Beyd hend du byllich dar on loszst
Vnd halt es recht zu beider sydt
Mit zenen, lefftzen, halt es nit.

⁺Quomodo
assumendum
poculum.

Teutonice 128:

As du drinckes off drincken salt
Den nap nym boislych in dine hant
Zo beyden siden niet mit den borde
So hels du guder seden orde

B.v.S. 641:

Hef vp metten handen dine Ter middewaert den cop met wine;
Ne heffene metten borde niet.

76

Facetus 70.

Br. 76:

*Quando ciphum capies, aduerso non bibe dorso,
Nec facies offam de pane prius bene morso.*

Z. 237.

Nit drinck mit abgewenttem ruck⁺
So du entpfochst das drinckschirr dyck
Noch mach kein suppen vsz dem brot
Das dir noch in dym mundt vmb gat.

⁺Modus bibendi.

Teutonice 127:

As man dijr ouch drincken geyt
 So en keyr dych van den luden neyt
 Van brode en soppe ouch nummerme
 Mache da van du hays gebysen ee

B.v.S. 655:

Eere houeschede makic di cont: Die wile dat spise es in dinen mont,
 So drinc, no suup, want inden coppen....?....

Lksp. III, 4, 311:

En drinct oec niet die stont Dat ghi broet hebt inden mont --
 En sopt niet; want sijds ghewes Dat dat onhoefsheit es.

Buchler 261:

Pocula si dentur vino zythove referta,
 Ex his auersa fronte, caueto, bibas.
 Atque cibus mansus cyathum labatur in ipsum,
 Et potus fiat pinguis ut offa, caue.

77

Facetus 71.

Br. 77:

*Mensa tibi cubitum nunquam sustentet edenti,
 Sed recte sed eas: tecum seruito sedenti.*

Z. 241.

Der disch sol dir vffhalten nit[†]
 Din ellebog, zu essens zit
 Sunder sitz vffrecht alle frist
 Dien dem, der by dir sitzen ist.

[†]Non reclina super
 cubitum in mensa.

Teutonice 105:

Sytze vp recht as du zo eyne essen
 Myt anderen luden bys gesessen
 Jnd dene dem dye mit dijr yst
 As du an der tafelen byst

B.v.S. 659:

Ne lene met hellenboghe niet Vptie tafle, daer ment ziet.
 Sit rechte ende diene dinen gheselle, Dat hi doghet van di telle.

Buchler 188:

*Mensa tibi cubitum nunquam sustentet edenti,
 Appositos, recto corpore, sume cibos;*

De quibus vt tribuas aliis, qui forte verentur
Sumere sponte, domi sis memor vsque tuae.

Welke laatste woorden mij niet duidelijk zijn.

78

Facetus 93.

Br. 96:

*Si tecum comedat, seruire memento minori,
Par tibi, tuque pari, tribuas cultu meliori.*

Z. 317.

Gedenck ob ein minder esz mit dir⁺
Dien im mitt hertz, mut vnd begir
Doch bist du im vnd er dir glich
Halt in inn acht vnd mer erlich.

*Quis honor
conuiuis
exhibendus.

Teutonice 108:

Sytz dijr zu me essen eyman by
Dye dijr gelijk off besser sij
Mallich deyn dem anderen in den zijden
Mer la den besten zuy erste snyden.

*De laatste regel moet de vertaling zijn van de door Teutonice geleverde lezing
der laatste woorden da cultellum meliori. Vermoed mag alzoo*

worden dat vroeger gelezen is tribuas cultrum meliori en dat alzoo onze Moralist, met een van deze twee lezingen voor oogen, geschreven heeft.

Ghef hem tmesse

d.i. stel hem in de gelegenheid zich zelf een stuk van het vleesch te snijden naar welgevallen. Mag daaruit alsdan vermoed worden, dat op den disch slechts één mes placht aanwezig te zijn? - Ook zou het bevel om aan zijn dischgenoot tmeeste te geven, vrij tautologisch wezen, als men reeds het bevel gekregen heeft om hem meerder toe te dienen dan zich zelve. - Terwijl mij intusschen het eerste gedeelte dezer Strophe niet helder toescheen, heb ik den hoogleeraar De Vries daarover geraadpleegd, die de goedheid gehad heeft, nevens eenige andere goede wenken, welke ik in dank heb aangenomen, mij het volgende antwoord terug te zenden: 'Is de lezing dezer verzen juist, dan zie ik geene andere verklaring dan deze: Is iemand uw gelijke, en zijt gij aan hem gelijk, bedien dan elk (den zoodanige), daar ben ik mede te vreden. Hier kan *ic* op niemand anders slaan dan op den auteur, die raad geeft. De woorden *van dien ghepayt ic bem* kunnen dus niet anders zijn dan eene parenthese: *daar ben ik mede te vreden, dat vind ik goed*. Achter *elc* moet dan een komma staan en achter *ic bem* een komma-punt. - Men zou ook kunnen lezen:

Dien ghelijc, ende du ghelijc hem,
Dien elc van dien; ghepayt ics bem.

ic wordt dan *ics* d.i. *ic bem* des ghepayt. Maar 't kan ook best zijn, dat de verzen misschreven en corrupt zijn. Men kan hier niets anders doen dan gissen. - Het lat. *minori* is in elk geval niet uitgedrukt.'

79

Facetus 98.

Br. 100:

*Si maior tecum comedens potauerit, esce
Non appone manus, sed ei mantile tenesce.*

Z. 333.

Ob by dir ysszt ein grosser her⁺
Der an das drinckgeschur grifft so ler
Din handt nit in die schussel stosz
Sunder ergriff die zwebel bloz.

⁺Reuerentiamaiori
exhibenda.

Teutonice (*Ontbreekt*).

B.v.S. 633:

Wes oec gheliker wijs ghereet Te dienne hem die metti eet:
Entie wile dat hi drinct, Sone et selue niet een twint.

80

Facetus 111.

Br. 115:

*In potum sufflare tuum nolito cibumque,
Ne sputo maculare tuo videaris vtrumque.*

Z. 393.

Nit welst blosen mit narscher wyse⁺
In das tringkeschirr, oder inn spise
Das man nit gedenck du welst dich flissen
Si beid mit dim speichlen beschissen.

⁺Non sufflandum
in poculum.

Teutonice (*Ontbreekt*).

B.v.S. 639:

Ne blaes oec niet in dijn eten,
Laat coelen, eer du beghints met eten.

81

Facetus 73.

Br. 79:

*Cum pare si debes vel cum meliore sedere,
In qua parte velit fors ipse quiescere quere.*

Z. 249.

Solt du dins glichen sitzen by⁺
Oder by eym, der besser sy
Frag du in, als ein gut gesel
Vff welcher syt er rowen wel.

*Honor sedendi.

Teutonice 66:

*Cum pare si debes vel cum meliore iacere,
In qua parte thori velit ipse quiescere quere.*

Salt du selffander slaffen gayn
Vp eyn bedde sprich lieff comppayn
An wilcher siden wilt du ligen
Des machs du gunst van eme krigen

B.v.S. 703:

Ende gheuallet dattu gaes slapen Bi dinen gheselle of betren cnapen,
Vrach hem eerst, lude of stille, An welcke zide hi ligghen wille.

Buchler 92:

Sede toroue, minor si sis, vsurus iisdem
Cum quoquam, loca ei prima tenenda dabis.

82

Facetus 74.

Br. 82:

*Cum quocunque tibi prope vel procul accidit ire,
Nomen et esse suum, quo vadat et vnde require.*

Z. 261.

Mit wem es sich begeb zu zit⁺
Das du solt gon nach oder wit
Frog noch sym nam vnd wesen gar
War er wel, vnd wo er kum har.

*Diligens
învestigatio
aduenarum.

Teutonice 64:

Myt weme du wandels verre off na
Vrage wan he kome des niet en la

Ouch frage vmb sinen namen da by
Ind war he wille off we he sy

B.v.S. 679:

Met wien dattu dachvaert wends Ende dien du niet en kens,
Vrach, waer hi wille ende wanen hi comt Ende hoemen sinen name noemt.

83

Facetus 75.

*Cum quocunque placet peregre tibi ducere gressus,
Si potes, hos teneas, quos es pro posse professus.*

Brant (*Ontbreekt*).

Teutonice 63:

As du mit eyme gesellen geys
Bedeuart so ys mijn geheys
Dat du niet me vp eynen dach
En vares dan he volbrengen mach.

B.v.S. 683:

Al si lanc of cort die dach, Ganc nemmeer, dan hi gaen mach
Dien du te gheselle te voren, Eer du porres, hads vercoren.

84

Facetus 76.

*Cum tibi sit pare vel pergas meliore peregre,
Quod velit ipse, velis: tibi sic capiet nihil egre.*

Lees:

*Cum pare si pergas vel cum meliore peregre,
Quod velit, ipse velis; tibi sic cupiet nihil egre.*

Brant (*Ontbreekt*).

Teutonice 62:

Salt du mit eyne beuart varen
Jnd wolt dych vur tzorne bewaren
Wat sijn wille ys dat sy der dijn
So moget ijr gude gesellen sijn

B.v.S. 687:

Ende dat hi wille, dat wille mede, So moghestu houden sinen vrede.

Lksp. II, 79:

Wes den enen doncket goet, Dat prijst die ander in sinen moet:
Wes deen den anderen niet en gan, Dair en wil die ander oick niet an.
Si en hebben nimmermeer geschil: Wes deen begheert dander wil.

85

Facetus 77.

Br. 80:

*Si peregre pergas, semper de nocte quiescas;
Surgas mane, sed hospitium de luce capescas.*

Z. 253.

Ob du gast wandlhen verr, vnd wytt,⁺
Lug, das du ruwgst des nachts all zit
Stand frug vff, suck die strossen din
Die herberg nym by tages schin.

⁺Quomodo
peregrinandum.

Teutonice 65:

Wer beuerde varen sall
Dye raste des nachtes bekumt em wal
Jnd mache sich vp des morgens vro
Des auontz zigtlich zu der roe

B.v.S. 697:

Bestu man die omme coep vaert, Of clerck die vaert te Parijs waert,
Sone vare niet bi nachte, Dat men dijn goet niet roue bi crachte.
Stant tiliken vp ende vant beiaighen Herberghe bi sconen daghe.

86

Facetus 78.

Br. 81:

*Inque domum ruffi nunquam facias tibi pausam:
Namque malignandi gerit in se denique causam.*

Z. 257.

Such dir nit rug, noch fruntschafft susz⁺
Jemer, in eins rottfuchsen husz
Dan er ein vrsach in im treit
Das er zu schalckheit syg bereit.

*Ruffos fugiendos.

Teutonice (*Ontbreekt*).

De lezing van den tekst e n d e bedriegen behoeft niet te worden veranderd in e n t i e bedriegen; want het is een vaste Mnl. regel, dat een pronomen in nominativo wordt weggelaten, wanneer het corresponderende woord in casu obliquo is voorafgegaan: Men vint ze ende bedrieghen is dus: 'en zij bedriegen'. Bij goede schrijvers faalt die regel nooit. En alzoo behoefde v. 412 niet geschreven te worden Ende du sits, dewijl di was voorafgegaan. Zie Stoett, Syntaxis § 147.

87

Facetus 79.

*Ex apum iugulo, cerui lingua, canis ore,
A magnis pedibus caueas, blesoque lepore.*

Dit distichon is noch door Brant noch door Teutonice opgenomen. Waarschijnlijk heeft geen hunner het verstaan. Aan het vernuft van mijn vriend Dr. Weinkauff ben ik deze zeer aannemelijke emendatie verschuldigd:

*? stimulis apium, servi lingua, canis ore,
Acris equi pedibus caveas, blesoque lepore.*

Dat er voor cervi lingua (in de Glosula door de bijvoeging van nam illa est venenosa verklaard (?), moest worden gelezen s e r v i lingua, was mij wel reeds gebleken uit de woorden van onzen Moralist. - Even dwaas is de aldaar gegevene verklaring van ? magnis pedibus, id est, ab hominibus habentibus magnos pedes, nam tales non sunt audaces, daar toch slechts kan bedoeld zijn: Wacht u voor paerdenvoeten dat is: het achteruitslaan der paarden, dat een Grieksche spreekwijze is, Ἐκ τῶν ποδῶν ἰππείων, die Erasmus Adag. I, 3, 95, door Procul esto a pedibus equinis behandeld heeft en die door mij is toegelicht in mijn Erasmus bl. 329. - Hoe hier sprake zou kunnen zijn van kinderspele is niet wel te begrijpen. Men mag toch niet wel denken aan een ernstig voorschrift om voor spelende kinderen (die iemand zouden kunnen omverloopen) zich even zorgvuldig te hoeden als voor kwaadsprekende bedienden, het achteruitslaan van een paard of de valsche woorden van vleiers. - Had onze Moralist een meer overeenstemmend voorschrift uit Facetus willen overnemen, dan had hij beter kunnen waarschuwen tegen het steken van bijen (stimuli apium) of het bijten van honden (os canis). - Meent men intusschen Kinderspele te moeten behouden, dan vermoed ik dat onze Moralist aan het balspel of het schieten met den boog zal gedacht hebben en wellicht in zijn Hs. van Facetus gelezen heeft ? pueri iaculo.

88

Facetus 80.

Br. 83:

*Si qua velis emere, taxabis emenda modeste,
Nec minus aut maius iures: instabis honeste.*

Z. 265.

Ob du wilt kouffen etlich ding⁺.
Schetz vberschlag das selb gering
Nit mer noch mynder darzu swer
Halt dich vff erberkeit vnd eer.

⁺Que circa
emptionem
attendenda

Teutonice (*Ontbreekt*).

B.v.S. 707:

Oftu coeps spise of ander dinghen, Du moetse houeschelike dinghen;

Handelse niet onhouescheleke, Dat men gheen quaet daer af ne spreke.

89

Levitic. XIX, 13:

Non facies calumniam proximo tuo.

Jesus Sirach X, 6:

Omnis iniuriae proximi ne memineris, et nihil agas in operibus iniuriae.

Facetus 81.

Br. 84:

*Obliquo nullum debes corrodere dente
Et liuoris acu nunquam tu punge latente.*

Z. 269.

Du solt nit mit eim lincken zan⁺
Nagen, noch roden ouch yeman
Stich heimlich nit zu dheiner zit
Din eben mensch durch hassz vnd nidt.

*Nulli
obloquendum.

Teutonice 83:

Du en salt nyman zo ruggen knagen
Durch has boisheyt van yeman sagen
Ouch salt du stechen alzijt miden
Vrunt mit heymlichen niden

B.v S. 497:

Wacht, vrient, van achtersprake, Dattu niemene dor wrake
Noch dor nijt ne spreek lachter, Daer scande hem mach comen achter.

Lksp. III, 4, 471:

Scuut altoes achtersprake; Want dat es die quaedste wrake
Entie scandelecste, waerlike, Die men doet op ertrike.

90

Prov. Salom. XXVII, 2:

Laudet te alienus, et non os tuum; extraneus, et
non labia tua.

Facetus 82.

Br. 85:

*Si quem precellas, super probitatis honore
Non iactes, quia laus proprio sordescit in ore.*

Z. 273.

Ob iemans uberhebet sich⁺
Das er von ere vnd gut syg rich
Nit rum dich, dann zu aller stunt
Lob stincket vsz eim eygnen munt.

*Non laudes tua
facta nimis.

Teutonice 86:

En loue dich niet dat ys mijn rayt
Der eyn ander niet en hayt

Des salt du dych gebagen neyt
Dijn eygen loff dijr schaden deyt

B.v.S. 511:

Ne ghef oec niet in gheere wijs Van dinen doene di seluen prijs:
Prijs ne dinct mi niet goet In sgheens mont, diese selue doet;
Laet di andere liede prisen Van dienen doene; dus doen die wise.

Lksp. III, 3, 253:

Is u ere of doghet gheschiet, Dat en suldi voort segghen niet:
Want lof in eyghenen mont Wart onsuver talre stont.

Buchler 161:

Sis licet immodico laudis succensus amore,
Laudibus ipse tamen te celebrare caue.

vel:

Sordescit propriis laus quaelibet edita labris:
Sola, peregrino quae venit ore, placet.

vel:

Sis virtute licet multis praestantior vnus,
Non tamen illius te meminisse decet.

vel:

Si bene quid facias, ne te laudaveris ipse,
Os te fac verum praedicet alterius.

91

Facetus 84.

Br. 88:

*Nocte dieque mane cubiturus vespere plaudes,
Hospitibusque tuis, dum discedis, dato laudes.*

Betere lezing van de eerste woorden geeft Teutonice.

Z. 285.

Bisz guter ding beyd frug vnd spot⁺
 Wan man vff stat vnd schloffen gat
 Wunsch yderman gutz wo du staszst
 Gib lob dym wirt, wan du hien gast.

*Salutandi
 officium.

Teutonice 67:

Noctem mane, diem cubiturus vespere laudes.

Man loue die nacht as man vpsteyt
 Den dach wanne man slaffen geyt
 Ouch mach eyn ygelich sinen wyrt
 Louen as he van eme virt

B.v.S. 711:

Danc dinen wert der houescheden, Of hi di sauons eeneghe dede.

92

Facetus 83.

Br. 86:

*Hospitibus letum debes ostendere vultum,
 Vultus enim letus dandi duplicat sibi cultum.*

Z. 277.

Du solt ein frolich angesicht⁺
 Dym gast zu zeygen sin gericht
 Dan frolich gesicht zwifaltet im
 Die ere der gab mit danckbar stym.

*Hilari vultu
 hospites
 suscipiendi.

Teutonice 104:

Du salt in allen tzijden sijn
 Vrolich mit den gesten dijn
 Wye wenich du zo geuen hays
 Dat bessert allet eyn guyt gelays

B.v.S. 561:

Alse vremde gaste tote di tiden, Ontfancse wel ende macse blide;
 Winne an hem redelike vrome, Ende doe so dat si weder comen.

93

Facetus 85.

Br. 87:

*Irritare canem noli dormire volentem:
Nec moueas iram post tempora longa latentem.*

Z. 281.

Nit welst anreytzen einen hunt⁺
Der schlaffen wil zu syner stundt
Beweg den zorn zu keyner zit
Der lange zit verborgen lyt.

⁺Antiqua ira non
incitanda.

Teutonice 145:

As gerne wilt slaiffen der hunt
We den verzornt zo der stunt
Dye ys geck ind we den zorn herweect
De vur lange zijt was bedect

B.v.S. 713:

Wacht achter weghe daer du gaes, Dattu hont no steecs no slaes:
Hout in allen dinghen mede Na dire macht der lieder vrede.

B.v.S. 521:

Dune moets gramscepe niet vpheuen, Die langhe te voren es vergheuen.

Lksp. III, 3, 1143:

Alse veete of discoort versoent es, En sal niement vermanen des
In arghe, in gheenre wisen, Want die veete mochte weder risen.

Buchler 150:

Irritare canem, somni qui munera carpit,
 Crabronumve caue fuste ciere fauos;
 Nec refricanda vetus, modo sit bene sana, cicatrix,
 Et super antiqua lite tacere bonum est.

94

Facetus 87.

Br. 91:

*In proprie speres, fora dum petis, ere crumene:
 Fallitur ad fora spes, dum burse sunt aliene.*

Z. 297.

Vff eignen seckel dich verlosz[†]
 Wann du zu merckt gost oder strosz
 Der kramer wurt betrogen vil
 Wer vff frombd seckel merckten wil.

[†]Non in aliena
 bursa
 confidendum.

Teutonice 136:

Pennyng salt du dich bewaren
 As du wolt zo marte varen
 Want eyns anders budel luycht
 Jnd den kouffman ducke bedruyght

B.v.S. 527:

Ne ganc ter maerct niet vp hopen Dattu vp anders borse sult copen;
 Want wi sien met onsen oghen, Dies pleghen, si sijn dicken bedroghen.

Lksp. III, 3, 231:

Die op anders belof tiet Ter merct om te copene yet,
 Moet dicke keren onghecoht: Dits dicke ter waerheit ghebrocht.

Buchler 191:

Si vis mercari, propriae confide crumena:
 Aeris quantum in ea, tanta futura fides.
 Institor egrediens, oculis confisus alius,
 Mercibus absque domum saepe redire solet.

95

Facetus 86.

Br. 89:

*Compescas os arte male ne praua loquatur,
Ne malus irrumpat fetor, latrina tegatur.*

Z. 289.

Lug vnd gesweig mit kunst din mundt⁺.
Das er nit arges red all stundt
Als sol man decken das schyszhusz
Das beser gestanck nit gang dar usz.

⁺Noli praua loqui

Overeenkomstig Brant's opvatting van dit distichon zou in den tekst van onzen Moralist, in plaats van stopt s i n e n mont, moeten geschreven worden stopt d i n e n mont. De bedoeling zou alsdan zijn: 'Begint een kwaadgezinde tegen u te spreken, bedwing dan uwe tong en antwoord hem niet, opdat er geen verder krakeel tusschen u beiden losbarste, en veel leelijks voor den dag kome. Laat uw zwijgen als 't ware het deksel zijn, waar mede een kolk gesloten blijft, waaruit, zoo die geopend werd, een kwalijk riekende lucht zou opstijgen.' Het is vreemd, dat Brant, voor het hier vrij overtollige en buitendien tegen het metrum strijdende male niet liever geschreven heeft t u u m , waaraan hij toch wel moet gedacht hebben.

Teutonice (*Ontbreekt*).

96

Facetus 89.

Br. 93:

*Nil super hoste tuo tua lingua minando loquatur;
Hostem namque suum munit, quicumque minatur.*

Z. 305.

Din zung soll trowent reden niit⁺
Von dinen vynd zu dheyner zit
Dann wer sym vynd wil trowen vil
Der warnet in dar durch by wil.

*Non esse
minandum hosti.

Teutonice 84:

Hais du mit yman vede
Dem en dreuwe vro noch spede
Wye sinen vyant warnen wil
De sal mit worden dreuwen vil

B.v.S. 299:

Dinen viant, dien du toren Of quaet doen wils, dreech niet te voren;
Want die ghene, die des pleghen, Si bewarens daer ieghen.

97

Facetus 88.

Br. 92:

*Est tibi summus honor cito soluere, solue libenter:
Si mihi credis, emes, vendes, viuesque decenter.*

Z. 301.

Die groszt er die ich dir furhaldt⁺
Ist, das du gern bezalst, vnd baldt
Bezalstu gern, so gloub des mir
Du koufst, verkoufst vnd lebst in zyer.

*Cito soluendum.

Teutonice 35:

Sic tibi credit emens vendens viuesque decenter.

Bys du schuldich dat betzale
Willentlich dat steyt dijr wale
Wair du komps heltz du den sede
Dijn geloue styrcket sich da mede

B.v.S. 575:

Vrient, oft u goet borghen sult, So ghelt gherne dine scult.

Het es eene houeschede Wel te gheldene ende vrome mede.
Die wel ghelt heden, comt hi morghen, Men sal hem vele te houder borghen.

Buchler 286:

Hospes ut apposito potuque ciboque replesti
Viscera, quam solvas non decet ire prius.

98

Facetus 91.

Br. 94:

*Ultra quam vestis non extendas tua crura;
Nec nimis expendas, si viuere vis sine cura.*

Z. 309.

Lug, vnd din beyn nit witter streck⁺
Dan din kleid lang syg, vnd gedeck;
Verzer vnd gib nit vsz zu vil
Wilt du on sorg leben by wil.

⁺Non prodigaliter
expendendum.

Teutonice 138:

*Ultra quam vestis que at extendi, tua crura
Non extendantur, si viuere vis sine cura.*

Wolt du dijn voysse vurder strecken
Dan dijn kleyder kunnen recken
Du moys in vngemache leuen
Jnd dinen voissen kelde geuen

B.v.S. 531:

Dune moetsti niet vorder strecken Dan dine cleedre moghen reken:
Naer dien dattu neeringhe heues, So bedaeft di dattu leues.

Buchler 198:

Frigora ne laedant, vltra tua stragula nunquam
Crura manusve velis exseruisse tuas:
Si sumptus censum, reditusque impendia vincant,
Laetitiam luctus vitaeque claudet inops.

99

Facetus 92.

Br. 95:

*Qui plus expendit, quam rerum summa rependit,
Non ammiretur, si paupertate grauetur.*

Het is opvallend dat hier bij uitzondering een rhythmus voorkomt onder de overige versus leonini.

Z. 313.

Wer mer vszgibt, verdut ein tag
Dan im sin gut ertragen mag
Der nem nit wunder ob er werdt
Mit armut vnd vnsald beschwerdt.

Teutonice. (*Ontbreekt*).

B.v.S. 980:

Datmen mindert ende niet toe doet,
Al ware die man van scatte rike, Hi mocht verdwasen cortelike,
So dat hi stelen of bidden moet, Alse hi heuet verdwaest sijn goet.

Buchler 103:

Quaerere, lucrarive nihil, consumere multum
Vicatim faciunt post rogare cibum.

Buchler 104:

Si, cui sunt nulli reditus, expendere large
Res velit vsque suas, illico pauper erit.

Buchler 239:

Prodigus et quisquis consumit multa, lucratur
Pauca nihilve, brevi decoquit hoc quod habet.

Buchler 266:

Qui magis impendit, duro sulcatus aratro

Vbere prouentu quam sibi gignit ager,
Pauperior Codro tandem reddetur et Iro,
Pendulus aut atras in cruce pascet aves.

100

Deuteron. XXIII, 25:

Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas et
manu conteres: falce autem non metes.

Facetus 90.

Br. 90:

*In messem alterius noli tu mittere falcem,
Inque thorum caueas alienum mittere calcem.*

Lees: ponere calcem.

Z. 293.

Nit wellest in eins andern ern⁺
Mit diner sicheln schuyden kern
Hut dich das du nit lassen wet
Din versen inn eins andern eebet.

⁺Fuge furtum et
adulterium.

Teutonice 34:

Eyns anderen korn aff zo snyden
Myt dynre sichelen salt du miden
Ouch huyde dich vur eyns anderen wijf
Wolt du bliuen sunder kijf

B.v.S. 189:

Ne stec in ander mans coren Dine sickle niet, want du mochts toren
Ende lachtre daer af ghewaghen Of bi aenturen corten dine daghe.

101

Facetus 94.

*Si tibi quis loquitur, vultum tu cerne loquentis
Et sua verba tue secretis insere mentis.*

Brant (*Ontbreekt*).

Teutonice 93:

Sal mit dijr reden eynich man
Den sich mit dinen ougen an
Wat he spricht dat wail intfanck
Ind setz yt harde in dinen gedanck

B.v.S. 351:

Als iemen spreket ieghen di, In sijn ansichte so sie,
Ende merc vaste in dien stonden Die wort, die gaen vut sinen monde.

Lksp. III, 3, 13:

Opten sprekere sal hi zien, Hi sal vele te bet van dien
Beide woort ende sin verstaen, Die uten sprekere dan gaen.

102

Facetus 96.

Br. 98:

*Si te maiori peluis famuletur aquosa,
Illius ad manicas tua sit manus officiosa.*

Z. 325.

Ob man das wasserbecken but⁺
Eim grossern dan du sygst, so behut
Das din hant vnderdeinstbar sy
But im das an sin ermel fry.

⁺Peluis attingenda
manibus.

Teutonice 101:

Suys du dat eyn mechtich man
Wasser nimpt so grijff dar an
Jnd halt eme dye armen bouent vas
Ee sy van wasser werden nas

B.v.S. 605:

Ne dwach niet hogher dan hi dwaet, Die met di te dwane staet.

Volgens den bij Strophe 86 opgegeven regel behoefde achter E n d e het pronomen du niet herhaald te worden, omdat di voorafgaat. Zie Stoett Syntaxis § 147.

103

Facetus 97.

Br. 99:

*Si videas opus esse, cibos succurre parando,
Sique necesse foret, mense famulabere stando.*

Z. 329.

Ob du sichst das es licht not du⁺
Hilff das die spisz bereit werd zu
Vnd ob es not villicht wurd syn
Stand vor dem disch, dien vnd schenck in.

*Famulandum ad
mensam.

Teutonice 102:

Bedarffmans as man essen geyt
Hilp dat dye spyse werde bereyt
Dene den dye sullen essen
Jnd zo der tafelen synt gesessen

B.v.S. 625:

Ende of die spise niet te tijt Ghereet si, so zwijch ende ontbijt.
Help oec ghereden die capoene Of andere spise, daers es te doene.

In v. 417 behoort d i bij prijs gheuen en bij heeten beide. Wel is het in 't eerste geval datief, in 't tweede geval accusatief; doch behoefde het niet herhaald te worden, naar den stijl van die dagen.

104

Facetus 100.

Br. 102:

*Raro fideiussor vel nunquam creditor esto:
Multis huius enim geritur res fine molesto.*

Z. 341.

Bisz nit mitschuldner oder burg⁺
Das man dich nit zu lestren wurg
Dan vilen gadt mit swarem end
Solch ding vnd handel zu der hend.

⁺Sepe fideiubere
nocet.

Teutonice 137:

Wolt du der lude burge werden
Jnd dat lange herden
Jnd dijn guyt den luden borgen
Du blijffs zom lesten in der sorgen

B.v.S. 487:

Waerscepe selden die vriende dine, Dat dijn goet niet zeere dwine;
Sulc es vrient, die wile dattu hem geues, Hine rouct niet dijns als du niet heues.

Buchler 308:

Nullius esto, licet rogiteris, nomine sponsor:
Si spondes, certa est noxa parata tibi.

vel:

Ne, si damna subire voles, vadimonia praesta:
Nemo suo prorsus vas fuit absque malo.

105

Facetus 101.

Br. 103:

Hec fugias: fastum, talosque, lupamque, tabernam,

Si decus et vitam tibi queris habere supernam.

Z. 345.

Flueh dis ding, hochfart vnd spiel⁺
Vor frouwenhusz, wurtzhuser ziel
Ob du das zier des lebens din
Wilt suchen, vnd den hosten schyn.

⁺Quatuor vitanda.

Teutonice 41:

Wolt du van gode hayn gegeuen
Jn syme riche eyn ewych leuen
So vlu houart ind dobbelsteyne
Tabernen ind vnkuysche wijff gemeyne

B.v.S. 203:

Vlie terninghe ende quade wijf, Leet in tauernen niet dijn lijf;
Diere vele hem houden an, Sietmen dicken arem man.

Lksp. III, 25, 107:

(Liede) die haren tijt gaerne Versliten in tavaerne,
Ofte oec mit dobbelspele, Daer archs of coomt vele --
Nochtan verliesen si, des seker sijt, Tleven dat duert sonder tijt.

Buchler 175:

Alea vitetur, mulierque et munera Bacchi.

Buchler 194:

*Thaida qui fouet, ac cui luditur alea pernox,
Paupertate dies finiet ille suos.*

106

Matth. VI, 6:

Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora patrem tuum in abscondito; et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.

Facetus 102.

Br. 104:

*Si bene vis orare deum, thalamum tibi claude:
Sic ipsi, qui cuncta videt, tacita prece plaude.*

Z. 349.

Wilt du got betten spot vnd fru⁺
Gang inn din kamer, slusz die zu.
Also lob mit heymlichem gebet
Den, der all ding geschaffen hett.

⁺In secreto esse
orandum.

Teutonice 10:

Wolt du dat god erhore dych
So an bede em heymelich
So machs du van eme sijn gewert
Got heymelicher beden gert.

B.v.S. 237:

Oftu Gode wilt wel anebeden, So bidt hem in verholne steden,
Dat hi di van sonden quite; Ne doe niet alse die ypocrite.

Lksp. III, bl. 22:

Als ghij wilt met innicheden Uwen sceppere aenbeden,
Soe doet den raet ter selver tijt, Op dat ghij mueght, dat ghij sijt
Alleene, daer ment niet en zie.

107

Facetus 103.

Br. 106:

*Si quis descendit ab equo, vel equum graue scandit,
Illius ad strepam manus obsequium tibi pandit.*

Z. 357.

Ob von dem ros abstigt yeman,⁺
Oder vffstigt swarlich, griff an:
Dan wer syn hant an steygreif leyt
Des dienstbarkeit wurt vsz gespreit.

⁺Manusapponenda
equitare volenti.

Teutonice 52:

*Si quis descendat ab equo vel equum graue scandat
Te presente, statim manus obsequium sibi pandat.*

Sytz eyman swerlich vp sijn pert
Off klimpt dar van zer erden wert
Den hilf as du dat sijs
Da mit machs du gewinnen prijs.

108

Matth. VI, 3:

Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid
faciat dextra tua, - ut sit eleemosyna tua in abscondito.

Facetus 104.

Br. 128:

*Des tacite, que das pro christi nomine quevis:
Exemplum dandi poteris sic dare cuiuis.*

Z. 445.

Gyb heimlich alls das du gybst vsz⁺
Durch gottes willen vsz dym husz:
Alls magst du geben yedem wol
Ein byspill wie er geben sol.

*Elemosina
secrete danda.

Teutonice 113:

*Exemplum dandi spectatori dare cui vis
Des tacite que das pro christi nomine nimis.(?)*

We vmbe got yt geuen wille
De doit heymlich ind stille
He en haue dan in syme sinne
Dat ouch eyn ander des begynne

B.v.S. 225:

Ghef dine aelmoesene stille, Ghewillike, dor die Gods wille:
Of openbare, moghestuse bieden In goeden exempelen anderen lieden.

109

Facetus 105.

Br. 107:

*Rem, de qua loqueris, digito monstrare caueto,
Nec, dum fit sermo de ouibus, ad ouile videto.*

Z. 361.

Von welchem ding du reden bist⁺
Zeyg das mit finger nit zu frist;
Den schaffstal solt nit sehen an
Wan du von schaffen red wilt han.

*Non demonstres
digito rem.

Teutonice 79:

We wysen niet gelaissen en kan
Vp dinck da he spricht van
Jnd mit den ougen dar vp sey
De en weys guder seden neyt

B.v.S. 265:

Oftu sprekes van iemene hiet, So sie noch wise vp hem niet:
Het es eene dorperhede, Men doetre meneghen scamen mede.

Buchler 171:

Rem, de qua loqueris, digito monstrare caueto:
Non ad ouile vide, dum de oue verba facis.

110

Facetus 107.

Br. 109:

*Quam cito descendis ab equo, calcar remouendum
Est de calce tuo, tibi sic iter aggrediendum.*

Z. 369.

So bald du stigst ab von dem ros^z⁺
Mach dir din fusz der sporen blosz:
Nit lasz sy an den versen stan
So mahst des basz den weg hien gan.

⁺Calcaria statim
remouenda.

Teutonice 141:

As du van dyme perde steys
Jnd vrber schaffen geys
Dijn sporen salt du affdoyn
Jnd gayn in lersen off in schoyn

Buchler 96:

Quadrupedis, quo vectus eras, simul atque relinquis
Terga, pedes ne ultra calcar habere sinas.

vel:

Mox ubi liquisti spumantia terga caballi,
Libera calcaris sit tibi planta pedis.

111

Facetus 108.

Br. 110:

*Extrahe, si nimis est cuiuslibet ocrea stricta,
Si te maior sit: sint cetera cuncta relict.*

Lees: *Si te sit maior.*

Z. 373.

Ob eim so vast sin styfeln sindt⁺
 Zu eng, zuch die im vsz geswindt
 Vor vsz ist er ein erlich man
 So griff dar an, lasz all ding stan.

⁺De ocreis ab aliis
 extrahendis.

Teutonice 51:

As du suys dat eynich man
 Sine larsen niet en kan
 Vys gedoynt want sy synt enge
 Hilp eme dat he sy vys gebrenge.

112

Facetus 109.

Br. 111:

*Pilea vel quicquid geris in capitis regione,
 Si magno loqueris, seruisve deo, cito pone.*

Z. 377.

Ob du redst mit eim grossen man⁺
 Oder du wilt got dienen schon
 Zug din hut, kap, barretlin ab
 Lug, vff din houbt das nit behab.

⁺Pilea et birreta
 detrahenda.

Teutonice 75:

Dum magnis loqueris seruisque dei, cito pone.
 Ast geuelt dat du salt klaffen
 Myt heren ritteren off mit paffen
 Do aff dijn kogel off den hoyt
 So deys du as eyn hoisch man doyt

B.v.S. 261:

legghen dijn eerscap ende dijn prelaet, Daer di onder te doene staet,
 Ghemoetstuse of wiltuse spreken, Du moets caproen ende hoet afsteken.

Lksp. III, 4, 97:

Als ghi yemene ontmoet, Siet dat ghine teerst groet --
 Ghi sult ooc uwen caproen Jegghen den betren of doen.

Buchler 204:

Tegmine sit nudum, quoties affare precando
 Coelicolas, homines conspicuosque, caput.

vel:

Sive precere Deum, seu homines afferis honestos,
Possideat vertex pilea nulla tuus.

113

Facetus (*Ontbreekt*).

Brant 113:

*Non iactes te facturum, quod nulla replere
Vis tua tota queat, ne mendax esse probere.*

Z. 385.

Nit rum dich du welst dun ein tag⁺
Das din macht nit volbringen mag
Das du nit werdest geacht dar fur
Das nitt dan lygen sint inn dir.

*Non promittas
plus quam facere
possis.

Teutonice 87:

Enbage dich niet van sulchen dingen
Der du niet en machs volbringen
Wolt du dich bagen groisser mere
Man helt dich vur eyn logenere

B.v.S. 280:

Vermet di niet van eenegher daet,
Die du niet met dire cracht Vulleesten no vulbringhen macht.

Lksp. III, 3, 489:

Ic rade u dat ghi niet en bestaet Dinc die boven u macht gaet;
Want hets scande den man Dat hi niet volbringhen en can
Dinc die hi begonnen heeft, In wat state dathi leeft.

Buchler 159:

Viribus aggrediare tuis maiora caueto,
Ne sit omittendum, quod prius orsus, opus.

vel:

Non humeris patiaris onus, quod ferre recusent
Imponi, ne sub pondere deficias.

114

Facetus 113.

Br. 117:

*Non extollaris, si sors tibi prospera cedat,
Nam deus ingrato tollit cito munera que dat.*

Z. 401.

Nit vberheb dich vber al⁺
Ob dir gut, gluck villicht zu fal
Dan got sin gaben die er gytt
Dem vndanckberen nymbt all zit.

⁺Ex fortuna non
superbiendum.

Teutonice 45:

Du en salt dich niet dar vmb erheuen
Hayt dijr got gelucke gegeuen
Got nympt dat he gegeuen hayt
As man eme geynen danck en sayt

B.v.S. 283:

Vrient, te meer verhef di niet, Al si dat sake dat ghesciet
Di een gheluc of goet gheual: Du moghes daer na verliesen al.

B.v.S. 517:

Vrient, verhef di niet te zeere, Al heuestu van onsen Heere
Meer graciën dan een ander doet, Eist conste, eist ionste, eist ander goet.

Lksp. III, 3, 299:

Daer omme en sal hem nieman Te zere verheffen van
Enen ghelucke dathi heeft, Want davonture dicke sneeft.

Buchler 137:

Turgida ne demens extollat pectora fastus,
Sors ubi terrenas accumulauit opes:
Praecipitem faciet ventosa superbia lapsum;
Nam premit instabiles lubrica Diva rotas.

115

Prov. Salom. III, 11:

Disciplinam Domini, fili mi, ne abiicias, nec deficias
cum ab eo corripis: quem enim diligit Dominus,
corripit; et quasi pater in filio complacet sibi.

Epist. ad Hebr. XII, 6:

Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem
omnem filium quem recipit.

Apocal. III, 19:

Ego quos amo, arguo et castigo.

Facetus 115.

Br. 119:

*Non tristere nimis, si sors aduersa tibi sit,
Nam deus hos temptat, quos diligit atque reuisit.*

Z. 409.

Nit trur zu vast ob dir zu fall[†]
Ein vngefel, noch gluckes ball
Dan got versucht die selben vil
Die er liebt vnd erwelen wil.

[†]In aduersa
fortuna non
tristandum.

Teutonice 47:

Nyman sich zo sere bedrouen en sall
 Vmb vngelucke off vngeual
 Want got sinen vrunt bekort
 Dye hey lieff hait ind hilpt yn vort

B.v.S. 287:

Dune moghes oec niet dor eenighe scaden Alte groten rouwe laden;
 Want dauenture es onghestade Ende wandel sere in hare dade.

Lksp. III, 3, 1229:

Ist dat u scade gheschiet, Daer omme en droevet niet --
 Bevelet onsen here God al Ende hoopt dat hijt verstoren sal.

Buchler 44:

Quotquot amat Deus, et superae quos destinat aulae,
 Hos lacrymis, morbis, verberibusque probat.

vel:

Quos pater aetherius dulci est complexus amore,
 Hos gemitu ac damno supplicis premit.

116

Facetus 114.

Br. 118:

*Quicquid agas, hosti nunquam tua damna loquaris,
 Huicque tua nunquam de paupertate queraris.*

Z. 405.

Alls das du dust lug vnd nit sag⁺
 Dim fynd din schaden, noch dich klag
 Von diner armut vast vor im
 Er gewint sunst freud von diner stym.

⁺Hosti nihil
 conquerendum.

Teutonice (*Ontbreekt*).

B.v.S. 295:

Ontdec dinen viant niet Scade die di es gheschiet,
 Of dinen commer, of dijn leet; Want hi verblijt, als hijt weet.

117

Facetus 116.

Br. 122:

*In te si dominus, domina aut tua, commoveatur,
Dum cadit ira, nihil in eos tua lingua loquatur.*

Z. 421.

Ob wider dich din herr vnd frow⁺
Beweget werd, lug wol vnd schow
Das din zung nit red wider sy
Bisz das der zorn nym won inn by.

⁺Non rebellandum
contra iram
superioris.

Teutonice 78:

As dijn here vmb schulde dijn
Off dijn vrouwe zornich sijn
As sy des zorns vergessen hayn
So salt du yn ouch liggen layn

B.v.S. 743:

Alse dijn vrouwe of dijn heere Es vp di verbolghen zeere,
Antwoert hem een twint niet weder, Vor die gramscap es ghesonken neder.

Lksp. III, 4, 425:

Alse ghi iemene siet ghestoert, Soe en andwerd hem niet en woert,
Maer beid, alse die vroede pleghen, Tote dattie gramscap es gheleghen.

118

Facetus 117.

Br. 123:

*Nuncia si tuleris coram magnate, loquere
Iussa brevis, tacite, vere, docte, lepideque.*

Het rijm is beter behouden in Teutonice.

Z. 425.

Bryngstu bottschafft eym der do sy⁺
 Groszmachtig an gewalt, eren fry
 Red kurtz was dir entpfolhen sy
 Heymlich, wor, wol hofflich dar by.

⁺Quomodo nuncia
 referenda.

Teutonice 76:

*Nuncia si tuleris coram magnate, fer eque
 Missa loquens tractim breviter docte lepideque.*

As du vmb boitschaff wyrs gesant
 Tzo deme dye mechtich ys bekant
 Sprich kurtzlich kleirlich ind mit staden
 Botschaff da du mit bys beladen

B.v.S. 275:

Oftu ieweren bodscap draghes, Wacht datture niet af beiaghes
?..... Bi staden ende verstandelike.

119

Facetus 118.

Br. 124:

*Si tibi quis dederit gratis bona, sumito grate:
 Et data cum dante laudentur plenius a te.*

Z. 429.

Ob yemans dir vergehens gytt⁺
 Ettwas gutz, bisz vndanckbar nitt
 Volkumentlich by sunder lob
 Dynen vergober, vnd syn gob.

⁺Sis gratus
 donanti.

Teutonice 123:

As du van eyman zo vergeyffs
 Syne gaue vntfangen heyffs
 Dye gaue zo guden dancke haff,
 Jnd danck eme ouch dye sy dijr gaff

B.v.S. 333:

Of dijn vrient eene ghifte heuet Ende hise di te dancke gheuet,
 Al es soe niet te dinen wille, Groetere af scone, zwijch al stille:
 Ne hebse onmare niet een twint, Danc hem dat hise di heuet ghesint.

Lksp. III, 3, 315:

Alse u u mate vrient Van eenre cleenre ghiften dient,
 Die ontfaet danckelike, Hoe groot ghi sijt of hoe rike.

Buchler 218:

Nullius exiguum munus spernatur amici.

vel:

Munera parua sui nemo contemnat amici.

120

Facetus 119.

Br. 132:

*Si cupias iustum vel honestum noscere vere,
Infra tecta sui debes vtrumque videre.*

Z. 461.

Ob du kennen begerst worlich⁺
Ein gerechten man oder erlich
So sich ir beider wisz vnd stat
So yder vnder sym tach gat.

⁺Quomodo
honestas et
veritas
cognoscenda.

Teutonice (*Ontbreekt*).

Buchler 336:

Si cui non constet, quis sit, vulgove putetur,
Vicini poscat iurgia, certus erit.

121

Facetus 123.

*A quocunque viro missus quicumque tibi sit,
Docte sustineas, quodcunque malum tibi dicit.*

Brant (*Ontbreekt*).

Teutonice 96:

Off eymans boden zu dijr komen
 Jd sy zo schaden off zo vromen
 Dat he dijr sait salt du nochtan
 Horen as eyn wyser man

B.v.S. 359:

Boden, die te di ghesint comen, Eist te scaden of te vromen,
 Laet hem segghen haren wille, Vploep di niet, maer zwijch al stille.
 Men seghet int ghemeene diet: Bode en mach [men] ontsegghen niet.

122

Facetus 122.

Br. 126:

*Rumoris fugias tu nuncius esse sinistri,
 Nec sine re cupias tu nomen habere magistri.*

Z. 437.

Hut dich nit wellest sin ein bot⁺
 Einer bosen mer vnd missedot
 Ouch nit beger das du welst han
 Den nam eins meysters der nit kan.

⁺Noli esse
 rumigerulus.

Teutonice 80:

Du salt vleynd ind miden sere
 Eymanne brengen bose mere
 En ger ouch niet bys du versunnen
 Eyn meyster heyschen sunder kunnen

B.v.S. 365:

Vrient, ne loep niet harentare, Om te horne quade niemare.
 Slach loghene talre stonde Ende quade niemare van monde.

Lksp. III, 3, 93:

Alse ghi nuwe maren hoort, Die en moghedi niet zegghen voort --
 So ist scande dat ghijt voirt bracht: Men mach wanen dat ghijt dacht.

Buchler 229:

Festinus nimium caue nuntius esse sinistrae,
 Ingrataeque rei; grata repente refer:
 Et sine re titulum nunquam sectare Magistri;
 Sedulus in studiis esto, magister eris.

123

Facetus 124.

Br. 133:

*Noli maiorem te castigare super re,
De qua, si vellet, posset tibi dona referre.*

Lees: d a m n a referre.

Z. 465.

Du solst nit stroffen einen ser⁺
Der grosser syg dan du vnd mer
Von dem so er dir, wann er will,
Mag wydergelten schaden vyl.

*Maior non
reprehendus.

Teutonice (*Ontbreekt*).

B.v.S. 385:

Vrient, hout dijns heerscaps vrede. Begrijpse niet van haren zeden
Vp aenture of si vergramen Ende di quaet daer naer af quame.

Buchler 19:

Ordine de primo caue multa loquare virorum,
Hinc ne forte tibi damna superveniant.

Buchler 296:

Si quem nactus herum es, famulare fideliter, eius
De fama loquitor semper honorifice.

124

Jes. Sirach III, 24:

In supervacuis rebus noli scrutari multipliciter, et in pluribus operibus eius non eris curiosus.

Facetus 125.

Br. 138:

Non intromittas de re, de qua nihil ad te Spectat, ne stultum vel nequam quisque probet te.

Z. 481.

Nit stossz dich in ein sach lichtlich⁺
Die nit an gat noch ruret dich
Das dich nit yeder mog verstan
Ein narren, vnd boszhafftig man.

⁺Non
intromittendum se
de rebus alienis.

Teutonice 144:

*Non intromitte (l. -tas) te de re que nihil ad te,
Nam stultum super hoc vel nequam quisque probat te.*

We berichten vele besteyt
Dinck dat eme niet an en geyt
De moys krigen der lude spot
Als off he eyn schalck sy off eyn sot

B.v.S. 355:

Onderwint di van gheere daet, Die te di waert niet ne gaet;
Want du mochts varinghe maken, Dat al vpti soude becraken.

Lksp. III, 4, 383:

En onderwint u niet, dats mijn raet, Dier dinghe dier u niet en bestaet;
Want die hem alles onderwint, Werdter dicke bi ghescint.

Lksp. III, 4, 523:

Daer bi en onderwinde hem nieman Van dinghen die hem niene gaen an.

Buchler 88:

Vivere vis bene cum ratione, domestica curae
Sint tibi, sollicitent teque aliena parum.

Buchler 318:

Ne te sollicitent aliena negotia quidquam,
Illis iudicium noli adhibere tuum.

125

Facetus (*Ontbreekt*).

Brant (*Ontbreekt*).

Teutonice 150:

*Coniugium monachale iugum crux inspiciatur
Hec in mente prius a te quam suscipiantur.*

Wolt du eschaff ane gayn
Monich werden off dat cruce entfayn
Dye salt du alle vur betrachten
Ee du dych da mede wils behachten

B v.S. 373:

Die huwen sal, of in ordine gaen, Of ouer zee die cruce ontfaen,
Eer hijt begripe, bepense hem wel: Ne wese niemene te fel.

126

Facetus 127.

Br. 139:

*Filia si tibi sit, cui vernat nubilis etas,
Claustri siue viri properes huic iungere metas.*

Z. 485.

Hast du ein dochter die dar by⁺
Mannbar, vnd vffgewachsen sy
Jl, setz ein ziel ir zu der ee
Oder sie inn ein kloster gee.

⁺Filiarum nuptie
maturande.

Teutonice 148:

Kompt dijn dochter zo den dagen
 Dat ijr dye werlt begynt zo behagen
 Gyff sy zo clostere off zo der ee
 Ee sy eyt dorlichs ane vee

B.v.S. 379:

Vrient, oft u dochtren hubaer heues, Ic rade dattuse te manne gheues,
 Of dattuse ieweren pijns te doene Met nonnen in religioene.

127

Facetus 126.

Br. 127:

*Pro modico tibi non est offendendus amicus:
 Gratia nullius spernetur, ni sit iniquus.*

Z. 441.

Din frundt solt du erzurnen nit^{*}
 Vsz keyner vrsach die sich begit
 Keins fruntschafft man verachten sol
 Er sy dan bosz vnd schalckheit voll.

^{*}Non aspernendus
 amicus.

Teutonice 31:

*Pro modico tibi non est offendendus amicus:
 Nullus amiciciam contemnit ni sit iniquus.*

Du en salt niet vmb kleyne sachen
 Dinen frunt zo vyande machen
 Nymant sinen vrunt versmeyt
 He en sy nidich off wreyt

B.v.S. 343:

Dune moets oec niet om cleene saken Van dinen vrient dinen viant maken.

Lksp. III, 17, 101:

Want die zinen vrient begheeft Om een luttel dathi heeft
 Ghedaen jeghen sijn (dijn?) gherief, En heeft den vrient niet herde lief.

128

Facetus (*Ontbreekt*).

Brant (*Ontbreekt*).

Teutonice 135:

*Ad quamcunque domum perrexeris, ante screato
Quam subeas, tussim moveas, et ad ostia stato.*

Geys du in eymans huys da vore
Ruysper dych ind vur der dore
Blijff eyn kleyne wile stayn
Ee du vort dar in willes gayn

B.v.S. 585:

Eer du in die dore sult gaen, Die du vints besloten staen,
Saltu hoesten ofte spreken, Niet metter druust die dore vpsteken.

129

Facetus (*Ontbreekt*).

Brant (*Ontbreekt*).

Teutonice 73:

*Omnis homo, quacunq̄ue domo, qua lege fruatur,
Prouideat quando taceat vel quando loquatur.*

Jn wylchen huys off in wylcher stat
Eyn eytlich sy da mircke dat
Wanne he spreken sal off swygen
Da mit mach he loff ind ere erkrigen

Buchler 168:

Commoda sunt fandi, sunt opportuna silendi
Tempora, quae certum noscere laudis erit.

vel:

Quando loqui deceat, quando deceatque tacere,
Prudentem tacita mente notare decet.

vel:

Felix est quisquis dicenda tacendaque callat.

130

Facetus (*Ontbreekt*).

Brant (*Ontbreekt*).

Teutonice 157:

*Ecce bonos mores dans explicat (l. -cit) iste facetus
Si sapis hic flores virtutum collige letus.*

Hye geyt facetus vys ind sijn leren
Van guden seden salt du niet keren
Bys du wijs lys hye blideliche
Blomen dye dych machen duychden riche.

Glossarium.

A.

Achter bliuen

129 *nagelaten worden, onvervuld of onvolvoerd blijven*. Velth. VII, 15, 40:

Die dinc, die ember moet gescien, En soude daerom niet achterbliven.

Mnl. Wdb. I, 22 c, MLoep I, 940:

Soe moet by wilen daer gheschien, Dat beter after waer ghebleven.

Het woord kan alzoo gelden voor het passief van achterlaten, *nalaten*; even als voren comen van voren bringhen.

Achter eerselen

171 zie eerselen.

Aenscijn

(anscijn) 407 *aangezicht, gelaat; spreekt di yemene in zijn anscijn, spreekt iemand tot u met zijn aangezicht naar u gekeerd*. Lancel. e. Sandr. 886:

Ende doen keerdese haer anscijn van mi.

Ook als uitdrukking van het inwendig gevoel; zoo 450: *met blijden aenschine, met een vroolijk gezicht*, hetzelfde als 371: *blide ghelaet*. MLoep II, 2821:

Ende als si uut dier dwanghe sijn So leven si in blijden aenschijn.

II, 4096: *Si was in zeer bedrueten aenschijn, d.i. Zij zag er zeer bedrukt uit*. Mnl. Wdb. *aenscijn* I, 137 b.

Aensicht

441. Van gelijke beteekenis als het voorgaande. B.v. Seden gloss. *ansicht*. Walew. 3783. Alex. V, 189. - Dat beide die woorden volkomen dezelfde beteekenis hebben en dus onverschillig zelfs in dezelfde spreekwijze gebezigd zijn, blijkt wel duidelijk uit vergelijking van Walew. 8208 en Limb. VI, 178. In beide plaatsen is sprake van het werpen van water in iemands aangezicht; doch in het eerstgenoemde dichtstuk staat *ansicht* en in het laatste *anscijn*.

Aermoede

77, 223, 469 *armoede*. B.v. Seden, gloss. *arem*.

Aert

185 *geardheid, inborst*. Beatr. 352: *van dorpers aerde*. Hildgb. 3, 181: *een Vriese ruut van aerde*. Mnl. Wdb. I, 195, 3). Ovl. L. en Ged. p. 154:

Wi willen van den kerels zinghen, Si sijn van quader aert.

Aflech den wech

345 *leg den weg af, volbreng uwe reis*; imperat. van a f l e g g h e n . Zoo ook 284 *vorgaestu hem, gaat gij vóór hem*.

In beide vormen is het afscheidbaar voorvoegsel onafgescheiden gebleven. Zie hier eenige andere voorbeelden:

Gerl. Peters 234:

Afhael dat decsel, reynighe dat ghesichte.

Vad. Mus. II, 176, 20:

Die ghevet ende hem na beclaecht, Den danc siere gichte hi afvaeght.

Stemmen u.d. Voortijd 26:

Nae den anderen Pater Noster ofdede hi alle sunden.

Sp. Hist. II v. 14, 115:

Want hi (die duvel) den mensce ofjan altoes Die salicheit di hi verloes.

Sp. der Jong. 481:

Ende aenroept altijd God almachtich.

Vergelijk ook in de St. Vert. Ps. XXV, 18, 19. Matth. VI, 26, 28. Luc. XII, 27.

in Accoorden vallen

220 *den strijd bijleggen, zich verbroederen, verzoenen*. Amand. II, 4639:

Ende daden met vriendeleken woorden, Dat si ondercusten met accoorde.

A c c o o r t is alzo *verzoening, verbroedering*. Mnl. Wdb. I, 305. - Het tegengestelde is d i s c o o r t (Lat. discordia). Mnl. Wdb. II, 212.

Sp. der Jong. 349:

Valt daar twist, spreekt int bescheyt, Ende selue en maect gheen discoort.

Al

84 *geheel en al, in alle opzichten*. Mnl. Wdb. I, 323. Ook wel *gansch, in zijn geheel*; zoals 525: hier is dit bouxkin van Zeden al, *hier is dit boekje in zijn geheel*, hier eindigt het, hier is het uit. Zie het artikel Al in Nederl. Woordenb. II, 81. Zoo schreef Maerlant aan het slot van het derde boek van zijnen Alexander:

Die derde bouc gaet hier uut.

In Latijnsche HSS. staat menigmaal, waar een boek van eenig geschrift of ook het geheele geschrift eindigt, het woord *Explicit*, dat FACCIOLATUS verklaart door

desinit, completus est liber en dat behoort tot de verba defectiva. - Zie ook de verzen in het HS. van Ferguut aan het einde door den copiist geplaatst en in de uitgaven opgenomen.

Alder wijs gaen

374 *naar elders gaan* (Lat. *abire aliorum*, Fr. *ailleurs*); hier *afscheid nemen* en naar huis gaan. - Van gelijke beteekenis is *elderwaert*. Rom. d. Lorr. I, 929:

Dat ghi daer ute niet en vaert Teneger stat elderwaert.

Als (alse)

284, 289 *du does als dwaes, gij handelt als de (een) dwaas*. Meestal heeft als het lidw. *die* achter zich met een bvnw. als znw. gebruikt, als omschrijvende adverbiale uitdrukking, b.v. *als die wise, als die sotte, als die domme*. Zie Mnl. Wdb. I, 363. Enkele malen, zoo als hier, ontbreekt dit lidwoord. Zooals Sp. Hist. I, III, 21, 21:

Paulus seidem, niet alse sot.

Zie ook *sot gerekent*.

Alsoe van ghelike

159 *evenzoo, insgelijks, op gelijke wijze*.

Al te male

428 *ten eenen male, geheel en al*. Mnl. Wdb. I, 379. Parth. 8275:

Van diere groter quale Waerstu genesen altemale.

Rein. II, 6803: vrou Rukenauwe

Deden tuschen hoeft ende steert Sijn haer altermael of scheren.

Alst es te doene

63, *naar gelang het te pas komt, behoort gedaan te worden, naar omstandigheid.*

Amye

137 *bijzit, maîtresse.* Walew. 8779. Lksp. II, 46, 944. Kar. de Gr. I, 187:

Ic hadde liever in dese noet Met enen man te gaen om broet,
Dien ic hadde wettelike, Dan sconinx amie van Vrankerike
Tsine al mijn leven lanc.

Ovl. Ged. II, 110, 98:

Papen ende wethouders die houden amien, Boven haer belof van trouwen.

In dien zin zegt de kuische Sandrijn tot Lansel. 105:

Ic en wil niet wesen enich mans vriendinne,
Maer ic wille gerne gherechte minne Draghen sonder dorpernie.

Op gelijke wijze a m i j s voor het mannelijk geslacht *pol, boel, minnaar*, Lksp. III, 9, 118. Walew. 7847. Bgr. van Couchi fr. II, 27:

Na dat ic ghemerken can Ende ic menichwaerven zie,
So es het amijs ende amye.

En zoo moet soms v r i e n t in de beteekenis van *minnaar* worden opgevat, als b.v. van Orfennes gezegd wordt MLoep I, 2771:

Enen heymelicken vrient hadsi verkoren.

Amman

139 *dienaar, ambtenaar.* B.v. Seden gl.

Anebede

25. Gebied. wijs 2e pers. enkelv. van a e n - of a n e b e d e n *aanbidden.* Lksp. II, 9, 157.

Anslaen

304 *de hand slaan aan iemand of iets, aangrijpen, aanvatten.* KILIAEN: *manus inicere.* Mnl. Wdb. *aenslaen.* Sp. Hist. III i. 18, 12:

Entie duvel slouch hem an Diene doodde cortelike.

Ant boert

306 *aan het boord, aan den rand*. Eig. staat hier eene T te veel; evenals *ondert tnet, overt tfelt*, hetgeen waarschijnlijk de schuld van den overschrijver is.

Antrecken

211 *aanhalen, tot zich trekken, voor zich winnen, voor zich innemen*. Mnl. Wdb. I, 167.

Arde

20, 180, met weglating der H geschreven voor *h a r d e*, *zeer, in hooge mate*. Heimpl. d.H. 1047:

So coemt ene vuchtheit suaer Ende .I. roec, en veruulet daer
Die maghe, entie sijn arde quaet, Ende tgoene ten ersenen gaet.

Arem

402 *arm*. B.v. Seden gloss. St. Brand. 1467:

o Wij! onsalich ende arem man.

Assonance.

Van deze dichterlijke vrijheid - wellicht beter gezegd: onnauwkeurigheid - vindt men bij onzen Moralist twee voorbeelden; daar toch moet worden voor lief genomen dat in v. 62 *c l e e f t* rijmt op *z e e c h t*, en in v. 372 *v u l m a e c t* op *g h e l a e t*. Zie hetgeen ik over *onzuivere rijmen*, een ook bij de beste dichters voorkomend verschijnsel, gezegd heb in de Inleiding op Die bouc van Seden, bl. IX.

Auonture

459 *lot, lotgeval, wederwaardigheid*; (Lat. *fatum, fortuna*) het zij goed of kwaad (Mlat. *aventura*, zie Ducange). - Dat bij onzen Moralist voor *q u a d e* moet gelezen worden *g o e d e* (ook wel *guede* geschreven),

blijkt uit *sors prospera* van Facetus; doch ook de zin zou zulks vorderen, daar toch wel niemand hoovaardig zijn zal op zijn ongeluk. - Waar Stoke VII, 1199 ditzelfde voorschrift geeft, gebruikt hij het woord *g h e v a l*, dat als eene *vox mediae significationis* in goeden zin moet worden opgevat:

Al ghesciet di een gheval, Ne maecker of gheen ghescal,
Ne wes niet blide, mer dancs Gode, Ende stant altoes tsinen ghebode.

evenals Walew. 2279, 5702; terwijl dan het tegengestelde *o n g h e v a l* heet.

Autaar

41 *altaar*. Rein. 2980:

Ende ghinc ghereden sinen autare, Ende began singhen ende lesen.

Ook *o u t a e r* geschreven R.v. Cassam. 381. Lancel. III, 10163. Alex. V. 927.

B.

Baten

312: *wat di baten moghe, al mocht het u gemak aanbrengen, helpen*. Eigenlijk: *tot voordeel zijn*. Mnl. Wdb. I, 600.

Beede,

beide; niet slechts in 't rijm zoo geschreven, als 45, Rein. 147; maar ook buiten het rijm: 31, 38, 44, 192, 304, 305, 325. Rein. 42, 408.

Beede

45, 192, als voorafgaande aankondiging dat twee personen of zaken of toestanden zullen genoemd worden. C. en Eleg. 228, 234. Diet. Doctr. III, 1404. Mnl. Dist. Caton. II, 27. St. Brand. 1726.

Beeten

431, 443 *afstijgen* van paard of ander trekdier. R.v. Cassam. 437:

Ende also hi quam op die riviere, Beette hi vanden orse sciere.

Flor. en Bl. 1055. Ferg. 230, 235. Lksp. II, 9, 59. Walew. 1522, 8819. C. en Eleg. 162, 677. Limb. gloss. Mnl. Wdb. I, 1148 *beten*. - Ook vindt men *afbeten* Vr. en Minne VIII, 129. Parthonop. 537, en *ofbeten*. Esopet XX, 21 en *nederbeeten*, Walew. 7520, 10156. Bgr. van Couchi fr. II, 2428:

Hi beette neder ende bant Sijn pert vor die tente daer.

Nog verdient opmerking dat *beten* in 't algemeen beteekent *nederdalen*, en dus ook zelfs van een vogel gezegd wordt die naar beneden vliegt. Zoo b.v. Lancel. en Sandr. 868:

Ende dat daer quam van hogher aert Een edel valcke van groter weerde
Ende beete neder op ene gheerde.

Begheeren

358 ww. als znw. gebezigd, *begeerte*. Rein. 6635:

Condi wel lieghen, ende die waerheit sparen,
So seldi hebben al u begaren.

Begheuen

511 *zenden, doen gaan*; vooral in verbinding met *in een klooster*. Mnl. Wdb. I, 701. Rein. 1481:

Ic maectene monc ter Elmare, Daer wi bede begheuen waren.

Rein. II, 4511. Sp. Hist. III, VIII. 68. 17. - Een *begeven man* (verl. deelw. van *hem begheven*) een *kloosterling, monnik*, iemand die zich van de wereld heeft afgezonderd door het doen eener kloostergelofte. Vr. en Minne XI, 73. St. Franc. 1865:

Tien tiden alsic geweten can So was een begeven man,
Die in die cruuste ordine was.

Ren. v. Montalb. II, 914:

Hi (Ywe) heeft opghegheven sijn rike, Te Beverspaer es hi begheven,
Daer wil hi wesen al sijn leven.

Evenzoo vindt men dit ww. gebezigd van eene maagd, die zich aan het priesterschap heeft toegewijd. MLoep II, 2615:

Voertijts, inder ouder ee, Was een maecht, heet Cydipe,
Begheven in Dyanen tempel. Si was schoen, guetlic ende sempel,
Ende leefde dair in sulker wonne Volna als mit ons doet een nonne.

HUYDEC. op Stoke III, p. 449, CLIGNETT, Bijdr. p. 409.

Begripen

442 *berispen, laken, afkeuren* (Lat. reprehendere). Mnl. Wdb. 1, 716. B.v. Seden gl. Lksp. II, 43, 41.

Vele liede sijn die poghen Hoe si andere begripen moghen
Ende sien in anders oghe een mul, Dies si beide oghen hebben vul.
Daer omme moeten hem die vroeden Jeghen die begrippers hoeden.

Behendelike

436 *stil, heimelijk*, zonder dat het door anderen gemerkt wordt. Fl. en Bl. 1657.

Behoeden

516 *bewaren, beschermen, in stand houden*.

Behoeder

210 *beschermer*. Mnl. Wdb. I, 743 Sij dijns selfs behoeder, *wees uw eigen beschermer*, d.i. tracht onafhankelijk te worden en geen hulp van anderen noodig te hebben.

Behouven

522: hem behouft, *het is hem noodig, het is zijn plicht*. Maerl. Hist. v. Troyen 3919:

-- Hem behoeft ghestade Te sijne van talen ende van rade.

Sp. Hist. III, III, 13, 73:

Nu behoeft ons sekerlike dat wi varen.

Becant

(deelw. van *bekennen*, *erkennen*), 414: hets hoofsch becant, *het is of wordt daarvoor* (algemeen) *gehouden*. In dien zin staat 433: hets houeshede. Het woord *b e c a n t* is uitvoerig besproken door VAN HELTEN in Tijdschr. voor Nederl. T. en Lk. III, 102-105.

Beckin

411 *bekken*, *waschkom*, meest dienende tot het wasschen der handen vóór den maaltijd (Lat. *pelvis aquosa*). Parthonop. 547:

Gherne haddi een lettel gheten, Ende ghinc hoofscelike hande dwaen
Ten beckinen daer hi se vant staen.

Ferguut 3676:

Die ene joncfrouwe die tafle leide,
Dandere brochte becken ende dwale Ende hieten dwaen --

Bij de vermelding van het handenwasschen vóór den maaltijd bedenke men dat dit oudtijds zooveel meer dan thans behoefte was, omdat men het gebruik van vorken nog niet kende. - Ook na den maaltijd, als die tafle was opghedaen, voor dat de wijn zou worden opgezet, bracht men andermaal water voor de gasten. Zie Ferguut 856. - Deze waschkommen waren in de woningen der ridders veelal van goud. Walew. 986:

Doe brochte men Waleweyne saen Een beckijn van roden goude,

zelfs wanneer zij 's morgens gebruikt werden voor het wasschen der voeten. Ferguut 256:

Men brochte hem dat water saen In enen guldinen beckine
Ende ene dwale purperine,

alwaar in de voorgaande verzen gezegd wordt, dat dit plaats had, toen het *d a c h g r a k e* d.i. *dageraad* was.

Belet

105 *beletsel, belemmering, hindernis*. Mnl. Wdb. I, 842.

Beleuen

527 *naleven, opvolgen, betrachten*. Mnl. Wdb. I, 844, 1). Ovl. Lied. en Ged. 495, 140:

Twoort Gods ghehoort es medicine Der zielen als ment te belevene pine.

d.i. *als men zijn best doet er naar te leven*.

Belof

125 *belofte; enen belof doen* (Lat. *votum facere*) *iemand* op meer of min plechtige wijze *iets beloven*. Mnl. Wdb. I, 859. Hildeg. 234, 202:

Nu haesten si daer mede ende scheiden daer of
Ende doen den priester schoen belof Dat men die sonden laten sel.

Doch *belof doen* beteekent ook wel zijne *belofte nakomen*, Alex. I, 657. Lksp. III, 3, 110:

Want waer - ghi niet en doet u belof, Ghi souter scande hebben of.

Belofte

338 (z.nw. onzijdig gebruikt): *belofte breken, niet volbrengen wat men beloofd heeft*; waartegenover kan gezegd worden *belofte doen, wel volbrengen*. Rijmb. 7879:

Soe seide: Vader, doe dijn belof.

ic Bem

316, waarvan de 2^e pers. *du best*.

Beraden

390 *bewerken, bereiden*, meestal in kwaden zin, *brouwen, berokkenen*. Mnl. Wdb. I, 901, 2 b. Rein. 1790:

Die scalcheit es hem binnen gheboren, Dat si den goeden beraden toren,
Dat wreke God up haer leven.

Esmor. 554:

Vele spreken heeft in meneghen stonden Dicwile beraden toren.

Beraden

deelw. van hem beraden, als bvnw. 20: wel beraden, *verstandig, wijs*; het tegendeel van ons tegenw. *onberaden*; Mnl. Wdb. I, 9. A2. - haestelic beraden 74, *spoedig beslist, tot dezen raad gekomen*, vandaar *bereid, genegen* tot iets. Mnl. Wdb. I, 909, 7).

hem Beromen

365, 455, *zich beroemen, bluffen op iets*. Cassam. 524:

Jonge lieden en souden dus Hen selven so sere beromen niet,
Want nets misselic wat gesciet.

Heeft den 2^{en} naamval bij zich. Maerl. Stroph. Ged. 82, 77. Esopet XL, 14:

Dine quaetheit, daer du di af beroemet.

Beseuen

353 deelw. van b e s e f f e n, *bemerken, ondervinden, ervaren*. B.v. Seden gl. St. Franc. 1261:

Selve heefti wel beseven Dat hi te spegele es gegeven.

Daarvoor ook wel b e s e e f t, Lancel. III, 26689:

Gij sijt der bester een die leeft, Ic hebbe uwer slage genoeg beseeft.

Bescreven

96 *te boek gesteld, vermeld* in een of ander geschrift. Hier wordt de Bijbel bedoeld, t.w. het Boek der Wijsheid I, 11. - Op gelijke wijze Rijmb. 3347:

Pauwels - daer wi af bescreven horen,
Die teerst een moordadech man was,

waar bedoeld wordt op hetgeen Hand. IX, 1, van Saulus geschreven staat.

Besloten

167 deelw. van *b e s l u t e n*, *insluiten*, *wegbergen*, *verzegelen*. Rose 3685:

Mine rosen, die ic ommuren sal Ende so besluten overal,
Datse die quade knechte en sel No gewinnen noch bestelen.

du Best

88, 269, 415, 444, *gij zijt*. - *b e s t u* 291, 299, 335, 339, 475, *zijt gij*.

Bet

129 *beter*, *geschikter*. B.v. Seden, gl. Dit bijwoord heeft niet den vorm maar wel de beteekenis van een comparatief; doch later, toen men dit niet meer gevoelde, heeft men er den comparatief-uitgang *e r* achter-gezet. Zie STOETT, Etymol. § 131. Theoph. 273:

Ic mane u bi uwer wet, Dat ghi u bepenset bet;
Bepeinst u bat op dese sake.

Uit deze plaats blijkt tevens dat voor *b e t* in volkomen gelijke beteekenis ook *b a t* wordt gevonden. Rein. 255. Melib. 1011:

Die swighere merct bat ende verstaet Dan die met vele sprekens ommeget.

Betoeghen

469 *toonen*, *laten*, *blijken*. Lucid. 2121:

Dat hi na den XLsten dage wilde betogen gewaerlike,
Dat hi voer in hemelrike.

Mnl. Wdb. I, 1150. Zie ook *t o g h e n* op *toecht*.

hem Bewinden

498 *zich met iets bemoeien*; heeft den genit. bij zich. Lksp. III, 15, 4. MLoep I, 1703:

Des soudic my bewinden node

evenals *o n d e r w i n d e n*, dat dezelfde beteekenis heeft. B.v. Seden, gl.

Bewint

504 *bemoeiing, bestier*. Sp. d. Jong. 209:

Wildy leuen in goeden vrede,
Maect uwen staet van cleynten bewinde.

In dit spreekwoord staat o n d e r w i n t in Prov. Comm. 458:

Luttel onderwindes brenghet vele vrienden an.

alwaar voor v r i e n d e n zal moeten gelezen worden v r e d e n ; immers staat in het daarbij geplaatste Latijn:

Pauca gubernare pacem solet hoc generare.

Bewist

390 deelw. van (hem) bewissen, *zich zekerheid verschaffen, zich vergewissen*. Es die viant bewist te voren (in den voorgaanden regel staat vorwist) heeft uw vijand vooraf kennis gekregen van hetgeen hem gedreigd werd, is hij vooraf gewaarschuwd. Zie Lksp. gloss. op *wissen*.

Bi

331 *nabij, verre of bi, verre af, of in de nabijheid*. Lksp. II, 5, 125. Wap. Mart. III, 175. Bgr. van Vergi 294. Bgr. van Couchi fr. II, 201:

Weder het verre was of bi.

In gelijke beteekenis *verre ende naer*. Lancel. II, 14067, 44279 (Rom. v. Moriaen 1734); zoo ook *bi ende breet* Diet. War. I, 408, 24.

die Bi di sit

314 hetzelfde als 317 *daer du met heets, uw dischgenoot of hij die met u uit denzelfden schotel eet*. B.v. Seden 634.

Bi

91, 334, *door*. Esopet XIV, 23. Flor. en Bl. 891, 3132:

Mi wondert harde in minen sinne, Bi welker list ghi sijt comen hier inne;
Ic waent al bi gokelien es.

Bidden

om broet 64, *brood bedelen* d.i. liefdegaven vragen voor het koopen van de noodzakelijke levensbehoeften. Lksp. III, 4, 148. St. Franc. 3739:

Ginc hi dan van dure te dure Broot bidden onder die gebure.

Vandaar broetbidder, *bedelaar*. St Franc. 487. Flor. en Bl. 3195, alwaar van vrouw Fortune wordt gezegd:

Enen biscop maect soe van enen truant
Ende enen broetbidder van enen clerc.

B.v. Seden, gloss. In de beteekenis van *bedelen* wordt ook wel gezegd om broet gaen. Kar. de Gr. I, 188.

Bitter

119 hier van den dood gezegd, *treurig, bedroevend*. Bgr. van Vergi 900. Lancel. e. Sandr. 830:

Daer sal die meneghe om besueren
Die bitter doet, dat wetic wel te voren.

Blame

spreken van enen 181 *schande van iemand spreken, hem hekelen*. - Elders onwaerde spreken 186. - Van gelijke beteekenis is lachter spreken met den 3^{den} nv. des persoons, die belasterd wordt. Flor. en Blanc. 3480:

Hoe ic die mesdaet best ghewreke, Dat mi tfolc gheen lachter en spreke.

enen onnere spreken, *iemand uitschelden, tegen iemand uitvaren*. Lancel. II, 11225.

Blame

vlien 496, *schande ontgaan, vrij blijven*; nagenoeg hetzelfde als gheene blaem te ontfaen. Bgr. v. Couchi fr. II, 1422 en ongheblaemt bliuen. Sp. der Jong. 28.

Blijfdi

342 *gij blijft*. Zie DI.

Bloet

91 *persoon, mensch*; ook nog heden in die beteekenis gebruikelijk, doch zonder de minachtende bijbeteekenis van thans. Mnl. Wdb. I, 1313, 5. Gloriant 72:

Die coninc van Averde es een edel bloet.

Vaderl. Mus. I, 310, 86:

Het es er vele die op u liden
Ende bederven onscalke bloede.

Bloet

(bloot) van iet 416, *ontbloot* van iets, *verstoken van, zonder*. - es de tafle van dienste bloet, *is de tafel zonder bediening, zonder dienstpersioneel*. Zoo staat bij Hildgb. 115, 86: *bloot van goede* en 122, 64: *van haven bloot*. Mnl. Wdb. I, 1321, 4. Kar. de Gr. fr. I, 1719:

Nochtan wiste menech genoet Dat mijn vader doe was bloet
Beide van goede ende lande.

Eigenaardig wordt den winter verweten in Wint. en Som. 369:

Want ghi hebt die coude soe groet; Mi dunct ghi sijt van clederen bloet.

Gelijke beteekenis heeft na e c t in v. 253 en q u i t e in Ferguut 2142.

Blommen

12 *bloemen*, het voortreffelijkste van iets, de schoonste plaatsen uit een schrijver. Amand II, 972:

Menighe gracieuse blomme
Huter scriftueren hi hem besprac.

Sp. Hist. I, III, 47, 41:

Dese bloemen hebben wi besocht
Ute Aristotiles bouken.

Mnl. Wdb. I, 1311. *bloeme* 6). Vergelijk ons *bloemlezing*, en het Gr. *anthologie*.

Boert

306 *boord, rand*, b.v. de bovenrand van een beker. B.v. Seden, gl. *bort*. KILIAEN: *boord*, rand van den pot, *labrum, margo, ora poculi*. Vgl. thans nog *boordevol*.

Borghe

420 *borg*, d.i. iemand die zich verbindt ter voldoening eener schuld bij gebreke van betaling door den hoofdschuldenaar. Mnl. Wdb. I, 1379. - Vandaar *borg hen* 421 *borg blijven, zich borg stellen*. B.v. Seden, gloss.

Borghen

396 *te goed houden, uitstel van betaling geven*. B.v. Seden, gloss.

Bouxkin

525 *klein boek*. Lksp. I, Voorr. 22 en I, 14, 75. - De uitgang *KIN* of *KIJN* geeft eene verkleinende beteekenis. B.v. Seden, gloss. Zoo zegt de schrijver van MLoep III, 45:

Ic en hebbe des ghenen hope
Dat ic dit werckskijn sal volbringhen.

Bringhen

enen in scaden 500, *iemand schade berokkenen, benadeelen*. Rein. 6455, 6996:

(Ghi hebt) mi ghebrocht in groten scaden.

Zoo ook 223 in *aermoeden bringhen, arm maken*, is overeenkomstig ons tegenwoordig taalgebruik.

Brinctene

302. Zie op ENE.

Broet

bidden 64. Zie *bidden*.

Burse

380 *beurs, geldbuidel*. St. Bernard. Epist. (Denkm. III, 9) 191:

Want huse sterc ende burse wan Maken zelden wisen man.

B.v. Seden 528 staat *b o r s e*, dat aldaar in 't Gloss. vergeten is. - Ook elders wel met O geschreven. Zie Mnl. Wdb. I, 1385.

D.

ghi Daet

= *dadet* 289, *gij zoudt handelen*; 2de p. impf. conj. Rein. 24:

Daden si wel, si soudens begheven.

Dal

391: *in desen dale, hier op aarde, hier beneden*. Zedelessen 379 (Sp. Hist. I, VIII, 70, 3):

Want wi alle onse zinne geven, Hoe dat wi dit corte leven
Gheneren moghen in dit dal.

Zie verder Lksp. II, 30, 31. Stroph. Ged. gloss. Hildgb. 64, 262; 120, 64; 157, 50. - Ook wel in dit aertsche dal Ibid. 210, 221. Mnl. Wdb. II, 43. Zie ook op hier. - Vergelijk ons *tranendal*.

enen in Dancke staen

480, *iemand dankbaar zijn, dankbaar blijven*. Mnl. Wdb. II, 62.

Danne

175 *dan, alsdan*. Sp. Hist. I, III, 55, 7. Rein. 2142:

No dor lief no dor leet
Sone salt danne bliven verholen.

Mnl. Wdb. II, 50.

Dar

196. Eerste pers. van *dorren*, *durven*. B.v. Seden, gloss. Lksp. II, 20, 63:

Ic en dar niet also wel als ghi Hem toespreken.....

Dat

159, *of*.

Datture

325, *dat du er*.

Di

aan het ww. vastgehecht *gij*. Zoo vindt men hier: blijfdi, *gij blijft* 342. - ghincdi, *gingt gij* 289. - hebdi, *gij hebt* 192. - leefdi 136. - moghedi 16. - moochdi 438. - suldi 216, 222. - wildi 195. - wildijt, *wilt gij het* 15. - Lev. o.H. 1383:

Wat ghedachten hebdi dan?
Wildi, ghi levet emmermeer, Waer omme gadi dan in dit seer?

Dienen

voer yemene 411, *voor iemand bestemd zijn*.

Diennen

433, *behulpzaam zijn, te dienste staan*; met dubbele N geschreven. Zoo ook B.v. Seden 634. Lancel. II, 11352; III, 10373:

Bedie diere gelike dat ic plach
Te diennen den heiligen Grale Alsic ertsch man was also wale
Plegic noch te diennen hem.

Dienlinc

201, 280, *dienaar, bediende*. Mnl. Wdb. II, 162.

Dienst

416, 418, *bediening, hulp, bijstand*, b.v. in het tafeldienen. Mnl. Wdb. II, 164.

Diere

115, *uwer*, 2de naamv. enkv. vr. voor *dij n r e*, van het bezitt. vnv. *dij n*. Zie STOETT, Etymol. § 153.

Dies

148, *deswege, daarom*. Rein. 339:

Dies waren mine kinder onvervaert.

Dijns

selues 210, 225, *van u zelven, uw eigen*.

Dinc

(meerv.) 429, *dingen*. B.v. Seden, gloss. STOETT, Etym. § 72, - doch ook wel *dinghen* 455.

Dincken

314, *dunken, toeschijnen*. B.v. Seden, gloss.

Doch

79, 116. Gebied. wijs van *d o e n*. Zie DE JAGER, *Verscheid*, p. 198 en Lat. *Verscheid*, p. 469, B.v. Seden, gloss. - Wel zou in de eerst aangehaalde plaats *d o c h* kunnen genomen worden als voegwoord, zoodat dan *t r o e s t* imperativus wordt van *t r o e s t e n*; doch de andere opvatting schijnt mij meer aannemelijk toe. Zie hier beneden op *troest doen*.

Doech

met hem 147, *heb mededoogen met hem*. Imperat. van *d o g e n* met enen (Lat. *compatentem se praebere alicui*). D. Doctr. II, 271:

Een mensche sal dogen ende verbliden Met vrienden tallen tiden.

Ibid. III, 589:

Doeght met uwen evenkersten
Als hi in breken es.

Mnl. Wdb. II, 262.

Doen

199, *maken, veroorzaken*. - 219, 294, *doen* - *dat*. B.v. Seden 257:

Want verlopene tale doet Dat die mensche heet quaet ghemoet.

Rein. II, 5242. Hildgb. 117, 28. Mnl. Wdb. II, 242.

te Doene sijn

36, *noodig zijn, vereischt worden*. R.v. Cassam. 947. - Rose 10099:

Maer wanneer dat te doene si, So sal si comen, geloves mi.

Mnl. Wdb. II, 248. - Zoo ook te doene hebben, *noodig hebben*. CLIGNETT, Bijdr. 306, 411.

Doghen

118, 382, 470. Eig. ww. *lijden, dulden, te verduren hebben*. St. Franc. 2296, 3334. Mnl. Wdb. II, 261. Vandaar als znw. *leed, smart*, zoowel van het lichaam als van den geest gebruikt. Mnl. Wdb. II, 263. Limb. I, 2416.

Domen

208, *verdoemen, veroordeelen*; in zwakkeren zin *afkeuren, verfoeien, haten*. Mnl. Wdb. *doemen* II, 233, 2.

Dor

435, *ten gevalle van, om den wille van*. HUYDEC. op Stoke I, 384. II, 543. B.v. Seden, gloss. - d o r G o d e , *om Gods wille*. Rein. 317:

Dor Gode ende dor ghenade Nu ontfaermet miere scade.

Diet. Doctr. II, 2338:

Dat ghi tgoet doens sult vergheten
Dat ghi dore uwen vrient doet.

Esmor. 900:

Si heeft soe vele doer mi gedaen.

Dorper

185. Eig. een *dorpsbewoner*; steeds in ongunstigen zin als Fr. *vilain*, van het Lat. *villanus*; vandaar bij toepassing *boersch, onbeschaafd*. Rose 2883:

Een dorper, een vilein.

Limb. IV, 138. CLARISSE op Heim. d.H. p. 218. Mnl. Wdb. II, 353.

Dreeghen

387, *dreigen*; in de meer of min afwijkende opvatting van *waarschuwen*, zijn voornemen kenbaar maken.

Drouven

(droeven, droven) 463, *treuren, bedroefd zijn*. Walew. 2746. St. Franc. 7718, 8457. Vr. e. Minne VIII, 39. Ferguut 2270:

Hi droevede sere in sinen moet.

Flor. en Bl. 502:

Maer Florise sere droevede
Ende weende sere, al daer hi sciet Van Blancefloere ende hise liet.

Duecht

10, 106, 135, 434, *deugd*.

hem Dwaen

413, *zich wasschen, zich reinigen*. B.v. Seden, gloss. *dwach*. - Ook wel, zooals 34, overdrachtelijk gezegd van het afwasschen van zedelijke onreinheden, het zuiveren van den door zonden besmetten mensch, Zie Mnl. Wdb. I, 220 op *afdwaen* en II, 490 op *dwaen*.

Dwale

414, *handdoek*. Walew. 991:

Men gaf hem water ende hi ghinc dwaen:
Doe brochte men hem die dwale....
Daer hi sine hande mede droghen soude.

Flor. en Bl. 2980:

Si dienden te gader den ammirale: Dene droech dwater, dander de dwale.

Die doeken waren soms kostbaar, fijn van stof en prachtig van kleur; Mnl. Wdb. II, 489. Zoo wordt van *purperine dwale* gesproken in Ferguut, boven aangehaald op *beckin*. - Het Latijnsche *Manutergium*, volgens Isidorus, Orig. XIX, 26 *atergendo manus vocatum*, komt menigvuldig voor in de geschriften der Middeleeuwen. Zie DUCANGE in v. - Voorts moet *dwale* somtijds genomen worden in de beteekenis van *tafellaken*; zie Walew. 948: of van *servet*; zie MLoep IV, 1231.

hem Dwinghen

van iet 356, *zich bedwingen, zich van iets onthouden, zich in iets beheerschen*.
Rein. 664:

Nochtan suldi u selven dwingen.

Diet. Doctr. II, 496, II, 2995:

Daer omme suldi in allen dinghen V selven soe wijslec dwinghen,
Dat ghi in goeden ghenoeghen V selven sout gheuoeghen.

E.

Echt

396, 426, *later, naderhand*. Mnl. Wdb. II, 509, vooral in verbinding met n u . Diet.
Doctr. II, 3353. Walew. 106. Bgr. v. Couchi fr. II, 14. Flor. e. Blanc. 3367:

Heden sel gaen uw minne ute
Die ghi hebt ghedreven nu ende echt.

V.d. Ziel. en Lich. (Blomm. achter Theoph. p. 50) 133. Wap. Mart. I, 452:

Menich seghet nu ende echt.

HUYDEC. op Stoke I, 76; II, 239; III, 43, 400. Limb. gloss.

Een alleen

39, *slechts één*.

Eenicheit

429, *eenzaamheid, afzonderlijke plaats*. Lksp. II, 4, 59, waar van Maria gezegd
wordt:

Want si was van zeden Gaerne in enicheden
In hare innighe gebeden.

Mnl. Wdb. II, 666, 3) op *enicheit*.

Eerde

282 *aarde, de grond*. Zoo ook geschreven Velth. VIII, 11, 55. Rein. 4310, 5536, doch meestal geschreven *e r d e*. Zie Mnl. Wdb. II, 680.

Eerselen

(*a e r s e l e n*) 171, *achteruitgaan, zich terugtrekken* (Fr. reculer, Lat. retrogredi, tergiversari). Ferguut 3305:

Ghi sout eer erselen in die zee.

Lksp. III, 3, 499:

Want die alte hoghe begaert Aerselt sulcstont achter waert.

Vandaar *weifelen, talmen, terugdeinzen*. De woorden *eerselt hi niet achter* beteekenen dus *indien hij niet terugdeinst* (voor de moeite) d.i. indien hij maar volhoudt, volhardt in het zoeken der wijsheid.

Eewech

528, bnw. *eeuwig*.

Eewelic

136, bw. *eeuwig*. Lancel. e. Sandr. 71. St. Brand. 1147, 622:

God, onse lieve heere,
Die gheve hier na eewelike Ons allen zijn hemelrike.

Lancel. III, 10691:

Ende dine ziele sal varen nadien
Met Gode in hemelrike, Ende daer bliven ewelike.

Eist

17, 58, 128, 262, *het is, is het*; 98, *indien het is, is het*.

Eist - of

521, *het zij - het zij*. Meestal vindt men daarvoor *e i s t - e i s t*. B.v. Seden, gloss.

EI

(hel) 486: niemen hel, *niemand anders, geen ander persoon*. Lancel. II, 11352:

Ende mi staet u te diennen wel Vele meer dan ieman el.

Zoo ook niet el, *niet anders*. Carl. e. El. 1200:

Ghi en secht waer ende niet el.

Elre

349, *elders, op eene andere plaats*. Mnl. Wdb. II, 620. Flor. e. Blanc. 1258:

Du salt dijn woninghe kiezen elre.

Limb. II, 73. V, 586. Diet. Doctr. III, 1577:

Vele liede willen in clostere gaen Om dat sijt houden, sonder waen,
Dat men daer blijft behouden bat Dan elre in eenre ander stat.

En zij

277, 445, *ten zij*. Eigl. *et en zij*. Zoo ook 290 het en ware. B.v. Seden, gl. *en ware*.

Ene

aan het werkw. vastgehecht, *hem*. Zoo 298: gheffene, *geef hem* (nam. den beker). - 301: ganckene spoelen, *ga hem spoelen*. - 302: brinctene, *brenghem*. - Ook met afknotting der laatste E; alzoo 462: weerpten, *werpt hem*. - Lev. o.H. 2754:

Van desen die hier es gevaen, Gi wiltene quite laten gaen.

Mnl. Dist. Caton. IV, 28:

Al becomt di een mensche wele Dune saltene prisen niet te vele.

Exempel

437, wes exempel van duechden, *wees een voorbeeld van deugd*. Dit woord komt menigmaal voor in de uitdrukkingen *exempel gheven*. Rein. 7774. St. Franc. 1261:

Selve heefti wel beseven Dat hi te spegele es gegeven
Ende texemplen andren lieden.

Zoo ook e x e m p e l n e m e n . MLoep II, 705. Ovl. Ged. III, 110, 154. Zie Mnl. Wdb.
II, 763.

F.

Feeste

372, *vreugde*. Kar. de Gr. fr. I, 722. Sp. Hist. I, VII, 66, 12:

(Doe) keerde in feesten al die toren.

Lancel. II, 11934:

Daer quamen doe binnen en trouwen Ridders, vrouwen en joncfrouwen,
Ende deden hem groote feeste.

Vandaar het ww. *f e s t e e r e n* , *uitbundig vroolijk zijn*. Lancel. III, 10165:

Sie waren blide alle das, Ende festeerden doe harde sere.

221 *feeste van maeltijden houden* , *feestelijke* (veel kostende) *maaltijden
geven*.

Fel

198, *wreed, onmeedoogend*. B.v. Seden, gl.

Fijn

14, *goed, voortreffelijk in zijne soort*. Lksp. gloss. Diet. Doctr. II, 1411, 1480: Om
dinghen die eersam sijn Ende doegdelec ende fijn.

Fonteine

der wijsheit 9, 165, *bron, oorsprong*.

G.**Ganc**

165, imperat. van g a e n (g a n g h e n). DE JAGER, Versch. p. 197. B.v. Seden, gloss. - Zedelessen 365 (Sp. Hist. I, VIII, 69, 40):

Ganc te di selven in dinen sin, Ende merct wat doechden vinstu daerin.

Zedelessen 75 (Sp. Hist. I, VIII, 36, 191):

Niemare, quaetheit, valsce wane Ne laet di niet gangen ane.

Zoo ook 301, g a n c k e n e , zie op ENE.

Ghe.

Deze onscheidbare partikel wordt in 't Mnl. meermalen weggelaten, vooral in verleden deelwoorden, zooals 377 l e d e n , *geleden*. CLIGNETT, Bijdr. p. 208. R.v. Cassam. 539, 1270. St. Brand. 493, 513, 1382. - Daarentegen vindt men ze als vormmiddel van zeer veel woorden, waarin zij thans wordt weggelaten; zoo als g h e b u e r 104, 205. g h e c r i g h e n 4, 133, 174. B.v. Seden, gloss. St. Brand. 594:

Hoe moghed, sonder cleet, Van couden hier gewesen?

Ghebeet

443, *afgestegen*; deelw. van b e e t e n , Stoke VI, 466:

Doe hi ghebeet was van den paerde,
Quamen si daer dandere waren.

Ghebene

235 (foutieve lezing voor g h e b e t e n e , verl. deelw. van b i t e n , *afbijten*; dus *afgebeten*, *afgeknabbeld*); hetzelfde alzoo wat 309 gezegd wordt: (broet) d a e r d u a f h e b s g e b e t e n . 'Ongetwijfeld' zoo schreef mij Dr. STOETT, 'moet t g h e b e n e beteekenen t g h e b e t e n e . Eene verandering is echter niet gebiedend noodzakelijk. Vormen als: *verraenese*, *verlaenese*, *bedienisse*, *verwanese* zijn op dezelfde wijze ontstaan en niet ongewoon (Tghebetene, tghebeetne, tghebene). Het blijft evenwel een zonderlinge vorm; ook moet t g h e b e e t n e nog aangetroffen worden. Hoogst waarschijnlijk is het dan ook eene schrijffout.'

Ghebod

290 *begeerte, uitgedrukt verlangen*. Walew. 2808:

Dat ghevic jou in jouw hant Mede te doene jou ghebod.

het en ware wel zijn gebod, *tenzij dat hij het mocht verlangen*; of, zoals 277: en zij dat hijt ghebiede.

Gheboren

sijn van wiu en 187. Eene uitdrukking die meermalen in den Bijbel voorkomt; zie Job XIV, 1. XV, 14. Matth. XI, 11. Luc. VII, 28. - Onze Moralist laat daarop volgen *Sij moetent kennen diet lesen horen d.i. dat dit naar waarheid is, zal wel iedereen erkennen, die deze uitspraak van den Bijbel heeft hooren voorlezen, of, zoo als wij zouden zeggen, door lectuur van den Bijbel kent*. Zie over dit laatste op *lesen*.

in Ghebreke zijn (van iet)

5, *in iets te kort schieten*; vandaar *iets verzuimd hebben*. Vaderl. Mus. IV, 343. Zeeuw VI. Bijdr. 4, 69. Mnl. Wdb. II, 998.

Ghebreken

(met dat. des persoons en genit. der zaak) 524, *ontbreken*, Lksp. I, 34, 15. Wap. M. I, 704:

Mi dinct dat u sins gebrac.

St. Franc. 10145:

De zonne began up haer steken Ende haer begonste dranx gebreken.

Ghebuer

194, 205, *buurman, nabuur*. B.v. Seden, gloss. Rein. 1569:

Doe maecten si een groot gheloot, Ende die ghebure quamen uut.

Rein. 1973:

(Hine vermaende) Bede ghebure ende gaste.

Ghedinc

307: ghedincs = ghedinc des, *gedenk daaraan - dat*. Diet. Doctr. II, 2340:

Maer doet, v v vrient goet,
Des ghedinct emmermere.

Gheeren

405, *begeeren, verlangen; vandaar trachten te verkrijgen*. B.v. Seden, gloss. op *garen*. Wint. en Som. 68:

Her somer, dat wetic herde wel, Dat mi die selke niet sere en gheert.

Ferguut 1259:

Ende Ferguut doet wat hi gheert.

Het hier gegeven verbod *gheer niemens wijf* staat in Exod. XX, 17 en Deuteron. V, 21, welke plaatsen hadden moeten opgegeven worden in de Aant. op Strophe 100.

Gheest

275: met blijden gheeste, *in opgeruimde stemming des harten*. - In dezelfde beteekenis staat 295: met bliden leuene.

Gheffene

298, *geef hem*. Zie op ENE. - *Ghef* imperat. van *geuen*. DE JAGER, Verscheid. p. 201. Heim. d.H. 73:

Here! ghef goet na dire macht -- Ende ghef dijn goet sulken man.

Ghecrighen

4, 133, 174, *krijgen, machtig worden*. Walew. 3290. Rein. 5119. Tien PI. 2056:

Van goeden scat een goet man Alle salicheit ghecrighen can.

Esopet XLIII, 3:

Die liebart pensde ende dochte Hoe hijt best ghecrighen mochte.

Evenzoo gheswigen en ghederven Wint. en Som. 204. - ghedreven Ferguut 333. - ghedeeren Belg. Mus. IV, 336, 1050. - ghemercken Wint. en Som. 191.

blide Ghelaet

371, *vroolijk gezicht*. Zie a e n s c i j n . Rein. 7414:

Grote feest ende blide ghelaet
Dreven si: men trompte, men blies scalmeiden.

Ghelijc

hem 315, *evenals hij*; geconstrueerd met den datief. Esmor. 488:

Ene anderen sanc moet ic nu leren
Edel wijf, ende spreken u an Ghelijc enen vremen man.

d.i. *evenals een vreemde doet*. Hert. v. Bruysw. 178:

Mijn herte dat vlieght, ghelijc den are, Boven alle vrouwen minne.

B.v. Seden, gl. - 160 v a n g h e l i k e , *desgelijks, evenzoo, op dezelfde wijze*.

Ghemeen

57, *gemeenzaam, familiaar*.

Ghemeenlic

491, *algemeen, in 't dagelijksch leven*. Ter aankondiging van een spreekwoord; zoo ook bij oude Duitsche dichters:

Daz ist ein Wort gemeine.
- Ich hoere wise liute jehen Und si gemeine sprechen.

Zie ZINGERLE, die Deutschen Sprichw. im Mittelalter p. 7. Verg. ook z e e c h t .

Ghemeine

(g h e m e n e) 10, even als m e d e e n m e t , aan het einde van den regel, meestal rijmshalve geplaatst, *tevens, insgelijks, te zamen*. Mnl. Wdb. II, 1350. Lksp. III, 4, 11:

Want hi (God) is here allene Op hemel ende aerde ghemene.

Lksp. III, 10, 138. Diet. Doctr. I, 454:

Hine mint ons niet allene, Maer hemel ende erde ghemene --
Woude hi, van groter minnen, Tonsen boef al maken.

Stroph. Ged. 118, 407:

Dingel boetscaptse allene An vader, an moeder gemene
Ene onlange wile te voren.

Ghenade

19 (van God gesproken) *gunst, barmhartigheid*. B.v. Seden 65. Walew. 3160:

Ic hope soe es ter Gods ghenade!

Ghenade

73, 195, *rust, vrede, aangename stemming des gemoeds*. B.v. Seden, gloss.

Gheneeren

hem met iet 394, *zijn levensonderhoud zoeken, den kost voor zich winnen*. B.v. Seden, Aant. p. 109. Hildgb. 210, 304:

Een havic, die hem geneert mit roven.

Ibid. 131, 93:

Die mitter boesheit hem ghenaren Die sietmen wonderliken varen.

Ook heeft dit ww. den genitief bij zich. Zoo Kar. e. El. 489:

Nu secht mi wies ghi u gheneert.

Ghepayt

sijn van iet 316, *tevreden zijn met iets, voldaan of betaald zijn*. Esopet VIII, 7:

Als die wolf al was ghenesen, Wilde die crane ghepayt wesen.

Drie Dag. H. 216 (Dram. Poëzie p. 200):

Want al en quamic niet voer morghen,
Mijn wijf, die souts wel sijn ghepait.

Ovl. Lied. en Ged. p. 510, 511:

Al bestu nu stappans ghepait; Begherte weder omme drait.

R.v. Cassam. 1864. Bgr. v. Couchi fr. I, 273, 525. fr. II, 2237. Vandaar h e m g h e p a y t h o u d e n , *zich tevreden stellen*. Sp. Hist. I, p. 3 (Opdracht aan Graaf Floris V):

Ghenoughet u, wildijt ontfaen
Danckelike, so ben ics vro Ende ic hout mi gepayt also.

Esopet XII, 39:

Verstonden wi dit wel, wi souden Ons tonsen huus over ghepayt houden.

Ook thans nog zegt men: *i e m a n d p a a i e n* voor *iemand tevreden stellen*. - Het ww. *p a y e n* is het Fransche *p a y e r*, *betalen, voldoen, bevredigen*, dat afkomstig is van *p a i x*, *vrede*; evenals het Latijnsche *p a c a r e* van *p a x*. KILIAEN *p a y e n*, *solvere, satisfacere, pacare*. Mnl. Wdb. II, 1462. - Het tegenovergestelde van *g h e p a y t s i j n* is *ontpayt sijn, onbevredigd zijn, onvoldaan zijn*. Zie voorbeelden bij OUDEMANS, Bijdr. V, 306.

Gheraken

16, *slagen, gedijen*; te groeter eeren gheraken, *het geluk hebben tot groote eer te komen*. - Elre gheraken 349, *er in slagen om elders te recht te komen*, een onderkomen te vinden. Mnl. Wdb. II, 1488. Vandaar goet geraect, *goed uitgevallen*; en, van personen gesproken, *schoon*. Lancel. e. Sandr. 452: Ghi sijt hovesch ende wel gheraect. Bgr. v. Vergi 1018: Scoen ende wel gheraect. Lancel. II, 24381:

Nadien dat u God hadde gemaect Best ende scoenst ende best geraect,
Ende gratieus boven alle man.

Gerechtig

61, 484, *rechtvaardig*; hetzelfde als 88, *een man van rechte*.

Gherechticheit

62, *rechtvaardigheid*.

Ghereet

bw. 444, *dadelijk, terstond*. Vr. e. Minne I, 733:

Dierste dinc van desen dan Dats die scoenheit, God weet,
Die haer in allen stede can Sere doen minnen ende ghereet.

Ghereit

81 *gereed*; deelw. van *ghereiden*, *in gereedheid brengen*. Vr. e. Minne I, 809:

Hets oec ene suete pine, Ende enen aerbeit, die niet en deert,
In eens vrients dienst gereet te sine, Alles te doene datmen begheert.

sot Gherekent sijn

255, *voor zot gehouden, als zot beschouwd zijn*; zie als. Olv. Ged. III, 108, 218:

Wie hem met gheven maect soe bloet
Dat beide sijn hande ydel bliven, Men mach hem wel vor ghec bescriven.

Gherekent is deelw. van *rekenen* of *gerekenen*. Zie Mnl. Wdb. II, 1533, alwaar de beteekenis van *geschat worden* ontbreekt.

Gherne

(*gaern*) 263, 385, 420, 421, *gaerne, met genoeg* (Lat. libenter). B.v. Seden 83, 720, 753, 946, 1078. Rein. 1021. Vr. en M. IV, 123:

Als ghi weder coomt tot haer, Dat ghi haer seghet maer,
Die si gaern horen sal.

Gherne

56, *doorgaans, veelal*. B.v. Seden 776, alwaar dit woord in het Gloss. ontbreekt. - Mnl. Wdb. II, 1553. 2, b.). VERDAM, T. en Lbode, V, 46. Lksp. gloss. Esopet XXXIV, 25. LXI, 63:

Si bliven gherne sonder ere, Die goede wijf willen onteren.

Mnl. Dist. Caton. II, 31. Vdl. Mus. I, 191, 425:

Daer twee blende deen dander leiden, Si sneven gherne eer si scheiden.

Alex. VII, 37. Zie aldaar FRANCK p. 465. Lucid. 5426:

Wat den mensch dagelix gesciet,
Comt hem gerne snachts te voren.

welke woorden ons doen denken aan de verzen van CLAUDIANUS de Consul. Honorii Praef. 1:

Omnia, quae sensu volvuntur vota diurno,
Pectore sopito reddit amica quies.

Gheskien

49 (met dat. des persoons) *geschieden, overkomen, te beurt vallen*. Walew. 9814:

Sine wisten wat hem was ghesciet.

Esopet LXII, 22:

Aldus es den jonghelinc ghesciet.

Over de later ingevoegde D in dit en dergelijke verba, zie de aantekening op *castyen*.

Ghescil

342, *tweedracht, oneenigheid, twist*. Rein. 7436. Bgr. v. Couchi fr. II, 37:

Ende dat zi in ghescille Eerst quamen om een verwijt.

hem Ghesellen

292, *zich vereenigen met, zich aansluiten, het gezelschap zoeken*. Esopet VI, 1:

Tscaep, die coe, die geet metten barde Gheselden hem metten liebarde.

Gheselt

340, *in gezelschap zijnde van iemand*, zich aan iemands zijde bevindende. Dit partic. is geen perf. maar een tegenw. tijd van *ghesellet sijn*. Mnl. Wdb. II, 1628, *gesellen*.

Ghesent

280, 487, *gezonden*. De zwakke vervoeging van *s e n d e n* is in 't Mnl. de meest gebruikelijke; doch men vindt ook wel 476 *g h e s o n d e n*, benevens *g h e s i n t*. Rein. 5433. Kar. de Gr. I, 1689. Esmor. 276 (om te rijmen op *kint*). Sp. Hist. III, IV, 21, 62. B.v. Seden, gl. *sinden*; en *g h e s a n t* MLoep Gloss. - Evenzoo vindt men van *s c e n d e n*: *ghescant*, *ghescent*, *ghescint* en *ghesconden*.

Ghesien

s i j n 37, *voor iets aangezien zijn, gehouden worden, onder of met de houeschen geteld worden*. Van bijna gelijke beteekenis g e r e k e n t *s i j n*.

Ghesijn

h e b b e n 122, *geweest zijn*. Dit verl. deelw. van *s i j n* wordt meestal met *hebben* als hulpwerkwoord vervoegd. Esopet XXXIV, 25:

Daer blivet gherne .1. wortelkijn, Daer nijt ende haetscap heeft ghesijn.

Rein. 4436:

Van hem dien ic so groten vrient
Van herten altoos heb ghesijn.

Hist. v. Troy. 9349:

Ic hebbe ghesijn in grotre noot.

Zoo ook: Ferguut 3643, 4012. MLoep I, 1296; II, 1079; III, 36. Lksp. I, 25, 41; II, 24, 101. St. Brand. 1440. Lancel. II, 11495. Bgr. v. Vergi 327. Bgr. v. Couchi fr. I, 533, fr. II, 256. - Daarvoor vindt men ook wel *h e b b e n g e w e s e n*, *geweest zijn*. Lancel. III, 10197. Esmor. 719. Ovl. Ged. III, 111, 465. Kar. de Gr. I, 397. CLIGNETT, Bijdr. p. 171. FRANCK, Inleid. op Alexander p. LXXXV.

groet Gheslacht

250, *hooge afkomst, adellijke geboorte*. Parthon. 5685:

Men soude setten oec met rechte Sijn rijcheit ende sijn gheslechte,
Ende sinen wijsdom ende sijn raet Jegen elcs mans daet.

Rein. 3686:

Hi is wijs ende van rade vroet
Ende daerbi van groten gheslachte.

Ghestelt

sijn 339, *bestemd zijn tot iets, aangesteld, aangewezen voor iets*, in een of ander toestand gebracht.

Ghestrect

448, zie *up strecken*.

hem Gheuen

tot iet 107, *zich tot iets zetten, zich aan iets wijden*. Stemmen uit den Voortijd 47: (Laten wi) setten mit geheelre herten op die sonden te laten ende ons totter duecht te gheuen. Mnl. Wdb. II, 1800, 5). St. Amand II, 4326:

Hem neerenstelic ter duecht gheuen.

Ghewerdighen

295, *zich verwaardigen, niet beneden zich achten*. St. Franc. 9791. Mnl. Wdb. II, 1892.

Ghincdi

289, *gingt gij*. Zie op DI.

Goede

78, 245, 247, 299, *bezitting, goed*. B.v. Seden, gloss. Dus hoep van goede 133 *hoop op het verkrijgen van bezittingen, hoop op rijkdom*.

Goeders

326. In de uitdrukking *yement goeders* moest dit woord eigenlijk luiden *goeder*, daar het de 2de naamv. meerv. is van het zelfstandig gebruikte adjectief *goet*. Dat de *s* later achter den genitief-uitgang is geplaatst, moet toegeschreven worden aan den invloed van een uitdrukking als *iem en anders*. Zie STOETT, Etymol. § 128. De woorden *yement goeders* beteekenen dus *iemand der goeden*, d.i. een goed man, een fatsoenlijk man. - Zoo ook *der bester een* in Lancel. III, 26689.

Goedertiere

97, *goedaardig*. Eig. 2de nv. van goede tiere, *goede soort*. KILIAEN *benignus, mitis, lenis*. - Het tegenovergestelde is *quadertiere*. Mnl. Wdb. II, 2026.

Goet zalich

335, *vroom*. KILIAEN, god-saelich, *pius*. MLoep I, 964:

Ic hebbe ghelaect den jonghen doren,
Op dat hoer elc guet salich wijff Daer voren hoede ende houde stijff.

Gracie

462, *genade, gunst* door God aan den mensch verleend. B.v. Seden, gl. Winter en Somer 1:

Ghi heren, vrouwen, wijf ende man, Ic bidde gode, diet wel doen can,
Dat hi ons wil sijn gracie gheven.

Grammelike

473, op eene wijze, waaruit gramschap, toorn of woede blijkt; dus *verwoed*. Mnl. Wdb. II, 2103. Parthonop. 5059. Limb. V, 1152:

Mettien soe quam grammelike Ridende dammirael Brando
Ende wonde Evax toe.

Grief

115, 388, *verdriet, zieleleed*. Rein. 186. Walew. 8101:

Wel soete minne, te groten grieve,
Sal onser tweer minne enden.

Groet

goed 207, *veel goeds*. Zoo ook 208, groet quaet, *veel kwaads*.

Gront

383. Eig. *de bodem, het ondervlak van een lichaam; vandaar de grond van. het hart, het diepst van het gemoed.* Mnl. Wdb. II, 2171. KILIAEN verklaart *g r o n d* door *aard*, en *quaden grond* door *mala mens, malus animus, mala indoles.* Hildgb. 87, 43:

Hy is wijs, die hem voir schalcheit hoet, Ende salich diese niet en doet,
Want si comt uut fellen gronde.

Esmor. 931:

Hi hevet tuweert al valschen gront.

Mnl. Rijmspr. II, 9:

Nochtan soude men scuwen sonde, Want si comt ute soe quaden gronde.

Bgr. v. Couchi fr. II, 343:

Maer die nijt, die inden gront
Hem stac, was tocusoen.

in zinen gront is dus wat men ook thans nog zegt *in zijns harten grond*, evenals vroeger. Zie Lansel. e. Sandr. 272. Lksp. III, 4, 419. Bgr. v. Couchi fr. I, 60; II, 1397. R.v. Cassam. 1258:

Daer was selke die uuttien gronde
Van haerre herten een suchten nam.

H.

Deze letter staat menigmaal, vooral in het WVlaamsch en aangrenzende dialecten, vóór woorden die met een vokaal beginnen. Voorbeelden, die in dit gedicht gevonden worden, zijn: *hachten* 100. - *heer* 483. - *heet* 317, 321. - *heffen* 285. - *hel* 486. - *hende* 422. - *hoghen* 117, 243, 408. - *houde* 352. - *hu* 47, 79, 196, 212, 215, 222, 448. - *hueren* 103, 206. - *huut sturten* 300. - *huut trecken* 448. - *huut werpen* 146.

En omgekeerd wordt soms - doch niet zoo menigvuldig - de H weggelaten, zooals: *arde* 20, 180. - *et* 241. - *ouerdich* 252, 254, 460. Zie B.v. Seden, gloss. Mnl. Wdb. III, 1.

Haestelic

445, *spoedig, weldra, na korten tijd.* - 518, *haestelic in gaen, haastig, driftig naar binnen gaan.*

Hanghen an iet

113, *behooren bij, verbonden zijn aan.* Mnl. Wdb. III, 80 β).

Harde

20, 180, *zeer, in hooge mate, geweldig.* Kar. de Gr. 1973:

Daer si vant een scone swaert, Dat Otte hadde harde waert.

Rein. 656:

Des was Reinaert harde blide.

CLARISSE op Heim. d.H. p. 308. - Men vindt daarvoor ook wel geschreven *herde*; zie Mnl. Rijmspr. II, 18. Lancel. II, 11237; III, 10668. Lksp. III, 17, 61, 104. - Het daarbij staande adject. of adverb. krijgt daardoor nagenoeg de beteekenis van een superlatief. Men vergelijke het Latijnsche *valde*, dat eigenlijk is *valide*, adverb. van *validus*, *sterk*. Ook het Fr. *fort* komt daarmede overeen.

Harenthare

458, *hier en daar, op verschillende plaatsen.* B.v. Sed., gloss.

Hebdi,

zie op DI.

man van Heeren

483. Zie letter H, *een die eer en achting verdient.*

enen Heeten

418, *iemand noemen, iemand den naam geven, van iemand iets zeggen.*

Heffen ghelijc

285, *effen gelijk, nevens iemand, aan iemands zijde*. Zie letter H.

Heymelichede

153, *geheime zaken*. Elders verholen dinghen genoemd in ditzelfde voorschrift; Spieg. d. Jong. 137:

Droncken lieden ende ionghe kinder Maken dicwils openbaer
Verholen dinghen, daer groten hinder Den menighen is gheuolget naer.

Hel

486: niemen hel, *niemand anders*. Mnl. Wdb. II, 608. Zie letter H.

Helech

28, 29, *heilig*. Helegher 2de naamval. Stroph. Ged. p. 138, 209:

Dits der Heileger Kerken clagen.

Herberghen

348, *zijn intrek nemen, overnachten, logeeren*. Esopet XII, 2. Walew. 6253. St. Franc. 4325. Bgr. v. Couchi fr. I, 49. Rein. 1107:

Herberghet tavont met mi!

Flor. e. Blanc. 1942:

Des nachts herbergheden si in een casteel.

Herte

121, 177, 409, *het hart*, als uitdrukking van het denkvermogen. Segh. 168:

Mer si peinsede inder herten gront.

Mnl. Wdb. III, 301 *b*). Zoo ook wordt in 't Latijnsche *recordari*, dat is *in memoriam revocare*, het *hart* (cor) verondersteld als de zetel van het geheugen.

Het en ware

290, *tenware het, het moest dan zijn, met uitzondering dat het was.*

Hier

426, *in dit leven, hier op aarde; als staande tegenover te eweghe leuen.* - Komt in beteekenis overeen met in desen dale.

hem Hoeden van iet

161, *zich in acht nemen voor iets*. Ruusb. I, 158,

Wi moten ons altoos hueden van vremden viere.

Rein. 3610, 3616: Heer coninc, hoet u wel van desen!

Mnl. Wdb. III, 463. STOETT, Synt. § 15, 2.

in Hoeden sijn

224, *op zijne hoede zijn, zich in acht nemen*. Mnl. Wdb. III, 458. Heim. d. Heim. 1697:

Hi wese in hoeden ieghen sinen viant.

Lancel. 43890 (Rom. v. Moriaen 1355):

Laet die joncfrouwe met goede Oft sijt in uwer hoede.

Zoo ook in hoeden staen. St. Franc. 2319: Hi stont altoos in sire hoede. Doch ook, zooals thans, vp (= op) sijn hoede zijn 490.

Hoghen

117, 243, 408 *oogen*. Zie letter H.

Hoofsch

278, 414, *wellevend, beschaafd, welgemanierd*.

Hoofschelike

297, *op hoofsche, wèl passende wijze*. Parthonop. 548. Eigenlijk *zooals het een hoveling betaamt*.

dat Hout mijn zin

503, *mijn begrip houdt dit staande, dit beweer ik, dit is mijn gevoelen*; of, zooals 58 staat: aldus eist dat ic meene. De beteekenis komt overeen met MLoep II, 1808:

Mer dit is die lesse mijn.

Houekijn

13, *kleine hof, tuin, bloembed*. De uitgang KIJN geeft eene verkleinende beteekenis. B.v. Seden, gl. op *deelkijn*. Zie ook *b o u x k i n*.

Houerde

54, 203, 423, *hoogmoed, trotschheid*. B.v. Seden, gloss. Heelu 1249:

Want daer was in elke side Hoverde groet ende overmoet.

St. Amand I, 1139:

Dies wert ic so groot in minen moede, Ende met hooveerden so bevaen.

Houesch

37, hetzelfde als *h o o f s c h*. B.v. Seden, gloss. Vr. e. Minne Gloss. Walew. 2766. St. Franc. 301, 4740. Lksp. III, 2, 83:

Sulc heet wijs, omme dathi Hovesch ende verstandel si.

Houesscheit

433, *hoffelijkheid, beleefdheid*. B.v. Seden, gloss. Vr. e. Minne Gloss.

Hu,

zie letter H.

Huber

509, *huwbaar*. Meest *h u b a e r* geschreven. Mnl. Wdb. *huwbaer*. B.v. Seden 379:

Vrient, oft dochtren hubaer heues, Ic rade, dattuse te manne gheues.

Huusgesinde

370, *huisgezin* d.i. de gezamenlijke dienaren, bedienden of onderhoorigen. MLoep II, 3154:

Want doe tgherucht begonde te meren
Over des conincx huysghesinde Dat die vrouwe was mit kinde.

Om zoodanige personen aan te duiden, gebruikten de Romeinen het woord *familia*, verwant met *famulus*. Zie o.a. Phaedrus IV, 21, 23. - *Ghesinde* voor *gezin*. Zie DE JAGER, Lat. Versch. p. 246, en Mnl. Wdb. II, 1648.

Huut

300, *uit*. Zie letter H. Alzoo huutsturten en huutwerpen.

Huwen

510, *doen huwen, uithuwelijken*; hetzelfde als B.v. Seden 380 te manne gheuen. Mnl. Wdb. III, 781 (Lat. *nuptum dare, maritare, collocare matrimonio*), MATTH. Analecta III, 354: 'Een eenige dochter, die hy gehylict had aen des conincs soon van Vrancryc.'

I, J.**Yemene (nominatief)**

407, *iemand*. B.v. Seden, gloss. - Gewoonlijk een der verbogen naamvallen, zooals 479.

Yement

295, 326, *iemand*.

Imperatieve vormen:

doch van *doen*, 79, 116. - doech van *dogen* 147. - ganc van *gaen (ganghen)* 165. - gef van *geven* 261, 298, 318, 373, 436. - les van *lesen* 178. - stec van *steken* 319. - verdrach van *verdraghen* 490. - vrach van *vraghen* 177, 329, 333, 344. - wes van *wesen* 148, 380, 437, 460. De zoodanige vormen zijn uitvoerig besproken door DE JAGER, Verscheidenheden p. 198 en Latere Versch. p. 469.

Ingaen

518, *binnen treden*. Rom. d. Lorrein. 1312:

Na dese tale quam ingegaen Die biscop van Riemen saen.

Inleken

257, *lekken* (stillare); wanneer het regenwater door het dak dringt. Thans spreekt men van *lekkage hebben*.

Jolijt

260, *vreugde, vermaak*. BECANUS bij KILIAEN: *iucunda temporis in laetitia gaudioque traductio*. Mnl. Wdb. III, 1058. Vr. e. Minne, gloss. Winter en Somer 26. MLoep I, 2937:

Hi verwachte den lieven tijt Mit groter vroecheden ende jolijt.

Lksp. III, 4, 17:

Rijcheit, macht ende jolijt Duren hier onlanghen tijt.

Limb. V, 817:

Daer waren si enen langhen tiit, Ende hadden groot jolijt
In tornoye, in tavelronde.

Van gelijke beteekenis is *j o i e*. Rom. d. Lorrein. II, 1922:

Ende laet ons tavont hebben joie Ende bliscap te minen vernoye.

Jonnen

516. Wisselvorm van *g o n n e n*, *gunnen*. Lksp. I, Prol. 6. *var.*

Ons here moete mi dies jonnen
Dat ict also volbringe.

Walew. 3710:

Soe seide: 'Here, ghi moet mi jonnen'.

Vr. e. Minne VIII, 356:

Des jonne hem die reyne Maghet.

Jonste

173, 184, 211, *gunst, genegenheid*. B.v. Seden, gloss.

Jonstelic

190, 206, *vroolijk, vreugdevol, met toegenegenheid*.

Jonstelicheit

481, *vrolijkheid, genegenheid*. - Het hier geopperde denkbeeld heeft eenige overeenkomst met de Latijnsche spreuk: *Gratia gratiam parit*. Zie ERASM. Adag. I, 1, 34.

C, K.**Callen**

293, *praten, babbelen*. B.v. Seden, gl. - Ook wel, zooals hier, gebezigd voor het gewone *spreken*. Zoo ook Rein. 6738:

Ic en can niet vele callen.

Kar. de Gr. fr. II, 1889:

Want ghi wetet wale, here,
Datmen dicwile heeft gecalt Dat selve bloet selve walt.

Als men callt, *zooals men gewoonlijk zegt*, d.i. zooals het spreekwoord zegt; dus hetzelfde als 491 men ghemeenlic te segghene pliet. Zie ook *zeecht*. Thans bestaat dit wkw. nog in raaskallen.

Castyen

197, 466, *kastijden, straffen* (castigare). Ook wel, zooals 138, bestraffen met woorden, dus *berispen, vermanen, onderrichten*. CLARISSE op Heim. d. Heim. p. 396. Ovl. Ged. II, 110, 137:

Ende niemen en wilt wesen ghecastijt, Al raet men hem sijn profijt.

Castien van iet 497, evenals B.v. Seden 386 begripen van iet, Lancel. III, 23631, 24084. - Thans zegt men *kastijden*, waarin de D is ingevoegd, die volgens VERDAM, Aant. op Bloeml. III, p. 212, even weinig recht van bestaan heeft als in *vlieden* voor *vlien*, *geschieden* voor *ghescien*, *belijden* voor *belien*, (ook wel *lien* geschreven, Parthonop. 2024). - Zie TE WINKEL, Gramm. Figuren, bl. 263.

Kijcken

227, *rondzien, onderzoeken, loeren op iets, op den uitkijk zijn*. KILIAEN: *inspectare*.

Kinderspel

351 (onzekere lezing) zie bl. 57.

Cleen

100, 514, *klein, gering*. Zoo cleene achten, *geringschatten*. - 299 cleen van goede, *weinig bedeed met aardsche goederen, arm*. - Zoo wordt, in den Proloog van Lanseloet 12, van de door hem beminde Sanderijn gezegd:

Maer si was hem te cleine
Van goede ende oec van gheboert.

In dezelfde beteekenis staat a rem man van haven. Mnl. Dist. Caton. I, 21.

Cleven

an iet 62, *zich aan iets vasthouden, an gherechtichede, haar steeds beoefenen, in acht nemen* (haerere iustitiae). Lksp. III, 10, 259:

Dus selen jonghe liede leven Die an die doecht willen cleven.

Vergelijk *hem gheuen tot iet*.

Cnaep

85, *bediende, knecht*; iemand wiens diensten men voor loon huurt. Zoo ook het Latijnsche p u e r , waarin niet altijd de gedachte aan jeugdigen leeftijd ligt opgesloten. CLIGNETT, Bijdr. p. 354. Rein. 5727:

Doe riep sijn heer mit anxte groot 'Help, help! desen esel slaet mi doot.'
Doe quamen die cnapen toe ghesloten Mit sterken stocken ende mit groten.

welk verhaal te vinden is in de Appendix fabularum Aesopiarum (achter PHAEDRUS, met het opschrift *Asinus domino blandiens*) alwaar de dichter schrijft:

Clamore domini concitatur familia (d.i. *famulorum cohors*),
Fustesque et saxa passim arripiens obvia,
Rudentem mulcat.

Knauwen

met crommen tanden 359, *met bijtende woorden iemand bejegenen, of scherp iemand benijden, kwaad van iemand spreken*. - Dit

k n a u w e n doet ons denken aan de gezegden van HORATIUS, Sat. I, 4, 81: *absentem rodere amicum* en Epist. I, 18, 82: *dente Theonino circumrodi*. Voeg hierbij het middeleeuwsche distichon:

Quando voles verbis alios mordere protervis,
Foeda tui cordis respice; mutus eris.

waarvan de eerste regel aldus veranderd voorkomt bij Buchler 271:

Quando voles alios verbis mordere caninis.

Coene

506, *moedig, driest* (audax). Vandaar *haastig, ondernemend*. B.v. Seden, gl.

hem te Coepe bieden

264, van eene vrouw gezegd, die om hare onzedige levenswijze, in 't Latijn genoemd wordt *mercabilis*; zie OVID. Amor. I, 10, 21:

Stat meretrix certo cuivis mercabilis aere.

of ook wel *venalis*, zooals in het middeleeuwsche distichon:

Mater venalis facit ut sit filia talis,
Nam sequitur leviter filia matris iter.

Coepman

392, *hij die koopt*. Thans beteekent *k o o p m a n* meer *hij die verkoopt*. - Op gelijke wijze staat *k o u f f m a n* in Teutonice Str. 94.

Coepmanscap

394, *het handeldrijven, koophandel*. - Ook wel geschreven *comenscap*. Diet. Doctr. II, 2625, 2631:

Ane comenscap men sere wint, Diet tgoet haelt daerment vint.

of *comenscop* Vr. e. Minne XI, 164:

Die gaerne haer broet winnen Mit ambocht ende mit comenscop,
Ende dat weder int gheselscop -- Willen wi in onse ghilde rapen.

Commen

279, 470. Deze schrijfwijze is in de middeleeuwen niet ongewoon. St. Brand. 834, 1594. - zie ook v u l c o m m e n 126 - en is ontstaan uit den invloed van h i c o m t ; doch ook C o m e n 207.

Conste

174, *kennis, wetenschap*. Sp. der Jong. 18:

Consten te connen is groot eere.

212 dit leeric hu voer goede conste, *dit geef ik u als een heilzame les*, als voorschrift voor uwe gedragslijn. - 384 met conste, *met verstand*, dus *behendig*. - 495 sonder conste, *zonder daartoe in staat te zijn*. Voor dit laatste ook wel sonder conde. Ovl. Ged. III, 108, 258.

Cousen

447. Van zoodanige kousen, die eene beenbedekking vormden en dus scheenplaten waren, welke de paardrijders aantrokken, vooral wanneer zij ten strijde gingen, is sprake in Parthon. 3310; Ferguut 1071, 2323;

Ende langede heme sine wapijn te male, Halsberch, cousen, helm van stale.
Hi wapende hem ende gorde tswert.

Bgr. v. Couchi fr. II, 1314:

Mantel ende sorcoet,
Cousen ende oec caproen Was schiere brocht den ridder coen.

Walew. 4596:

Twe cnapen cnielden uptie aerde
Den here Walewein te voren, Ende deden hem af cousen ende sporen.

Curt

142, *spoedig, weldra, binnen kort* (Lat. brevis). Reimchr. v. Flandr. (Denkm. I, p. 263)
7854: Curt quam in Vlaendren groot gheroe.

Ibid. 7874:

Maer curt ontquam die graue reen.

Diet. Doctr. II, 2269:

Goet datmen ghewint saen Moet cort te nieute gaen.

477 Curt sine tale bestieren, *zijne boodschap bekorten, in weinig woorden afdoen*. (Verwijs) Bloeml. III, 11, 114:

Aldaer scietsi met curter sprake.

Vandaar het ww. *c o r t e n*, *bekorten*. Carl e. Eleg. 457. Rein. 1871:

Daer omme corte ic u die wort.

L.

Labuer

169, *moeite* (Lat. labor). Vaderl. Mus. I, 327:

Si connen plaesteren wel ter cure Sonder eneghe grote labure.

In de beteekenis van *arbeid* en *akkerbouw* komt dit woord menigmaal voor; zie Rose 7997. St. Franc. 9688. St. Amand I, 4352:

Du sult met hem loon ontfaen Die al den dach hebben ghestaen
In haren neersteghen labuere.

Lachter

130, 172, *laster*; maar ook meermalen *schande*, *oneer*; zie Aant. op Mnl. Rijmspr. II, 114. B.v. Seden, gloss. Vr. e. Minne, gloss. Flor. e. Blanc. 3482:

Doe spraken si alle gemeenlike: Amirael, here, wrect haestelike
Den lachter, die di es gedaen.

Ibid. 3684:

Ic sal u selve te handen slaen Ende wreken den lachter, die mi es gedaen.

Lachtren

98, *laken*, *berispen*. Esopet XLIX, 14:

Ic lachterde tgoede, ic prijsde tquade.

Ibid. LX, 28:

Die goede wijf sijn alle goet, Diese lachtert, hi mesdoet.

int Langhe leuen

48, beteekent hier *in de eeuwigheid*, als staande tegenover up der eerden.
Wap. Mart. I, 820:

Waenstu, Martijn, weeldich vet -- Varen int langhe leven?

In Lksp. III, 25, 118 heet de eeuwigheid:

Tleven dat duert sonder tijt.

En zoo ook staat in 426 hier, d.i. *hier op aarde*, tegenover te eweghe leuen.
- Insgelijks vindt men daarvoor te ewelike lijf, St. Amand I, 4321 en dlanghe
lijf, Zedelessen 382 (Sp. Hist. I, VIII, 70, 6):

Dlanghe lijf vergheten wi al

waar het staat tegenover dit corte leven in dit dal.

Leden

(deelw. van li d e n) 377, *geleden, voorbijgegaan*. Zedelessen 389 (Sp. Hist. I, VIII,
70, 41):

Want dat leden es, dats verloren.

Carl e. Eleg. 730:

Dies es leden die derde dach.

Bgr. v. Couchi fr. I, 514:

Het es zeder, leden lanc.

Rein. 3502:

Doet leden was acht daghe.

Limb., gloss. Lksp., gloss. *liden*. - Het voorvoegsel GHE is alzoo weggelaten; evenzoo B. vd. Houte 426 *c o m e n*, *gekomen*; 589 *v o n d e n*, *gevonden*; 715 *b r o c h t*, *gebracht*.

yemene Leede doen

46, *iemand leed doen, grieven*. Zie *l e i t*.

Leeden een seker leuen

108, *een gerust leven leiden*. Esopet LXII, 26:

Wildi leeden .1. heilech leven.

Mnl. Dist. Caton. I, 5:

Want en es man no wijf Die sonder sunde leet sijn lijf.

Leefdi,

zie *DI*.

Leenen

420, 421, *te leen geven*. B.v. Seden, gloss. Lksp. III, 5, 34:

Men borcht hem noch en leent niet.

Leer

14, 28, 214, *onderwijs, voorschrift*. MLoep I, 2458:

Deze lere suldi vesten.

Mnl. Dist. Caton. III, *Praef.*:

So saltu di na minen raet keren, Ende werken na mine lere.

Ibid. IV, 21:

Wiltu connen ende leeren Vele, so saltu di bekeeren
Vroedelike an mine leere.

Spieg. d. Jong. 33:

So wie dat onthout mijn leeren,
Hi sal regneren, sijt des becant.

Leeren

526, *bestudeeren, van buiten leeren, in 't geheugen prenten.*

Leeren

484, *onderrichten aangaande iets*, iemand op de hoogte brengen van eenigen toestand. Sp. Hist. I, VIII, 36, 215:

Dattu wets, dat soutstu leren Gherne hem, dies an die keren.

Zedelessen 223 (Sp. Hist. I, VIII, 56, 56):

Want als een enen anderen leert Hi wijst hem selven ende eert.

waar Maerlant gedacht heeft aan, of althans in overeenstemming spreekt met de woorden van SENECA, Epist. 7 § 8: *Homines, dum docent, discunt.*

Leeringhe

7, 510, 527, *onderwijs, voorschrift, raad.* Zedelessen 475 (Sp. Hist. I, VIII, 74, 1):

Ledecheit, sonder leeringhe Dat sijn alle verloren dinghe.

Leestu

382 (le des du) 2e pers. impf. van liden, *lijden, ondergaan*; scaemte liden, *schaamtegevoel ondervinden.*

Leit

(le et) 82. Wordt èn als zelfst. èn als bvgl. nw. gebruikt, evenals thans *het doet mij leed* en *het is mij leed*. B.v. Seden, gloss. Parthon. 3021. Zie ook noet. - Het tegenovergestelde is lief, b.v. in de uitdrukking *lief en leed te zamen dragen*, waarvoor in Carle. Eleg. 757: *le et ende lief met enen deilen.* - Als bvgl. nw. Grimb. Oorl. (Diet. War. II, 420) 1377:

My es leet dat ghi wilt sceiden.

Carl e. Eleg. 988:

Tlanghe letteren was hem leet.

Leckaert (lecker)

228, *smuller, lekkerbek*. BECANUS bij KILIAEN: '*Qui in saporibus nimium habet delectum: sive qui nimias in lingendo delicias guaerit.*' Diet. Doctr. II, 928, 952. Vaderl. Mus. III, 262, 819:

O wach! ghi leckers, die vleesch en bloet Meer ontsiet, ende diet al verdoet
Ende uwen buke schijnt soe vrient.

Hier heeft *l e c k a e r t* meer de beteekenis van *tafelschuimer, klaplooper*, als staande tegenover hem die zich met zijn eigen disch vergenoegt.

omtrent Lecken loepen

227, *er om heen draaien, waar een lekker hapje of snapsje, bij een ander te halen is*. KILIAEN: *lecken ende suypen, catillare, ligurire*. Hildgb. 154, 78:

Die wise ruuct wel of hi peynst,
Weder men siet of datmen braet, Daer hi voerby den coken gaet.

Leken in

257. Zie in *leken*.

Lenen

312, *lenen, leunen*. B.v. Seden, gloss.

Lesen horen

188 beteekent eigenlijk *hooren voorlezen*, doch kan ook gelden voor *zelf lezen, door eigene lectuur leeren kennen*, zooals blijkt uit eene oude vertaling van de Disticha van Cato:

Son, du sals gedectich wesen Alles wat du hores lezen.

alwaar in 't Latijn (Brev. Sent. 27) staat: *Quod legeris, memento*. Borchgr. van Vergi 995. - Hierbij mag men niet vergeten, dat het voor onze voorouders veelal moeilijk was eenig geschrift zelf te lezen en zij zich dus moesten vergenoegen met de voorlezing van anderen, ten aanhooren van meer personen: deels dewijl de vaardigheid van het lezen niet zoo algemeen was als thans, maar nog meer wegens de schaarschheid der voorhanden zijnde geschriften.

Lettel

104, bw. *weinig, in geringe mate*. - Als onbepaald telwoord gerekend, doch met den genitief geconstrueerd, zooals 504, geldt evenals het Latijnsche *parum*, voor substantief met de heteekenis van *een weinig, een beetje*; evenals het tegenovergestelde *v e l e*. - Rijmb. 30319:

Doe droech sulc, alst niemen sach, Up sinen vrient, daer hi doot lach,
Metter hant 1. lettelt erden.

B.v. Seden 943:

Ende meer mesdoet een wijs man, Dan die der wijsheit lettelt can.

Spieg. der Jong. 261:

Een luttelt goets is haest gheschaert Die gaerne tot allen mercten gaet.

Leuen

296, met bliden *leuene, in opgeruimde stemming, met een verblijd en vriendelijk gezicht*. KILIAEN verklaart *leuen* door *vivere, laetam sive voluptariam vitam agere*. - Dezelfde beteekenis heeft 275: met bliden *gheeste*; zoo ook 371: toecht een blide ghelaet; en 450: met bliden *aenschine*.

Licht van zeden

99, *lichtzinnig, onbezonnen*. - 424 *lichte wiu e, onzedelijke vrouwen, lictekooien*. Men wil wel zeggen *die licht ter kooi zijn*. - Vergelijk ook *hem te coepe bieden*. Spieg. der Jong. 73:

En hebt geen spraeck met lichte wijuen,
Si breyden haer net, ghi wert bespiet.

In tegenstelling zegt Esmoreit 416 van zijne beminde:

Want si en es emmer niet bereet Tot eneghe man die nu leeft.

Lichte

470, *wellicht, gemakkelijk*. Rein. 6042:

Daer bi ist licht u ontgaen.

Ibid. 7778:

So wie dit wel verstaet int lesen,
Al ist som boert, hi vinter in Vroede leer en goeden sin,
Dat hem licht sel baten moghen.

Lichtelike

302, *met stillen tred, ongemerkt*. MLoep I, 2871, *var.*:

Odolyas te hant daer quam, Lichtelic, datmens niet en vernam.

der Lieder tale

71, *hetgeen het volk, het algemeen, zegt*, wat niet altijd met de waarheid overeenkomt. Sp. Hist. I, VIII, 69, 9:

Die zin die waarheit merken can -- Ende alle dingen so can besien,
Dat hi elke dinc prise wale Naer recht, niet nader lieder tale, --
Dits een zin van hoghen rade.

Ligghen (an)

151, *daer vreesse van liue an ligghen mach, waar vrees voor 't behoud des levens mede gemoeid is*. B.v. Seden 161:

Offer dijn lijf of eere an legghet.

Liue

151, 268 verbogen naamv. van lijf, *leven*; nog overig in lijfs behoud en lijfrente. B.v. Seden, gloss. Zie ook langhe leuen.

Loen

86, *loon, verdienste*. B.v. Seden 399. Mnl. Dist. Caton. II, 8. - Vd. 83, 84, *loenen, beloonen, vergelden*; KILIAEN: *loonen, persolvere, praemium tribuere*. Vandaar ook 430 *ongheloeent, onbeloond*.

Loes

102, 110, 349, *bedriegelijk, valsch, trouweloos*. Wap. Mart. I, 930, III, 91. MLoep, gloss. St. Amand. I, 306, 1981. Spieg. der Jong. 57:

Hi is ter wereld nu gheeert Die loose vonden vinden can.

Loesheit

140, *bedrog, valschheid*. MLoep 3027:

Lieve vrienden, wacht u wael Voer der wiven schone tael,
Die loesheit inder herten draghen.

M.

Man van rechte

88, *een rechtvaardig man*, iemand die weet de belangen van anderen te bevorderen. Sp. Hist. I, VIII, 37, 21:

Dattu alden lieden wils vromen, Ende niemene te scaden comen;
Ende tfolc sal di heeten dan Eenen goeden gerechten man.

Zoo ook 320: MAN VAN PRISE, *iemand die lofwaardig is*; en 483: *man van eeren, iemand die achting verdient*.

bi Manieren

98, en met manieren 477, adverbiale uitdrukkingen *in het betamelijke, niet buiten mate*. Rein. 3486. - Van gelijke beteekenis is *bi costumen* St. Franc. 7150; *te seden* Rein. 665; *ente maten*.

Manierlic

357, *betamelijk, zoals het past*; *manierlic taxeren, een fatsoenlijk bod doen*, bij het koopen *iets naar de wezenlijke waarde schatten*.

Mare

493, *tijding, gerucht*. Veelal in kwaden zin; doch ook wel in goeden zin. Rom. v. Cassam. 475:

Here, seide die vereman, laet ons varen
Uwen neven seggen dese goede mare.

Bgr. van Couchi fr. II, 219:

Ende als men hem vanden heere
Plach te bringene goede mare.

te Maten

53, 198, *naar de juiste maat, van pas, dus niet te veel*. Lksp., gloss. MLoep, gloss. Zie ook bij manieren. Rein. 625, 665:

Al dinket u goet die honichrate, Etet te seden ende te maten.

Mnl. Dist. Caton. I, 29:

Dattu hates salstu haten Niet te zeer, mair te maten.

Zoo ook wel in goeder maten, Ibid. III, 22. - Het tegenovergestelde is tonmate, Ibid. IV, 1.

Mauwe

448, *mouw*, gedeelte van het kleedingstuk dat den onderarm bedekt. KILIAEN: *manica, brachiale*. Thans nog *de hand uit de mouw steken* d.i. de mouw opstroopen om onbelemmerd te kunnen werken.

Mede

154, 191, 453, 481, *tevens, insgelijks*. Veelal een onnoodig stopwoord, aan het einde van den regel geplaatst en dus slechts dienende voor het rijm. Sp. Hist. III, IV, 21, 62:

Boden hebben si ghesint
Naer Clotarise omme vrede Ende omme eewelijc zoendinc mede.

Lksp. III, 9, 133. III, 10, 129. III, 14, 21, 92. III, 25, 71. Zie ook met, dat op gelijke wijs gebruikt wordt.

Meerder man

270, 273, 317, 320, 327, 339, 412, 451, 475, 497; zoo ook hi die meerre es 287, *iemand die in de maatschappij hooger staat*, hetzij door zijn geld, betrekking, invloed of geleerdheid. - Waarvoor ook een betere, Lksp. III, 4, 107; een hogher, B.v. Seden, gloss; en een van hogher gheslechte, Parthonop. 567.

Meesterie

496: vlie te hebbene name van meesterien schijnt wel de woordelijke vertaling van Facetus *nec cupias tu nomen habere magistri*; en het daarbij staande *sine re* moet dan wel beteekenen *zonder dat gij daartoe de bekwaamheid hebt*. De zin is alzoo: Wil niet zonder grond, onverdiend, den naam van geleerde najagen. - Hierbij valt echter op te merken, dat het door onzen Moralist gebezigde *m e e s t e r i e* niet de beteekenis heeft van *meester*, maar die van *kundigheid*. Het woord vindt men Limb. VII, 148:

En liet ict dor den soudan, wi beide Souden becorten mine meesterie.

Meensch.

Aldus geschreven in het rijm; doch ook buiten het rijm 2, 39, 94. B.v. Seden 92. En zoo overall in St. Brandane 200, 222, 372, 547, 1451, 1646. - Tot hetzelfde dialect behoort *heiten en weiten*, B.v. Seden, gloss.

Mesprisen

440, *tot schande rekenen, het iemand nahouden, verwijten*. Vr. e. Minne III, 2, 5:

Ende die werelt soude u misprysen.

Rein. 168:

Men salt uwen kindren noch mesprisen
Hier naer, over wel menich jaer.

Van gelijke beteekenis is *enen mesprijs doen*, St. Franc. 3749.

Messeghen

491. *Bode mach messeghen niet*. In B.v. Seden 364 staat in het Handschrift: *Bode en mach ontsegghen niet*, alwaar ik meende dat het woordje *men* noodzakelijk moest worden inge-

voegd, om aan dit spreekwoord de beteekenis te kunnen toekennen: 'Men mag niet weigeren een bode aan te hooren, hem niet afsnouwen of onvriendelijk behandelen, wanneer hij ons eene onaangename boodschap overbrengt.' Nu ik echter zie, dat op beide plaatsen het woordje *m e n* ontbreekt, durf ik het hier niet weder, evenals daar, in te lasschen, en neem daarom de door mij gegevene verklaring terug - waarom ik dan ook bereids op p. 71 bij Str. 121 het woordje *men* in [] geplaatst heb - beter ingelicht zijnde door mijn vriend Dr. SANDVOSS, die, zonder toevoeging van *m e n*, het spreekwoord opvat in de beteekenis van 'der legatus kann und darf die Ausrichtung der Botschaft, wie sie ihm aufgetragen ward, nicht *versagen*; er ist daher persönlich verantwortlich und nach dem Rechte der Völker sacrosanctus.' De zin is alzoo: Een overbrenger eener boodschap mag daaruit niets weglaten, niets in zachtere woorden teruggeven als zij hem soms in onvriendelijke termen is opgedragen, al begrijpt hij dat ze niet wélgevallig klinken zal in het oor van hem, die ze ontvangt.

Met

106, *tevens, insgelijks*. Evenals *m e d e*, een rijmshalve gebezigd stopwoord. Diet. Doctr. II, 459, 2721. Lksp. III, *Prol.* 29:

Daer omme moeten, als wi lesen, Dese twee te zamen wesen,
Wijsheit ende crachte met.

Ibid. III, 4, 6; III, 7, 37:

Hier met verdrijft di, dat ghijt wet, Gramscap ende melancolie met.

Metten (= met den) vroeden

100, *hi es metten vroeden cleene ghehacht, hij is in de schatting der verstandigen weinig gewaardeerd*. - Metten vroeden is eene echt Mnl. uitdrukking voor hetgeen wij zeggen *bij de wijzen* (in hunne schatting). Lksp. III, 8, 63:

Hijs wel ghetelt metten vroeden Die hem van allen wel can hoeden.

Zoo heeft *met* de beteekenis van *bij* 104, 194, evenals Diet. Doctr. III, 1201. Zie STOETT, Syntaxis § 322 e.

Middelheit

107, *het midden tusschen twee toestanden* (Lat. *medium utriusque*). Sp. Hist. I, III, 47, 21:

Cracht van zinne dats over waer Middelheit tusscen coenheit ende vaer.

Lksp. III, 20, 66. In B.v. Seden 127 heet dit tusschen den twee n d.i. *tusschen arm en rijk zijn*. Diet. Doctr. II, 3005:

Seneca seit ons voerwaer In eenre epistelen daer,
Dat die ghene heeft groten moet, Die versmaden can groot goet,
Ende lieuer heeft middelheit Dan al te groet rijcheit.

voor welke verzen ik nog geen meer passende woorden van SENECA heb kunnen vinden, dan die gelezen worden in SENECA, Epist. 39, 4: *Magni animi est magna contemnere ac mediocria malle quam nimia*. Evenmin ben ik er in geslaagd om van de bekende spreuk *Medium tenere beati* eenen ouderen zegsman te ontdekken dan ALBERTUS STADENSIS in zijnen Troilus III, 251. - hem ter middelheit g h e u e n beteekent dus *zich in het midden houden, de middelmaat beminnen, zich daarop toeleegen*. Diet. Doctr. II, 3027:

Salomon bat Gode met herten vri: Armoede noch rijcheit en gheeft mi,
Deze begheerde middelhede.

waar gedoeld wordt op Salomo's bede in Spr. XXX, 8. - Het denkbeeld van *middelheid* treedt ook te voorschijn in het voorschrift van Facetus (zie Strophe 14) waar *gematigdheid* van ootmoed wordt aanbevolen: *Sis humilis mediante modo*; doch wellicht is daar òf *moderante* te lezen òf *medicante*.

Myen

508, *mij*. STOETT, Etymol. § 133. Lev. v St. Amand 2003:

Sente Peter seide met dien: Ic ga toot hem, volghet mien.

Bgr. v. Couchi fr. II, 19:

Ic bidde u, berechtes mien.

Ibid. 49, 2650:

Daer in ghetrootic mien.

Milde

246, *vrijgevig*, met den genit., zie STOETT, Synt. § 24. Spieg. der Jong. 299:

Sijt milt van woorden ende geeft antwoord soet,
So hebdi prijs ende danck beiaecht.

Ook wel met *over*. B.v. Seden 1009:

Negheen mensche, die gheuroet, Nes alte milde ouer sijn goet.

Miltheit gheuen

247, *eene milde gift geven, zich mild betoonen*. Velth. I, 33, 23:

Dat was miltheit, die gaf onze Here.

van anders goede, *van andermans goed*; zoo iemand heet *de alieno liberalis* bij SENECA de Clem. I, 20, 3, wat nader beschreven wordt in Sp. Hist. I, VIII, 43, 21:

Want gelike alse die ghone, Die te ghevene es ghewone
Vremde goet, ende hi tsijn hilde, Niet en es hovesch nochte milde.

niet Min

258, *niet minder, evenzeer*. Nieuwe Doctr. 758:

God en salt niet min an u wreken.

Lancel. II, 11405:

Dien si niet min en mint dan si mi doet.

Ibid. 21377:

Ende weet wel, dat ic niet min Des drove ben in minen sin.

Minnen

104, *beminnen, welgevallen nemen* in iemand of iets. Wint. en Som. 65:

Daer ane dat men die somer kint Van den menegen benic ghemint
Die u haet, want ghi sijt soe fel.

ghemint sijn met enen, *door iemand geacht worden*, in vrede met hem leven; onghemint sijn met enen 194, *door iemand gehaat worden, in vijandschap met hem leven*.

Mist

233: soppende in den mont es van zeden mist. Met deze woorden heeft de Moralist ongetwijfeld willen zeggen: *het in den mond soppen is ongemanierd, in strijd met goede zeden*. De uitdrukking dat iets *mist* is, kan geen aanspraak maken op sierlijkheid, en de gelaakte onhebbelijkheid - welke in Lksp. III, 4, 316 slechts eenvoudig *onhoefsheit* genoemd wordt - is wel erg zwart afgeschilderd. Immers *mist* is *vuilnis, drek*; en dus het leelijkste dat zich laat denken. - Het spreekt van zelf, dat dit woord in overdrachtelijken zin moet genomen worden, evenals *droesem, heffe, schuim* in de spreekwijzen *heffe des volks, schuim der natie, uitvaagsel der burgerij*. In GRIMM's Wörterb. VI, 2264, vindt men: *Mist*, als *bild für unwertes; als bild für ekelhaftes, unflätiges*.

Moeten

528. God moet bliscap gheuen. Bij wenschen heeft moeten in den conjunctief, zooals hier, de beteekenis van *mogen*. Lat. *Utinam ita faxint Dii!* Lancel. e. Sandr. 157:

God onse here moet u bewaren.

Rein. 1419:

Grimbeert, neve, God moet u lonen!

Flandr. V, 122. Limb. VI, 18:

Dies moet mi onnen onse here!

Lksp. II, 53, 93. Esopet XLVIII, 7:

Oem, seegt hi, God moet u minnen!

R.d. Lorrein. II, 1817:

Onse Here die moeten geleden!

Ibid. II, 2037:

God die moet ons geven sege!

Moetstu

270, 306, *gij moet*, *moetstu* u s 446, *moet gij het*. Zoo ook wilstu u t.

Moghedi

16. M o o c h d i 438, *gij moogt*, *gij kunt*. Zie op DI.

Moghen

389, 442, 456, 470, 484, 512, 524, *kunnen*. B.v. Seden, gloss. Mnl. Dist. Catonis IV, 33: (*Quod potes, id tenta*):

Dattu doen macht, doe al dat.

Walew. 773, 1626:

Walewein decte hem ende was vroet, Metten scilde, so hi best mach.

Morghen souken

395, *uitstel nemen*, iets tot een volgenden dag uitstellen (Lat. *procrastinare*). Zie ook op *slapen*. - In gelijke beteekenis vindt men v e r d a g h e n . Zie daarover mijne Aant. op Mnl. Rijmspr. II, 116.

Moylic

193, *lastig, moeilijk in den omgang, onverdraaglijk*. Lat. *molestus*, welk woord ook Cato Dist. III, 12 gebruikt, waar, evenals hier, de echtscheiding wordt aangeraden:

Uxorem fuge ne ducas sub nomine dotis,
Nec retinere velis, si coeperit esse molesta.

Morseel

237, *stuk, brok* (Fr. *morceau*). B.v. Seden, gl. Vander Feesten (v. Vr. en Minne 1) 45:

Dor hovescheit, als si wel conste, Sneet si die moersele voor mi...

57:

Want die moersele sijn soe soete, Die joncfrouwen te snidene plien.

Muelneer

139, *molenaar* (in Rein. 121, *m o l e n m a n*). Van *m u e l n e* (Lat. *molina*), *molen*. St. Franc. 8168, 8176, 8753. - De molenaars worden hier onder de personen gerekend, die zich oneerlijk een deel toeëigenen van hetgeen anderen toebehoort. Het gewicht van het *meel* komt meestal slecht overeen met dat van het ter molen gebrachte *graan*; voor welk verschil de molenaar als reden opgeeft dat een gedeelte van het meel verwaaid is. En zoo staan de molenaars in een tal van spreekwoorden als *dieven* gebrandmerkt. Zie HARREBOMÉE, Sprwboek II, 96.

N.

Naect van iet

253, *ontbloom, verstoken van iets*. MLoep II, 1088:

Nu bin ic van vrienden naect Ende bin inder werlt alleen.

Maerl. Stroph. Ged. (Disput. 352):

Al es een van lettren naect,

dat is: *ontbloot van kennis, ongeletterd*. - Evenzoo staat in 't Latijn soms *nudus* voor *orbatus, destitutus*. OVID. Fast. II, 709:

Nec mora: principibus caesis ex urbe Gabina,
Traduntur ducibus moenia nuda suis.

Van gelijke beteekenis is *bloet*, dat evenzoo den genit. bij zich heeft. STOETT, Synt. § 24, en zoo ook *ontcleet*, Lksp. I, 23, 5: *ontcleet van Gods graciën* d.i. van de genade Gods verstoken.

Naelde der nijdichede

361, *de scherpste nijd*, woorden die gebruikt worden om een ander op de bitterste wijze te grieven. *Naelde* moet alzoo in overdrachtelijken zin worden opgevat, evenals het Latijnsche *aculeus* meermalen door CICERO gebruikt werd. Op gelijke wijze zeggen wij, ook *iemand een steek (onder water) geven*. Zie nog *prekelen*.

Nap

231, 295, 296, 300, 304, 307, *beker*. B.v. Seden, gloss.

laet voeren Nedervallen

474, *laat vooraf ophouden, te niet gaan, verdwijnen*. Zoo staat het Lat. *cadere* soms voor *desinere, terminari*. - In dezelfde beteekenis *sincken*; zoo Mnl. Dist. Caton. I, 37:

Laet sincken dijnen evelen moet.

en neder sincken, B.v. Seden 746.

Neere

400, *nering, inkomst*. B.v. Seden, gloss. op *tere*. Diet. Doctr. II, 2915:

Die na rijcheit wille staen,
Ende hem te sulker neren keren Die met Gode si ende met eren.

Neerenst

168, *ernst*. B.v. Seden, gloss. Ook *neernst* geschreven, Lksp., gloss. en *narenst*. St. Franc., gloss. HUYDEC. op Stoke III, p. 228, en J. TE WINKEL's *Gramm. Figuren*, 50.

Neffen

(verbeterde lezing) 285, *nevens, naastaan, aan iemands zijde*. (Lat. *iuxta*). MLoep. IV, 2133:

Hi onderliep te hant dat dier, Dat scheen dat hine neffen was.

Daarvoor in Rein. 6007 *enen naeste gaen* en in Carl e. Eleg. 1025 *bi enes siden riden*. Ren. v. Montelbaen II, 888:

Ic moet emmer met u riden Ende wesen neven uwer siden.

Nemmeere

242, *nimmer, nooit*.

Nemmermeere

63, 82, 472, van gelijke beteekenis als het voorgaande. Eigenlijk *nooit meer, voortaan niet meer*. - Zoo ook zonder de negatie *emmermeere*, *steeds, voortdurend*. Diet. Doct. II, 2341.

Nye

50, *nooit*. Prov. Comm. 356, 385, 397. Rein. 746:

Nie maecte god so leelic dier.

Hildgb. 100, 38:

Meerre wonder en sachmen nie.

Niement

366, *niemand*; evenals *yement*; doch hier in verbogen naamval, zoo althans niet moet gelezen worden *niement*.

Noede

(node) 420, *ongaarne, niet licht*. Rein. 729. Lev. o.H. 2239. V.d. Feesten 688. Hildgb. 150, 102. Zedelessen 347 (Sp. Hist. I, VIII, 68, 49):

Hi es een keytijf ende onvroet, Die node doet dat hi doen moet.

Spieg. d. Jong. 43:

Op aerde en is gheen dinck so licht Ten valt hem swaer diet node doet.

Noet

(Dit woord kan - evenals e e t - òf als znw. òf als bvnw. worden opgevat) 120: h e t s
d i w e l n o e t , *het is eene behoefte voor u, of het is voor u noodzakelijk* Rein.
2127:

Nochtan dat was mi lettel noot.

Ibid. 2879:

Hets di noot, dattu hebs scoen.

Noet (met genit.)

415, *nood, gebrek aan iets*. Esopet I, 8:

Dijns en hebbic ghenen noet.

St. Brand. 1608:

Daer was lettel noot van haven.

Ovl. Ged. III, 106, 86:

Soe waer clein orlogens noet.

Dus c o k e n s n o e t , *gebrek aan hulp, ontoereikende hulp, voor het koken* of het gereedmaken van den maaltijd. - 63 noet hebben te biddene, *verplicht zijn, in de noodzakelijkheid wezen van te bedelen*. - 133 sinen noet ghecrighen, *alles krijgen wat men voor zijn onderhoud nodig heeft*, in zijne uitgaven kunnen voorzien.

Noetlic

2, 22, *noodzakelijk*, waaraan men behoefte heeft, *noodig, onontbeerlijk*. Elders n o d e l i j c . B.v.d. Houte 562.

O.**Oemoedich**

53, 55, 266, *ootmoedig, nederig*. B.v. Seden, gloss. *omoede*.

Of

365. Om het rijm voor *af*. Theoph. 31:

Ende oec doer den groten lof Daer ons al goet es comen of.

Rein. 7394. Carl e. Eleg. 1108:

Doen si quamen int hof, Dede men haer cleder of.

Ofte

36, 57, 73, 75, 340, *of*. Esopet LIX, 22. Rein. 268, 4078. Carl e. Eleg. 212. Mnl. Dist. Caton. II, 9.

Ommare

hebben 42, 288, *hekel aan of afkeer van iets hebben, verachten*. B.v. Seden, gloss. Wap. Mart. I, 73. Theoph. 527:

Of iemant oec in sonden ware Men hebbe oec niet soe ommare
Dat men die hope van hem verliese.

Eig. beteekent i e t o m m a r e h e b b e n *iets voor onberoemd, onbeduidend houden*, niet der vermelding waardig achten; vandaar *minachten*. CLIGNETT, Bijdr. p. 81.

Omme

dat 163, *daarom, om die reden*.

On.

In dit negatief wordt bij sommige schrijvers de N met M verwisseld. Zoo hier o m b e k e n t 279, 488. Hildgb. 77, 100; 183, 17. - o m m a r e 42, 288. Rose 331. Rijmb. 24938 St. Brand. 1539. - Elders: o m b a t e Diet. Doctr. III, 1007. - o m b e d a c h t St. Brand. 1901. - o m m a t e Bgr.v. Couchi fr. II, 501. Ovl. Ged. III, 147, 6. - o m m i n n e St. Brand. 651. Bgr. v. Couchi fr. II, 274. - o m r e c h t (aldus te lezen) Rein. 257. OUDEMANS, Bijdrage V, 36. PENON, *Glossarium op Verwijs'* Bloemlezing.

Ondanckelic

461, *ondankbaar*. Diet. Doctr. III, 927:

Maer die dat recht setten achter Daen Gode groten lachter
Ende sijn Gode ondanclec daer af Die hen die edele conste gaf.

Onderdaen

189, *onderdanig, gewillig, gehoorzaam*. Heïm. d.H. 316. Esmor. 715. B.v. Seden 395, 458. Limb. VI, 10:

Ic wane gheen man also onderdaen.

Parthonop. 2009. Melib. 941:

Een jonghen die wille leren, Sal sinen meester eren
Ende hem oec sijn onderdaen.

al tgoet Onder di

143, *alles wat gij bezit, wat gij onder u, onder uw beheer hebt*.

hem Onderwinden van iet

501, *zich met iets bemoeien, zich in iets inmengen*. Dit ww. heeft meestal den 2^{en} nv. bij zich. Zie STOETT, Synt. § 15, 6. B.v. Seden 355:

Onderwint di van gheere daet, Die te di waert niet ne gaet.

Bgr. v. Couchi fr. II, 441:

Wat onderwindi u van desen?

Lev. o.H. 2463, 2665:

Inne onderwinde mi des mans niet.

Meer voorbeelden zijn opgegeven B.v. Seden, gl. - Doch dit woord wordt ook wel anders geconstrueerd; Sp. d. Jong. 375:

So wie hem alle dinck onderwint
Int eynde doet hem seldom goet.

Onghelijc

292, 293, *oneffen in getal*; met ongheliken gheseldi niet, *sluit u niet bij twee andere wandelaars aan*, zoodat gij de derde man zijt. In B.v. Seden 694 heet dit di d e r d e n g a e n . De zin is alzoo dat een derde os, aan het juk toegevoegd, maakt dat de wagen kantelt.

Ongheloent

430, *onbeloond*. Zie l o e n e n .

Onghemint

194, *niet bemind, veracht*. B.v. Seden, gloss. - o n g h e m i n t m e t e n e n , eigenlijk *niet bevriend met iemand*, doch heeft hier de sterkere beteekenis van *met iemand in vijandschap levende*. Zie m i n n e n .

Ongheual

463, *ongeluk, wederwaardigheid*. Sp. Hist. I, VIII, 36, 199:

In onghevalle hout vasten moet, In gelucke omoedich ende vroet.

Lev. o.H. 4058. Kar. de Gr. I, 699:

Tongeval dat es mi bi, Ende tgelucke verre van mi.

Het is het tegenovergestelde van g h e v a l , dat in 't Mnl. meestal in gunstigen zin voorkomt. Zie Mnl. Wdb. II, 1779.

Onghewent

199, *niet gewoon aan tucht en gehoorzaamheid*. Vandaar *halsstarrig, koppig*. In die beteekenis spreekt de Stat. Vert. Jerem. XXXI, 18 van een o n g e w e n n e t k a l f .

Onneere

241, 378, *schande*. Met dubbele N geschreven; zoo ook Lksp. III, 16, 63. Walew. 6832, 9983. R.v. Cassam. 214, 1080. MLoep II, 3595. Bgr.v. Couchi fr. II, 1400. R.d. Lorrein. I, 1248. Ferguut 3854. Esopet XVIII, 7:

Die liebaet dochte, het ware onnere Dat musekijn te quetsen sere.

Zoo ook o n n e d e l h e i t , Bgr. v. Couchi fr. I, 292.

Onnoesel

91, *eenvoudig, niets kwaads vermoedende*. Diet. Doctr. II, 1257:

Ghine selt oec vroech no spade Clappere no volghere gaen te rade,
Want dat sijn die ghene die liegen, Ende die onnosele bedriegen.

Onzede

362, *onvoegzaamheid, strijdigheid met algemeen gebruik*. Walew. 1617. Limb. IX, 129:

Maer hi ontsach hem mede Dat wel ware een onzede.

met onzeden kan alzoo beteekenen *buitensporig, boven mate*, en is het tegenovergestelde van t e s e d e n , Rein. 666. Zie m a t e n .

Onsochte

500, *onzacht, heftig*. Eene handeling die of uit woorden of uit daden blijkt. Rein. 990, 3342, 4723, 6440. B.v.d. Houte 721. St. Brand. 132. - In gelijke beteekenis onsoete, *op eene harde wijze*, Lksp. II, 53, 49. - Sochte, *op eene aangename wijze* vindt men Esopet LXIV, 14 en sachte Walew. 11160. Vandaar en e n s a c h t e a a n d o e n , *iemand aangenaam aandoen*, R.v. Cassam. 1382; en e n e n o n s a c h t e d o e n , *het iemand lastig, moeilijk mahen*, zie VERDAM, Aant. op Bloeml. I, p. 196. Over de verwisseling van A en o, zie Mnl. Wdb. I, 5, Aanm. 3c).

Ontdecken (thoeft)

452, *het hoofd ontblooten, de muts afnemen*. Elders den caproen afsteken, B.v. Seden 264. Wap. Mart. II, 46. - enen iet ontdekken 468 *iemand iets openbaren, bekend maken*.

Ontfaen

179, 190, 263, 303, 479, *ontvangen*. Walew. 10178:

Daer waren si harde wel ontfaen.

Zedelessen 159 (Sp. Hist. I, VIII, 46, 31):

Die weldoet swighe saen, Laet hem seggen diet hevet ontfaen,

waarin men de woorden van SENECA de Benef. II, 11, 2 herkent: *Qui dedit beneficium, taceat; narret, qui accepit*.

Ontfaermen

80, *zich erbarmen, medelijden hebben*. Vd. *sparen*, B.v.S. gloss. Wordt geconstrueerd met genitief. Zie STOETT, Syntax, § 15, 5. Aanm. 2.

Onthouden

177, *in gedachte houden, niet vergeten*. Sotternie (Dram. Poëzie p. 248) 129:

Want wie datter hem toe keert Ende al onthout, dat hi hoert spreken,
Hem en mach nemmermeer const gebreken.

Ontlasten van iet

66, *bevrijden*. Eigenlijk *iemand den last ontnemen*. - Van gelijke beteekenis is ontladen, B.v. Seden 324. Rein. 4874:

Ic sal die uter noot ontladen.

Ontraect

254. Eig. *slecht uitgevallen* (zie *gheraecten*). Vandaar *niet wijs, onverstandig*. St. Amand II, 1480:

Dies niet ghelooft es zeere ontraect.

Hiervoor ook wel *ongheraect*. St. Amand I, 2856. Lksp. II, 9, 151:

Nu ben ic keytive ghemaect Om mijn mislove ongheraect.

Ontrecken

461, *ontnemen, terugtrekken*. Ren. v. Montalb. II, 1125:

Den reep trac die grave Roelant, Renout onttrackene tehand.

Ontzien

173, *vreezen* in de beteekenis van *eeren, eerbiedigen*, evenals het Lat. *vereri*. B.v. Seden gloss.

Ontspringhen

171, *openspringen*, van zelf *opengaan*, *zich openen*. Hier gebruikt van een *slot*. Bij HOOFT van een *ader* en *wond*. Zie OUDEMANS, Wdb. p. 217. Zoo ook Lancel. II, 10969:

Ende sine wonde ontspranc metter vart.

Ook *springen* schijnt de beteekenis te hebben van *opengaan*, *ontluiken*. Winter en Somer 22:

..... die bloemen springen Ende die loveren in den woude.

Ibid. 268:

Als men den somer can ghewinnen,
Ende die bloemken staen ende springhen,

waarvoor ook *uter erden ontspringhen*. Ovl. Ged. III, 124, 52:

Men siet doch in des meyen jaer Als die fyoelbloemen, rosen,
Acoleyen, tidelosen Uter erden hier ontspringhen.

Ontwecken

377. Eig. *wakker maken*, *opwekken*. Zie Gloss. op Lksp. - Verder heeft *ontwecken* de beteekenis van *voor den dag brengen*, *weder ophalen*. In B.v. Seden 521 staat in die beteekenis *upheuen*.

Onvorsien

507, *zonder voorafgaande overpeinzing*, *onvoorbedacht*. Eig. *niet vooraf*, *bekeken*. KILIAEN *improviso*. Sp. Hist. I, VIII, 34, 123:

Entie toecomende niet en versien, In allen, dinc vallen si onversien.

Diet. Doctr. I, 200:

Ende soe wie spreect onversien, Hem moetere dicke af messchien.

Onvroet

515, *onverstandig*, *zot*. Zie *vroede*. Walew. 161. Esopet. VIII, 9. Rein. 4404:

Mer mi was so we te moede, Doe mi Grimbert brocht die maer,
Dat ic al om liep harentaer Bijster als een onvroet man.

Stroph. Ged. (KClage) 79:

Hi es onvroet, die metten boge Tstrael scietet van goeden vloge,
Daer hi hem selven met geraect.

Spieg. d. Jong. 293:

Catho heeft ons beschreuen, Dat hi is dom ende seer onuroet
Die so veel heeft wech ghegheven, Dat hi namaels bidden moet,

alwaar wel zal bedoeld zijn Dist. III, 21:

Qui sua consumunt, cum deest, aliena sequuntur.

Onwaerde spreken

186, *schande spreken*. Van gelijke beteekenis als 181 *blame spreken*. Zoo ook Rein. 6737:

..... Men spreects mi lachter.

Onwerde

204, *minachting, haat, ongenegenheid*. Lev. o. Heeren 2186:

Peter hi hadde grote onwerde Dies knechs.

Vandaar 432 *hebbe gheene onweerde wees niet ongenegen, heb geen afkeer*. Theoph. 501:

Dien tijt hadde hi onweert Dies dinc dat hi nu begheert.

CLIGNETT, Bijdr. p. 145.

Onwille

489, *een ongewenscht bericht*, iets wat men niet gaarne wil hooren; *quod quis audire non vult* in de Latijnsche spreuk:

Audit, quod non vult, qui pergīt dicere quod vult.

Zeer gewoon met het bezitt. vnw. sijn. Lksp. gloss. B.v.d. Houde 710 tsinen onwille, *tegen zijnen wil*. - Voor dijn onwille staat in Mnl. Dist. Caton. II, 23: yewet el dan dijn wille, *iets geheel anders dan gij 't zoudt verlangen*. Zoo ook B.v. Seden 335 eene gifte niet te dinen wille, *een geschenk dat niet naar uw zin is*.

Orborlic

3, *nuttig, dienstig, onontbeerlijk*. Sp. Hist. III, VI, 26, 25:

Want si orborlic dingen brochten
Dies die porters niet en mochten Ontberen binnen der stat.

St. Amand I, 3931:

Ic ne soude nemmermeer voorwaer Dinc willen begheeren, om dat si mi Orboorlic waren, up dat icker bi Minen hevenkerstin deeren mochte.

Ook wel orbaerlic geschreven; Sp. Hist. I, VIII, 65, 38. Stroph. Ged. p. 85, 145, bvnw. van orbaer, *voordeel, belang*. Lancel. II, 11391. Lksp. gloss. N. Doctr. 127. Zedelessen 19 (Sp. Hist. I, VIII, 34, 75):

Van allen saken die ghescien Soutu om dinen orber sien.

Orisoen

35, *gebed*. Lat. *oratio*, Fr. *oraison*. Ferguut 4590:

Laet ons opstaen hedenmeer Ende seggwi onse orisoen.

Lksp. II, 17, 73:

Des morghens vro, alse te zamen Die papen inden tempel quamen
Om te doene haer orisoene.

Van gelijke beteekenis is cnienghebede, waarbij het ww. vallen zeer eigenaardig is. Carl e. Eleg. 1258:

Ende viel in cnienghebede Ende seide: God door uwe goedertierenhede....

waar de woorden *Ende seide* moeten geschrapt worden. - Uitvoeriger staat in St. Brand, 1022:

Doe viel sciere neder Sente Brandaen op sine knien
Ende bat Gode dat hi moeste ontvlien Dien diere, so hi best can.

Over.

Deze praep. bij adjectiva of adverbia geplaatst, heeft de beteekenis van *zeer*. Zie DE JAGER, Verscheid. p. 212. Alzoo 305 *over vast, volkomen vast, goed, stevig vast, over waer, zeer waar, voorwaar*. B.v. Seden, gloss.

Ouerdich

252, 254, 460, *hoovaardig, trotsch*, bvnw. van *ouerde, hoovaardij*. B.v. Seden *hoverde*, St. Brand. 677. - Voor *ouerdich wesen* gebruikt Maerlant, Sp. Hist. I, 3, 41, *verheffen*, waar hij ditzelfde voorschrift geeft:

Daerom en selewi verheffen niet, Al es dat ons geval gesciet,

alwaar *geval* in gunstige beteekenis moet worden opgevat, evenals in de verzen van Stoke, hier boven aangehaald op *aventure*.

Ouerles

178 imperat. van *ouerlesen*. DE JAGER, Verscheid. p. 202. B.v. Seden 65. Sp. Hist. III, 82:

Les die scrifture mit goeder moete.

Ouerlesen heeft de beteekenis van *nogmaals, bij herhaling, lezen* om het gelezene beter te onthouden; van gelijke beteekenis als in Mnl. Dist. Caton. IV, 27:

Du salt leeren ende weder leeren.

Ouer niet rekenen

60, *voor niet achten, voor nul rekenen, minachten*. De beteekenis van *over* in onderscheidene spreekwijzen wordt zeer uit-

voerig besproken in 't Gloss. op Lksp. - De spreekwijze ouer niet gerekend sijn is van gelijke beteekenis als onghetelt sijn, *niet meê geteld worden*. Zedelessen 251 (Sp. Hist. I, VIII, 60, 251):

(de vriend) Die van di sceidet hi es onghetelt,
Hi en volghet di niet dan om ghelt.

Oueruloyentheit

249, overvloedigheid, *overvloed*. (Lat. *super fluitas*, i.e. nimia abundantia, door FACCIOL. opgegeven uit PLINIUS XIV, 1, 3).

P.

Paerdenvoeten

353: van paerdenvoeten sulstu di wachten. De bedoeling is: *gij moet u in acht nemen, u hoeden, voor het achteruit slaan van een paard*. Zie Aanteek. op Str. 87. - Van een paard wil men uit achting, omdat het voor het edelste dier gehouden wordt, liever gesproken hebben van zijne *voeten* (B.v. Seden 172) dan van zijne *pooten*, zooals bij andere dieren. Hetzelfde geldt ook van den *mond* des paards (B.v. Seden 342), welken men liefst niet *bek* hoort noemen. - Uit de spreekwijze hem van paerdenvoeten wachten is waarschijnlijk ontleend de tegenwoordige uitdrukking zich uit de voeten maken, die echter de ruimere beteekenis gekregen heeft van *zich wegpakken, zich buiten gevaar stellen*.

Payen

zie *gepayd*.

Pays ende vrede

73, 192. Eene geliefkoosde tautologie der Mnl. dichters. Zie mijne Aanteek. op Mnl. Rijmspr. II, 96. Limb. II, 1451. Rose 6277. - Daarvoor ook wel *pays ende ruste* 503. - Een dergelijke vereeniging van synoniemen vindt men hier: *lof ende eere* 27; *lof ende prijs* 373; *rustier ende dorper* 185; *moylic ende stuer* 193. Elders: *lachter ende scande*, Ferguut 3848; *spot ende spel*, B.v. Seden 194; *coene ende stout*, Ferguut 3901; *ghile ende spel*, B.v. Seden 899 enz.

Peelgrin

291, 355, 343, *reiziger, bedevaartganger*. Carl e. Eleg. 247, 507. Men vindt ook geschreven pilgherijm Esmor. 869, 887 en peelgrimagie Esop. XIX, 14, waaruit blijkt, dat dit woord in 't Mnl. reeds, evenals thans, ook wel met M geschreven werd, ofschoon afkomstig van het Lat. *peregrinus*.

Peinsen

109, 159 *overwegen, gedachtig zijn*, B.v. Seden, gloss. - 155 So hijt peinst, *zoals het hem voor den geest komt*. Men vindt ook wel peisen zonder N geschreven. Mnl. Rijmspr. II, 79:

Die oude sal peisen om de doeght,

gelijk ook pensen (Fr. penser). R.d. Lorr. II, 785. Carl e. Eleg. 202:

Dus pensde die coninc.

Stemmen uit den Voortijd p. 37. Esopet XXIV, 8. XLIII, 3:

Die liebart pensde ende dochte, Hoe hijt best ghecrighen mochte.

Pinen

135, 141 *moeite doen* om iets te verkrijgen, *zich inspannen, zich bevljtigen*. B.v. Seden, gloss. Wap. Mart. I, 68.

Platteel

238 *schotel*. Rein. 7471:

Siedende water dat hi nam Uut enen ketel in een plateel.

In de Stat. vert. worden in Exodus XXXVII, 16, onder het gereedschap op de tafel des Tabernakels ook *platteelen* genoemd. Het woord is waar-

schijnlijk afkomstig van het Lat. *patella*, dat bij de beste schrijvers veel voorkomt en o.a. in de spreekwoorden *Accessit patellae dignum operculum* en *Invenit patella operculum*, aangehaald bij HIERONYMUS Epist. VII, 5, CXXVII, 9. - Nog zij hier opgemerkt dat *patella* het diminutivum is van *patina* en dat daaruit ontstaan is de benaming *patene*, d.i. zooals DUCANGE verklaart: *Vas latum, Ecclesiae ministeriis dicatum, cuius usus in oblatione Corporis Domini olim fuit et iam est*. Zie de beschrijving Hoe die pape anevat die patene in Die bediedenis van der Missen, 957-981, uitgeg. door OUDEMANS, Leiden, 1852. - In plaats van *patella* gebruikten de Latijnen ook *scutella* (vanwaar het Mnl. *scotel* B.v. Seden 646 en het tegenwoordige *schotel* en *schoteltje*), dat ik gebezigd vond in een klein HS. van Dr. WEINKAUFF met *Facetiae mensae* N°. 23:

Non est morosum scutellae mittere dorsum,

waar denkelijk wel het laatste woord zal moeten zijn *morsum*; dan toch beantwoordt dit verbod aan het door onzen Moralist gegeven voorschrift. De foutieve schrijfwijze in dit HS. is klaarblijkelijk daaruit ontstaan, dat in het voorgaande nummer staat:

Si stes vel sedeas, nulli debes dare dorsum.

Pleecht mens (= men des) niet

232 *zulks is men niet gewoon* en daarom past het niet; 3e pers. pr. indic. van *pleghen*, *gewoon zijn*, dat veelal met genit. geconstrueerd wordt. Zie STOETT, Synt. § 15, 5. Rein. 1217:

Pleecht men tes coninx hove des?

Flor. en Bl. 356:

Dat hadden si so lange gedaen Ende der minnen so lange geplogen

Van gelijke beteekenis is:

Plien

59, 124, 144, 231, 491, *plegen*, *gewoon zijn*. B.v. Seden, gloss. Wap. Mart. I, 904 (Stroph. Ged. p. 37). Rein. 4816:

Ende die goede werden versteken, Die doghet, eer ende wijsheit plien.

Ibid. 7454:

Si en dochten niet, als die wijsheit pliet, Wat ende daer of mochte bliken.

Poghen

168, 333 *trachten, beproeven*. - 32 h e m p o g h e n , z i j n b e s t d o e n , z i c h b e v l i j t i g e n .
Rein. 7088:

Ten lesten docht hi: ic wil mi poghen Een ende te maken van desen kijf.

Predicaer

138 *Dominicaan*. Eig. *prediker* (thans nog bij verbastering *predikheer*). Lksp. IV, 7, 31. MLoep IV, 429. Stroph. Ged. p. 126, 76. St. Franc. 8144:

Een minderbroeder, een predicare, Van wien dat verre was de mare.

Prekelen

362 *prikken, prikkelen* (Lat. *pungere, compungere*) natuurlijk metaphor. opgevat. - In den z.g. *Gradus ad Parnassum* van NOËL, p. 21, vind ik van eenen hem - evenals ook mij - onbekenden dichter, dezen regel aangehaald:

Cotta, meum pectus compungit aculeus acer,

die klaarblijkelijk gemaakt werd met het oog op PLAUTUS Trin. IV, 2, 158:

lamdudum meum ille pectus pungit aculeus.

enen Prijs gheven

417 *iemand den lof toekennen*, hem prijzen. Lancel. II, 43106 (R.v. Moriaen 560):

Die ons geeft so groten prijs.

Zoo ook Mnl. Dist. Caton. IV, 17: p r i j s h e b b e n , g e p r e z e n w o r d e n .

van Prise

320 (verbogen naamv. van prijs, waarde, lof, KILIAEN: *valor, aestimatio*). De spreekwijze van prise en van hogen prise of goet van prise, eigenlijk *prijzenswaardig*, (zie man van rechte) heeft de algemeene beteekenis van *goed, voortreffelijk* en wordt evenzeer van menschen, dieren en zaken gezegd. Parthon. 1435, 6702. Lansel. e. Sandr. 402. MLoep I, 3086. III, 1206. Flor. e. Blanc. 114:

Dat hi viertich ridderen hadde vercoren,
Die duchtich ende van prise waren.

Belg. Mus. V, 256, 18: *een ors van prise*. Stroph. Ged. p. 104, 38: *rivieren van prise*. St. Brand. 2047: *borch van prise*. - Van gelijke beteekenis is van love. MLoep II, 3040:

Wildi sijn van goeden love, So hout hem sijn helofte vast.

Lansel. e. Sandr. 408:

Ghi dunct mi een ridder van groten love.

Q.

Quaet goet

144 *geld of goed dat gestolen is* of op onrechtvaardige wijze verkregen. Spreekwoordelijk wordt in Rein. 257 gezegd:

Male quesite male perdite Omrecht wert men qualic quite
Dat men hevet qualic ghewonnen.

Prov. Communia 598:

Qualic ghewonnen qualic verloren.
Quod male lucratur, male perditur et nihilatur.

Deze zedeles heeft J. DE BRUNE, de tijdgenoot en vriend van Vader CATS, in een groot getal rijmpjes overgebracht, die als spreekwoorden zouden kunnen gebezigd worden. Zie diens Nieuwe wijn in oude Leêrzakken. (Middelb. 1636, 12°), p. 84 e.v.

hem Quite maken

196, 259 *zich bevrijden, zich van iets losmaken*, b.v. van den huwelijksband. - Zoo ook quite of quijt worden, Lksp. III, 5, 78. MLoep IV, 1714:

Hij hoepte, waer sijn hoirs mans quijt, Alle dinck dan waer te pas.

Insgelijks quite sijn. St. Brand. 1142, 1502. Mnl. Rijmspr. II, 100:

Wie dat levet na spaus ghebode, Es der sonden quite voer Gode.

Vangelijke beteekenis is hem van yemene ledich maken. MLoep I, 1012.

R.

Rasschelijke

301. *spoedig, snel, ras*. KILIAEN: *velociter, celeriter, ocyus*.

Redene

6, 32, *het verstand, wijsheid, de rede*. Rein. 7381:

Tis reden, dat men den vrienden seit Grote saken, daer macht aen leit.

69 elcs redene, *de door een ander gesprokene woorden*. Rein. 6768:

Siet hier mijn pant, dat al u reden Valsch sijn, ende ghi daer toe.

In deze laatste beteekenis staat elders t a e l .

Reene (reyn)

300 *rein, ledig*. KILIAEN: *reyn-wt, prorsus vacuus, exhaustus*. - De schrijfwijze *reen* vindt men Rein. 4787, 5454. B.v.d. Houte 665.

Regneeren

24 (Lat. regnare) *regeeren*. Zoo ook Ovl. Ged. III, 111, 463, 500. Rein. 3554, 7003. St. Franc. 10540. Stemmen uit den Voortijd p. 41. - Met gode regneeren kan echter niet wel beteekenen *samen met God, evenals God, bewind voeren*; maar meer *met God leven, in Zijn koninkrijk wonen*. Mnl. Dist. Caton. IV, 38:

Du salt offeren gerne Gode, Want het segghen sine ghebode,
Die dor Gode gherne gheven, Dat si met hem sullen leven.

Rein van live

268 *kuisch*. Daarvoor ook wel eenvoudig *rein*. Ovl. Ged. III, 109, 314:

Des blijft menich doghet verloren, Ende menich rein wijf bedroghen,
Buten scoude sere beloghen.

Rein. 5541:

Want reine vrouwen, scoon ende goet, Die connen sterken mannes moet.

Vandaar *reynicheit, kuischheid*. Stemmen uit den Voortijd p. 2. - Van gelijke beteekenis is *suver leven*. Zedelessen 561 (Sp. Hist. I, VIII, 77, 47):

Scone, vrome (*lees*: scone vorme) en suver leven
Selden sijn si ghevriende bleven.

alwaar de dichter gedacht heeft aan JUVENALIS X, 297:

-- Rara est adeo concordia formae Atque pudicitiae,

die zoo sprak in navolging van OVIDIUS Heroid. XVI, 288:

Lis est cum forma magna pudicitiae.

Recken

398 *uitrekken*. Het hier gebezigde spreekwoord luidt aldus in de Mnl. Dist. Catonis IV, 33:

Hijs sot die verder hem wille strekken Dan sine cleedre hem mogen recken,

waar *recken* de beteekenis zal moeten hebben van *toereikend zijn, lang genoeg zijn*. Doch liever zou ik daar in den eersten regel willen lezen *recken* en in den laatsten *decken*.

Religioen

505 *geestelijke stand*. Melib. 3243. Over zee (Stroph. Ged. p. 126) 79. - I a s t v a n religioene a n n e m e n . Lat. *monachale iugum suscipere*. In B.v. Seden 373 heet dat in o r d i n e g a e n , d.i. tot eene geestelijke orde of tot het klooster overgaan, *monnik worden* en zich alzo de ontberingen en moeilijkheden getroosten, die aan den geestelijken stand verbonden zijn. Elders heet dit d e n s t a e t v a n religioene a e n v e e r d e n e n d e b e l e v e n . Zie Mnl. Wdb. I, 844 onder *beleven*¹).

Rijc leuen

176 beteekent hier niet dadelijk een rijk middel van bestaan, maar de *vaardigheid van spreken*, die in staat stelt zich voordeel te verschaffen en alzo rijk maakt (Lat. *lingua opima*).

Rike van iet

135 *rijk aan of in iets*. B.v. Seden, gloss. Theoph. 811, Parthon. 8055. Esopet LXI, 2. Rom. d. Lorr. II, 1798. Lansel. e. Sandr. 101. Rein. 2424:

Doe was ic van scatte rike.

Rike sijn van duechden, *allerlei deugden in groote mate bezitten*. - Ook staat wel in daarbij; zoals Ovl. Ged. III, 127, 244:

Rijc in eren ende in goede.

Rijcheit (2e naamv. van rijcheden)

249: *rijkdom*.

Rime riche.

Van deze eigenaardigheid, waarover ik uitvoerig gesproken heb in de Inleiding op Die Bouc van Seden, p. X, is in dit

gedicht slechts één voorbeeld, t.w. waar vers 215 en 126 met hetzelfde woord *g h e d a e n* eindigen. - Men vergunne mij hier de gelegenheid te mogen gebruiken voor de vermelding van eene schriftelijke mededeeling van mijn vriend SANDVOSS, die vermoedt dat van de zoo talrijke voorbeelden van rijken rijm in Die Bouc van Seden althans één voorbeeld behoort geschrap te worden. Waar toch v. 157 gelezen wordt:

Die dit alle wile dade,
Hi soude te min doen quade dade

raadt hij aan, eenvoudig het laatste woord weg te laten, daar toch *q u a d e* volkomen toereikend is, desnoods te staven met het gezag van Maerlant, Sp. Hist. I, VIII, 44, 1:

Lantsheren goedertiere dade Doen elken scamen van sinen quade.

Zie ook Rein. 5684. Hiermede mij vereenigende heb ik bereids, de genoemde plaats hier op p. 35 citeerende, het laatste woord *d a d e* in [] ingesloten.

Roec

257 *rook* (Lat. *fumus*).

Roetharde

347 *iemand die rood haar heeft* (Lat. *rufus*). Met dit woord meende ik de in het HS. opengebleven plaats te mogen aanvullen. Doch Dr. STOETT schrijft mij, dat dit woord zijns inziens te lang is voor dien smallen hiatus, waarom hij liever zou willen lezen *r o e d e n*, hetgeen mij volkomen juist toeschijnt, dewijl, althans in het Ohd. daarvoor veelal dit kortere adjectief gebezigd is. Alzoo Boner 73, 29, 47, 49:

Er liez sîn gesellen an der nôt, Als noch tuot der geselle rôt...
Wan wenne ez gât an rechte nôt Sô lât er dich, wan er ist rôt...
Ez sullen vrouwen unde man Den rôten gesellen lâzen gân.

Freidank 85, 19:

Kurzen man dêmüete Und rôten mit güete
Und langen man wîsen Die drî sol man prîsen.

welke verzen de vertaling zijn van Facetus 128:

Raro breves humiles vidi, ruffosque fideles,
Albos audaces; miror longos sapientes.

Tegen *r o o d h a r i g e* menschen is in de Middeleeuwen zeer dikwijls gewaarschuwd in de veronderstelling dat zij niet getrouw zijn. Zoo in Wigalois 76, 17:

Im was der bart unt daz hâr Beidiu rôt, viurvar.
Von den selben hoere ich sagen, Daz si valschiu herze tragen.

Een Latijnsche volksspreuk zeide:

Per rufam barbam debes cognoscere nequam,

en uitvoeriger leest men in Ruodlieb 452:

Non tibi sit rufus unquam specialis amicus.
Si sit is iratus, non est fidei memoratus;
Nam vehemens dira tibi stat durabilis ira.
Tam bonus haut fuerit, aliqua fraus quin in eo sit,
Quam vitare nequis, quin ex hac commaculeris.

Zelfs was het vooroordeel tegen zoodanige personen in vroeger tijd zoo algemeen, dat het als eene uitzondering op den regel geacht werd, indien een roodharige een braaf en betrouwbaar man was. En zulk eene uitzondering maakte de Jeruzalemsche koning Fulco, van wien de bij DUCANGE geciteerde Willelmus Tyrius XIV, 1, schrijft: 'Erat autem idem Fulco vir rufus.... fidelis, mansuetus et, contra leges illius coloris, affabilis, benignus et misericors.'

Roke

11 *reuk* (Lat. odor). B.v. Seden, gloss. in goeden zin *geur*. Flor. e. Blanc. 977, 2445. Esopet LIV, 20. B.v.d. Houte 84, 246, 250. Alex. VII, 996. - Doch 386 in kwaden zin, dus *stank*.

Runen

161 *fluisteren*, zacht met iemand spreken in tegenwoordigheid van anderen, *in 't geheim spreken*. In de Disticha van Cato I, 17, heet het *tacito sermone loqui*. R.v. Cassam. 1714:

Phesonie runde hare saen In hare ore ende seide....

Zie Hildgb. gloss. en B.v. Seden, gloss.

Rust

503, 504 *vrede*. - *Pays ende ruste* is eene variatie van den zoo geliefden vorm *Pays ende vrede*. - Voor *ruste* vindt men ook menigmaal *raste*. Lancel. II, 44920. (Rom. v. Moriaen 2374) Lksp., gloss.

Rustier

185 *een lomperd, onbeschaafd man*. Eigenlijk beteekent dit woord *een boer, een landman*. (Lat. rusticus). Zie de door OUDEMANS V, 923 opgegevene plaats uit Twijspraak der Creaturen, Dyal. 80: 'Wilt ghi dat scaep hebben dattie rustier draghet?' - Hier wordt het dus bij toepassing gebezigd, evenals *rustierschap, lompeid* in Gesta Roman. C. VIII: 'Had ick dat niet ontfanghen willen, so soude men dan mijn rustierschap ende grovicheyt beteghen hebben.' Vr. en Minne, 189:

Wat helpt dat ic u blaseneer? Een recht ghebuer, en rud rustier,
Die fel is, hoverdich ende fier, Dit is een alte wreden dier,

alwaar VERWIJS in het Gloss. citeert Kronijk van Vlaand. (uitg. der VI. Biblioph.): 'Ic duchte dat deze rustiers ende kierrels bliven sullen alle voor onse voetganghers ende schutters.' - Dat ook de Latijnsche woorden *rusticus* en *rusticitas* in die toegepaste beteekenis door de beste schrijvers gebezigd zijn, blijkt overvloedig uit de door FACCIOLATUS opgegevene plaatsen.

Ruut

9 *onbedreven, dom*, (Lat. rudis). Wap. Mart, I, 665. II, 261. Vr. en Minne VII, 190. Heelu I, 72:

Ic ben van sinne te ruut Te dichtene alsoe hoge saken.

Teestyne 1728:

Mi verwondert sonderlinghe Dat ghi in allen dinghen
Also ruyt sijt en so blent.

MLoep II, 645:

Ic houde my voer een menschelic romp Onverstandel, ruyde ende stomp.

Vandaar ru u t h e i t , *beperktheid van verstand*. Belg. Mus. X, 271. DE VRIES, Taalk. Magazijn IV, 83.

S.

Saen

180 *spoedig, weldra, binnen korten tijd*. B.v. Seden, gloss.

Saet

63 *kroost, nakomelingschap*. Rein. 7673:

Van Reinaert is een groot saet Ghebleven, dat nu seer op gaet:
Want men vint nu meer Reinaerde.

In die beteekenis is dit woord zeer dikwijls gebruikt in de Staten-vertaling. Zie o.a. Psalm XXXVII, 25. Spreuken XI, 22 waar, evenals hier, van het 'zaet der rechtveerdigen' gesproken wordt.

Salichlike

512 *op vrome wijze, rustig. Vandaar gelukkig.* B.v. Seden, 1001:

Hens niemen salich vor sijn enden,

bij welke uitspraak men zich herinneren zal aan de woorden bij OVIDIUS Met, III, 136:

--- Dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.

Het tegenovergestelde is o n s a l i c h , *ongelukkig.* B.v. Seden, 1052 e.v.

Saltu

478, zie *sultu*.

Zanten (zancten)

125, 127 *de heiligen* (Lat. sancti). Rein. 4829. Theoph. 1470. St. Brand. 408. St. Franc. 7964, 7974, alwaar zij ook in 7731 *sint en* genoemd worden.- Ook vindt men *sant in*, *eene heilige vrouw*. St. Amand II, 4260:

Overwaer wilt verstaen Dat Geertruut ende Adeltrunt mede
Leveden in sulker helicheden Dat si santinnen sijn verheven.

Scaemte

382 *schaamtegevoel*, hetzelfde als het volgende *scaeme*.

het ware Scame

182, *het zou iets zijn waarover men zich zou moeten schamen.* Rein. 2710:

Neent, hets, alse ic u orconde, Ende ict u segghe, al eist scame.

bi Scoenen daghe

346 *bij helderen, klaarlichten dag.* B.v. Seden, gloss. Bgr. v. Couchi fr. I, 219:

Sine ogen ontdedi ende zach Dat het was scone dach.

Ibid. 229:

Het was worden scone dach.

Zie Tijdschrift voor Nederl. T. en Lk. III, p. 115.

Scoenlaken

239, 244, 322 *tafellaken, servet, handdoek*. B.v. Seden, gloss. op *scolaken*. Deze en andere hiertoe behorende woorden bespreekt VERDAM in Tijdschr. voor Nederl. T. en Lk. X, 5.

Scoere

516 *steunsel, stut*, iets wat ons ondersteunt, iets waarop men zich verlaten kan. Wie vriendschap verliest, verliest de scoeren (l. scoere) diene behoet, *Wie zijn vriend kwijt raakt, mist zijn beschermmiddel, zijn stut, die hem staande houdt*, want, gelijk PALINGEN. Zodiac. Vitae IV, 507, zegt:

Rebus in adversis magnum munimen amici.

En in de Ovl. Ged. III, 106, 106 heet het van de vriendschap:

Wie trouwen vriende hem heeft bi Hi machs vele te vaster staen;
Want comt hem een liden aen, Trouwe vriende draghent mede.

Het woord *s c o e r e* (schore) moet dus hier in overdrachtelijken zin genomen worden. In eigenlijken zin gebruikt het Hildgb. 52, 40

Als dit verhoerde die joncfrouwe fijn, Soe leydsi mi een brugghe voren,
Wel ghemaect mit vasten schoren Ende mit stilen, als mi docht.

Ibid. 115, 64:

Al set men noch soe vaste schoren
Onder een boom, die leit ghevallen, Ten can hem niet ghehelpen mit allen.

Uit welke laatste plaats blijkt, dat *s c h o r e* synoniem is met *s c h r a n c k e*, wat KILIAEN verklaart door *statumen, pedamentum, lignum quo aliquid munitur*.

Scrifture

68. Meestal wordt dit woord gebezigd waar de Bijbel bedoeld is, doch wordt ook wel van andere geschriften gezegd. B.v. Seden, gloss. -

Elders vindt men daarvoor ook wel de thans nog gebruikelijke benaming die s c r i f t .
Rein. II, 63:

Wie quaet doet, die scuwet dat licht, Dat seit die scrift al over recht,

daar toch wordt bedoeld op Ev. van Matth. III, 20. - Ook heeft s c r i f t u r e de
beteekenis van *wijsheid*, de geleerdheid, die uit boeken geput wordt, zooals v. 170.

Zedebaer

1 *zedig, ingetogen* (KILIAEN *modestus, moderatus*), beantwoordt aan 't geen MLoep
II, 2623 *eerbaer ende hoefsch van zeden* gezegd wordt. - De Latijnsche tekst heeft
morum novisse modos et moribus uti, d.i. weten wat tot een eerbaar leven behoort
en zulks betrachten. Sp. Hist. II, II, 35, 10:

Daertoe was hi in alre sake So sedebaer, dat van hem ghinc sprake,
Dat hi van hem selven al vroet scheen wesen.

Het tegenovergestelde is *zedeloos*.

over Zee varen

507 *als kruisvaarder naar het Heilige land reizen*. Alzoo wordt in Borchgr. van Vergi
1102 van den hertoghe gezegd, dat hij (den dood vernomen hebbende van twee
bij hem ter feest zijnde gelieven, na zijne echtgenooten als de schuldige van dit
plotseling onheil, eigenhandig gedood te hebben, zoo grooten rouw heeft gehad),
dat hij

tcruce heeft ontvaen, Ende voer over zee saen;
Daer hi te hant wert tempelîer, Ende liet al sijn heerscap hier;
Daer leidde hi een heilich leven Ende hevet dese werelt begheven.

Dezelfde waarschuwing om niet *onvoorsien*, d.i. zonder behoorlijke overpeinzing
der gevaren, tot zoodanige bedevaart over te gaan, wordt ook gegeven in Bouc van
Seden 374; uit welke vermelding de Schrijver der van veel geleerdheid getuigende
Aankondiging van dat geschrift in Nederlandsch Bibliografisch Archief van 19 Decbr.
1891, bl. 6, het vermoeden heeft geopperd, dat dat geschrift dus wel vóór den
laatststen kruistocht zal moeten vervaardigd zijn. Neemt men dit vermoeden voor
onbetwistbaar aan, dan moet ditzelfde ook gelden ten opzichte van den leeftijd van
het gedicht Van Zeden. Intusschen geloof ik niet, dat aan één van die geschriften
een zoo hooge ouderdom mag worden toegekend. Immers zou het niet voor
ongerijmd mogen gehouden worden, indien men veronderstelt, dat ook nog wel
eens, na den laatsten Kruistocht (1291), die raad heeft kunnen gegeven worden,
toen men natuurlijk niet kon weten, dat er voortaan geen dergelijke algemeene tocht
zou worden ondernomen. Ook rijst een nog ernstiger bezwaar tegen des Schrijvers
vermoeden, indien men bedenkt, dat noch het eene noch het andere gedicht hier
oorspronkelijk dit leerstuk bespreekt, maar dat beide niet anders zijn dan vertalingen
van een in vroeger eeuw vervaardigd leerboek.

Zeecht (seegt, seit)

248. Derde persoon tegenw. tijd van *segghe n*. Lksp. III, 3, 1019. Esopet XLVIII, 7, LVIII, 5, 9. - De spreekwijze *men zeecht* 61, en andere die daarmede gelijkstaan, hebben menigmaal de beteekenis van *men zegt algemeen*, d.i. *het is een spreekwoord*. Zoo b.v. Kar. de Gr. I, 2045:

So lange geet, als men spreekt, Die cruke te watere datsi breekt.

Lansel. e. Sandr. 124:

Her Lanseloet, hets dicke gheseit:
Bi lichte gheloven es die meneghe bedroghen.

Sotternie (Dram. Poezie p. 206) 335:

Men heeft gheseit over lanc: En doech gheen eers sonder bedwanc.

welke spreekwoorden opgenomen zijn in de Proverbia Communia onder de

nummers 42, 317, 647. Zie voorts Rein. 3310, 5883. Ferguut 659. Mnl. Dist. Caton. IV. 31. - Evenzoo in 't Hoogd. *Man sprichet* (Wälscher Gast 7974). Dergelijke uitdrukkingen zijn in grooten getale opgegeven door V. ZINGERLE, die deutschen Sprichwörter im Mittelalter, p. 5 e.v. - Om een spreekwoord aan te halen, laat onze dichter 491 voorafgaan: *men pliet ghemeenlic te segghen*. Zie ook *callen*.

Seerve

203 *dienstplichtigen* (Lat. *servus*, Fr. *serf*). Belg. Mus. VII, 26: 'Zo wat guldebroeder of guldezuster kwame te overlijden van pestilencien, in negheene andere neeringhe ofte gulde zijnde, die seerf waren hemlieden ter eerden te draghene enz.'

Segghen

72 *verder voort vertellen hetgeen men gehoord heeft* (Lat. *relata referre*). Elders vort *setten*. Bgr. v. Couchi fr. II, 226, waar het staat tegenover *van monde slaen*, d.i. *ontkennen*, *tegenspreken*.

Seker bliuen van iet

342 *vrij blijven, verschoond blijven*, beveiligd zijn tegen iets. Esopet XLVI, 5:

Si ontsach haer ende dochte, Dat si daer seker wesen mochte.

Seker leuen

108 *kalm, gerust leven*. Zoo ook *sekerlike leven*. Diet. Doctr. II, 998.

Sich

(verbeterde lezing) 408, tweede pers. enkv. van den imperat. van *si en*. DE JAGER, *Verscheidenh.* p. 197 en Lat. *Versch.* p. 469. Lksp. II, 47, 38:

Nu sich, dijn leven ende dijn doot Sijn beide hier gheset voor di,

Zoo ook Ghem. Duyt. Spreckw. (Campen) p. 2 n. 25 (Meijer p. 2):

Sich voer dich, trouw is weynich.

waarvoor in Agricola's Sprichwörter n. 15 stond:

Sihe fur dich, trew ist mislich.

Nevens *sich* vindt men ook *besich* Ovl. Ged. I, 78, 372. Sp. Hist. I, IV, 5, 25. Zie CLARISSE, Aant. op Natuurk. van het Geheel-al, p. 354.

Sien

429: die alle dinc siet, *wien niets onbekend blijft*. Een gewone omschrijving ter aanduiding van God, den Alz i e n d e , van welke eigenschap de Bijbel menigmaal gewaagt, b.v. 2 Chron. XVI, 9. Job XXXIV, 5. Spreuk. XV, 3. Hebr. IV, 13, en zoo ook Sp. Hist. I, VIII, 74, 16 (overgenomen in Zedelessen 482):

Alle dinc sijn voer Gode bloot.

d.i. wat Esmor. 592 gezegd wordt *dien niet en es verborghen* en B.v. Seden 218: *die in die herte binnen ziet*.

Sienst

314 *best, verkieselijkst, gevoeglijkst* (superlatief van *s i e n e* , *passend*). Rein. 6839:

Seldi om u voordeel poghen Ende biten of slaen, welc u dunct sienst.

Hildgb. 51, 198:

Heer, soe willic kiezen tsienst.

Vr. en Minne IV, 120:

Noch is een dinc talresienst.

Zie CLIGNETT, Bijdr. p. 397 en DE VRIES, Mnl. Taalzuiv. p. 54. - Het tegenovergestelde is *o n s i e n e* , *leelijk*. Parthonop. 3508, 6639. Zoo Kar. de Gr. II, 3023: *o n s i e n e* d i n g e n , *verkeerde, niet passende zaken*. Zie Aant. op Mnl. Rijmspr. II, 8 p. 31.

Zijde

218 *partij*, wanneer van strijdenden sprake is. Parthonop. 7996. Wint. en Som. 492:

Eer die heren gaen int crijt, Sal ict opnemen in beiden siden.

305 *zijde*, *kant* van een voorwerp. - 330 *zijde*, *kant*, gedeelte van eene plaats.

Zijnct

36 imperatief van *zinghen*, *zingen*.

Zin

503 *denkvermogen*, *verstand*. Zie op *hout*. Lancel. II, 46869 (R.v. Moriaen 4323):
Mijn herte seitmi ende min sin, d.i. *mijn hoofd en mijn hart zegt het mij*. R.v. Cassam.
1449:

Alsic dat beheet doen sal, Sal ic mi selve geven al,
Beide met herten ende met zinne.

St. Brand. 743:

Voer die zale spranc een water fijn,
Daer was so vele goets in, Dat vulprisen mochte gheen zin.

te Sine

135, 493 *te zijn*. B.v. Seden, gloss. Lancel. II, 11446:

Nochtan was si op dien dach Blider dan si te sine plach.

Slapen

86 *overnachten*, tot den volgenden dag blijven. - *Laet het loen niet met di slapen*, betaal uwe huurlingen dadelijk en *houd hun loon niet tot den volgenden dag onder u*. - Zie de plaatsen uit het O.T. opgegeven in de Aant. Strophe 22. - In beteekenis komt dit overeen met 395 *Int betalen souct gheenen morghe*n. - 376 *twist laet slapen*, *laat twist rusten*, wek dien niet weder op.

vijf Sloten der wijsheit

167. B.v. Seden, Aanteeken. p. 81, - 170: die sloten der scrifture ontspringhen. De bedoeling dezer overdrachtelijke uitdrukking is: *De duisterheden van het geschreven woord helderen zich van zelf op.*

Sluetele

(slotete) 176, 179 *sleutel*.

Smaken

15 *de proef van iets nemen, proeven, genieten*. Lksp. III, 14, 246:

Ende hi ooc dan mede smaect Wijsheit die clergie gheeft.

Smal

256 *klein, gering, deun*. Carl e. Eleg. 1015:

Uw loon en sal niet wesen smal.

Stroph. Ged. p. 12, 280, p. 59 74, p. 73, 434. Vr. e. Minne I, 821:

Die ghichten oec, al sijn si smal, Die van liever hant toecomen,
Men hout se werdelijc over al.

Ovl. Ged. III, 110, 426: Haren rou en was niet smal.

Dit woord behoort tot die adjectiva, welke volheid en ledigheid beteekenen en dan den genitivus bij zich hebben. Wap. Mart. I, 280:

Neen hi! (nm. God) en es niet so smal Van weldaden al dat ghetal.

En zoo beteekent van eeren smal, *weinig begiftigd met eer*. Evenals Parthonop. 6832:

Goet riddere; dit eest al, Van andren dogheden was hi smal,

d.i. *in andere deugden muntte hij weinig uit.*

Smeeken

89 *vleien*. B.v. Seden, gloss.

Smeeker

91 *vleier*. (Zedelessen 193.) Sp. Hist. I, VIII, 52, 19:

Gheselle di mettien smekers niet, Hets volc dat bedriegens pliet.

Smeekerstale

353, woorden die door vleiers gesproken worden, *vleitaal*. Zij, die zich daarvan bedienen, worden in Mnl. Dist. Caton. III, 5, genoemd:

.... Die gene die connen smeken Ende scone tale voort reken.

So

11, 193, vnw. *zij*; gewoonlijk *s o e*. B.v. Seden, gloss.

Sonder zij

240. Eene middeleeuwsche uitdrukking, die door HUYDEC. op Stoke II, p. 342 en DE JAGER, Nieuw Arch. p. 222 wel besproken, maar m.i. nog niet genoegzaam opgehelderd is. Men vindt ze, meestal als stoplap gebezigd bij verzekeringen in den zin van *ongetwijfeld, in waarheid, zekerlijk, zonder bedenking*, en is dus nagenoeg synoniem met de spreekwijzen: *sonder waen, sonder loos, sonder liegen, sonder blijf, sonder sage* en het zoo algemeene *te waren*. Voeg hier nog bij het in Wap. Mart. III, 47 voorkomende *sonder valsc van doeken*, d.i. wat wij nu zeggen, *zonder er doekjes om te winden*. - Men vindt deze woordjes in die beteekenis Diet. Doctr. II, 1682:

Die kint es van hondert iaren Hijs vermaledijt, sonder si,

waar JONCKBL. uit een ander HS. de lezing geeft *s e k e r s i*. Zoo ook in MLoep II, 251:

Die stede ongheveysnde truwe Ende vast ghelove, die ic huwe
In dy, ende du oick in my, Die blive ghedurich sonder sij
Sonder ymmermeer te breken.

en St. Amand I, 2466, 2689, II, 318. Intusschen zullen wij ons tevreden stellen met hetgeen VERWIJS schrijft in het Gloss. op Vr. e. Minne, p. 162: 'In de uitdrukking *sonder si* is *si* ontleend aan het Fransch en niets anders dan de partikel *si*, die evenals *mais* als znw. wordt gebezigd in de uitdrukking: *il y a toujours un si ou un mais*. *Si* is dan ook niets anders dan ons *ma ar*, en vooral veelvuldig gebruikelijk in de zegswijze *sonder si*, eigenlijk *zonder maar, zonder bedenking*, gemeenlijk als eene bloote verzekeringsformule gebezigd.' Laatstelijk, zoo veel ik weet, is deze ouderwetsche uitdrukking in de bovengenoemde beteekenis gebruikt geworden door Prof. MOLTZER in de mij zeer vereerende - ik moet zeggen al te zeer vereerende - Aankondiging van mijne bewerking van *Die Bouc van Seden*, geplaatst in den Nederl. Spectator van 10 Oct. 1891, p. 324.

Sonderlinc

57 *afgetrokken, in zich zelf gekeerd*. Lksp. III, 3, 455:

Ghi en sult in ghenen zaken U selven sonderlinghe maken,
Onder hem daer ghi mede Houden wilt meensaemhede
Want sonderlicheit over al En ware noit waert noch lieftal.

welke woorden hadden kunnen opgegeven worden bij Strophe 15, ofschoon het tegenovergestelde *nimis affabilis* onbesproken blijft.

Soppen maken

van ghebeten broede 310 *het afgebeten brood* (in den beker) *weeken*.
Lancel. III, 42627 (R.v. Moriaen 81):

Ende gave hem soppen in wijn claer.

in Zorghen wesen

148 *in angst verkeeren*. Zoo Esmor. 169:

Dat hi mi nemen soude mijn leven, Dies benic in sorghen bleven.

Het tegenovergestelde is 419 *leven sonder zorghe*.

Spade ende vroe

160, 452 kan wel beteekenen zooveel als *altijd*, doch is meestal een stoplap voor het rijm, die best kan gemist worden.

Spot met enen houden

56 *iemand bespotten, voor den gek houden*. Rein. 587:

Hildic spot met u: neen ic niet.

Diet. Doctr. II, 606. HUYDEC. op Stoke II, bl. 208. Eene synonieme uitdrukking is sijn scheren met enen houden, *met iemand spot drijven, gekscheren*; zie Ferguut 4967. Zoo ook sine ghile met enen houden, Walew. 8572. Zie Mnl. Wdb. II, 1968.

Spreekwoorden

144, 293, 372, 375, 385, 492, 504, die ook thans, hetzij woordelijk, hetzij met geringe verandering, nog in gebruik zijn. - Zie ook *z e e c h t*.

met Staden

447. Eene adverbiale uitdrukking *kalm en bedaard*. B.v. Seden, gloss.

Stant vp

345, imperatief van vp *standen* of vp *staen* 367. B.v. Seden, gloss. op *standen*. DE JAGER, Versch. p. 198 en Lat. Verscheid. p. 469.

Stat (stede)

164, 454 *plaats*. B.v. Seden, gloss. op *stede*.

Steerken

112 *bevorderlijk zijn, helpen, moed geven*. KILIAEN: *firmare, roborare, animum addere*. Bgr. v. Couchi fr. II, 472:

Diet hem aldaer holpen sterken, Beide leeke ende cleerken,

bij welken schrijver die verdubbelde E ook gevonden wordt in *steerc* II, 2622, 2794. - *bedeerven* II, 2498. - *keerven* II, 2845. - *besteerven* II 2846. - *ontheerven-steerven* 2811. - Voor *sterken* heeft Lksp. III, 10, 274 *ghesterken* en Walew. 11 *ghestarken*.

Stille

322, 329 *onderdanig, zedig* (Lat. *submisse, modeste*).

eist Stille of openbare

494 *hetzij in 't geheim, hetzij openlijk*. Beide woorden staan dikwijls tegenover elkander. B.v. Seden 785. Rein. 2645:

Hi heeft den coninc tot sinen wil, Die hem viant was openbaer ende stil.

Karel de Gr. I, 2034:

Wat machijs mi dan veronnen
Dat ik sprake jegens hare Niet stille maer openbare.

In gelijke beteekenis *hemelijc ende openbare*. B.v.d. Houte, 262.

Stille

385 *secret*; thans nog in gebruik, doch meest in den verkleinenden vorm, *stilletje*. KILIAEN: *stil*, Flandr. *heimelike* (latrina). TEUTHON: *Stille*, *prywat*, *heymlicheit*. - Dit woord is eene verkorting van *stille camere*. Zie Mnl. Wdb. III, 1143. Men noemde deze plaats ook wel *kleine camere* of alleen *kleine* of *camere*. - Het minst fatsoenlijk woord bezigde BRANT in zijne vertaling van Strophe 95.

Stiualen

447. Aangaande dit woord heeft Prof. DE VRIES mij aldus terechtgewezen: 'De lezing *stiualen* is zuiver en merkwaardig. *Stevél* is 't Fr. *estival*, Lat. *aestivale*, een zomerschoen, lichte schoen. Eerst later voor *zware laarzen* genomen.' Bij inzage van DUCANGE vond ik dit bevestigd, die zegt: *Aestivalia*, *Ocreae*, *calceorum species*, quibus aestate utebantur.

Stout

390 *ondernemend* (Lat. *audax*). Ferguut 132:

Heme volgde menech ridder stout.

Stout sijn, *durven*, *wagen* (Lat. *audere*).

Strec

(stric) 114 *strik*, *valstrik*, waarin men iemand tracht te vangen of te misleiden. B.v. Seden, 141. Lancel. II, 44237. (R.v. Moriaen 1691):

Walewein was comen int strec.

Des quaets menschen soete sprake,

Melib. 1785:

Es als een strec, dat verstaet, Daer men donnosele mede vaet.

Ovl. Ged. I, 81, 581:

Ic sie onse leven ende micke, Ende vinde onse weghe al vol stricke.

Sp. Hist. I, VIII, 64, 46. St. Amand I, 3261. Lansel. e. Sandr. 317. Lksp. III, 23, 188. Rein. 3409, 6498. - In dezelfde beteekenis wordt, insgelijks overdrachtelijk, *int net brenghen* gebruikt. Carl e. Eleg. 1006:

Gheselle, ic sal u wisen bet, Hoe ghien brenghen sult int net,

en in den val brenghen. Zoo zegt de duivel in Sotte boerde (Dram. Poezie p. 215) 82:

Hoert, ghi heren over al, Ic hebbe bracht in den val
Desen brueder met minen treken.

In 't Latijn zegt men daarvoor: *in laqueum, in transennam aliquem ducere*. (Zie PLAUT. Pers. IV, 3, 11.) toegelicht door ERASMUS, Adag. I. 10, 5, en IV. 5, 70 (XCVIII).

Strecken

397 *toereikend zijn, lang genoeg zijn*. Zie *reken*.

Stuer

193 *grimmig, fel, norsch, stuursch*, in 't algemeen *onvriendelijk*. Zie DE JAGER, Lat. Versch. p. 363. Vad. Mus. I, 78, 43:

Niemen en si fel noch stuer.

Stroph. Ged. 114, 247:

Dat ons in der lester ure Die duvel niet en si te sture.

MLoep II, 4217:

Wat baet is an een stueren sin, Daer heil, salicheit noch ghewin
Noch gheenre leye goet off en comt Ende gheen hoirre beyden en vroemt?

Subtijn

211 *vernuftig, schrander, listig, slim* (Lat. *subtilis, cautus, callidus, astutus*). Wap. Mart. III, 24, 223. Vr. e. Minne I, 137:

En wart mensche noit van sinne So subtiyl no so vroet,
Soe hi meer pijnde om die minne Soe hi meer in dolen stoet.

Zie Gloss. op MLoep, Lksp. Hildgb. Daarvoor subtiylic Lksp. III, 4, 161. Spieg. der Jong. 292.

Suldu

216, 222, zie op Dl. - Sul tu (= saltu 478) 453, 467. - Sul stu 497, 501, 513, *zult* *gij, moet gij*. - Sul stuse 202, 511, *gij zult (moet) hen*.

Zware

119 bw. *zeer, erg*; versterkt de beteekenis van het volgend adjectief en heeft veel overeenkomst met *hard*. Zoo zegt men ook thans *zwaar ziek*, evenals *hard ziek, erg bedroefd*, enz.

Zweren

356 *zweren*, bij hoog en laag beweren, b.v. dat iets wat men koopen wil, te duur is.
- Van zulk eenen kooper spreekt Salomo in zijne Spreuken XX, 14: 'Malum est, malum est, dicit omnis emtor, et cum recesserit, tunc gloriabitur;' welke woorden aldus luiden in Fecunda Ratis 967:

Emptor ait rerum 'Non sunt hec munera tanti'
Cum quibus auersus pulsanti corde triumphat.

T.**Tael (tale)**

93 *woorden die gesproken worden*; zie lieder tael en smeekers tale.
Parthonop. 2014. R.v. Cassam. 513, 1325, 1598:

Gi hebt mi berecht so wale Dat ics mi houde ane uwe tale.

Walew. 94:

Ic sect jou allen in corter tale.

Rein. 1075:

Wat cost Reinaerde scone tale?

Carl e. Eleg. 272, 1173:

Nu moochdi horen sine tale.

Limb. IX, 536:

Daer was menegherande tale, Die ic qualec vertrecken soude.

dine Tafle sal di voeden

225 *stel u tevreden met hetgeen uw eigene tafel opdischt*. Hetzelfde voorschrift luidt aldus in Sp. Hist. I, VIII, 36, 27:

Laet di dine lijftocht lichte genoeg; Alstu di sout ter spisen voeghen,
Ganc niet ter weelden, mer ten etene, Dit radic di wel te wetene.

cromme Tanden

359, zie *knauwen*.

Tanen

375 *opwekken, aankitsen*. Doctr. Sauage (Denkm. III, 179) 71:

Als ghi siet eenen fellen zot Ne tanes niet, het ware spot.

Waar de woorden van onzen Moralist door Dr. STOETT in Tijdschr. v. Nederl. T. en Letterk. X, 119, worden aangehaald, heeft deze aangestipt, dat ook het Fr. *t a n n e r* in dezen zin wordt gebruikt. En dit blijkt uit de Fr. vertaling van de aangehaalde woorden uit Doctr. Sauage:

Si vous vééz un fol plain de mélancolie
Onques devant la gent ne le tannez mie.

KILIAEN verklaart *t a e n e n*, *t e n e n* door *irritare*. Het woord staat elders, soms in eenigszins gewijzigde beteekenis, van *lokken*, *troonen*, d.i. aanhitsen, prikkelen om iets te doen. Zie Rijmb. 29533. Lancel. III, 15386. Alex. IV, 327. Rose 3451. Wap. Rog. 1338, waar *tane* staat voor *t a e n e*, samentrekking voor *t a n e n e*. - Eindelijk zij nog opgegeven, dat de door KILIAEN vermelde vorm *t e n e n* voorkomt Walew. 8562 en Seghel. 3828.

Tauerne

424 *herberg, kroeg* (Lat. taberna). Hildgb. 148, 433:

So willen wise alle drincken gaern, Ist op die strate of in taveern
Ende onsen vrienden schencken weder.

B.v. Seden, gloss. CLIGNETT, Bijdr. p. 20.

Taxeren

357 *schatten, waardeeren, den prijs eener koopwaar bepalen*. - Manierlic tgoet *taxeren*, *een fatsoenlijk bod doen bij het koopen*. - In B.v. Seden 708 heet het hoeschegelike dinghen.

Te.

Wanneer het woordje *te* voor de onbepaalde wijze van een werkwoord moest gebezigd worden, dan beschouwden onze oudste schrijvers dit altijd als eene vervoeging, en duiden dezelve ook aan door de verlenging met *e*. Zie B.v. Seden, gloss. - De in dit gedicht voorkomende voorbeelden zijn de volgende:

te biddene 64. - *t. dienne* 433. - *t. doene* 36, 388. - *t. drinckene* 168.
- *t. gane* 76, 340. - *t. gheuene* 248, 295. - *t. hatene* 59. - *t. hebbene* 495.
- *t. coepene* 358, 381. - *t. loepene* 174. - *t. nemene* 506. - *t. scuvene*
90, 164. - *t. sine* 135. - *t. soppene* 231. - *t. zwerne* 356. - *t. teekene* 519.
- *t. tempterne* 124. - *t. vaerne* 507. - *t. vaghene* 240. -

t. vane 306. - t. verdwijne 144. - t. verstone 69: - t. vliene 109. - t. wetene 333. - Op de eenige plaats, waar die e ontbreekt in te segghen 491 zal die letter dus wel moeten worden bijgeschreven.

Te di

383 *jegens u.*

Teekenne

519, *een teeken geven van zijne aanwezigheid*, door het maken van eenig geluid doen blijken dat men zal binnentreden.

Teenen

(te e n e n) 267, *tot eenen*. Esopet XXI, 1:

Een esel sprac teenen liebaert.

Theere

399 *vertering, uitgaven*. B.v. Seden, gl. op t e r e .

Tempteren

124, *kwellen*, Lat. temptare, dat eigenlijk beteekent *beproeven, verzoeken*. St. Amand I, 609:

De viant, die plachene seere Te tempteerne in sijn ghedochte,
Maer hi weerstont al dat hi mochte.

Zoo ook zeggen wij wel *dat is voor hem eene zware tentatie*.

Terlincspel

423 *teerlingspel, dobbelspel*. B.v. Seden, gl. op t e r n i n g .

Te weghe gaen

322, 340, *op weg, op reis gaan*.

Tilic

345 *vroeg, tijdig, bijtijds*. B.v. Seden, gloss. op *tiliken*. Winter en Somer 187:

Vrient, ic sal mi haesten sere,
Ic sal daer morghen tilijc wesen, Eer di sonne es opgheresen.

Toebehoeren

8 *passen, betamen, gepast zijn*. MLoep II, 1058:

Nu comt die goede Pyramus Ende droech een zwaert van goeden oirde,
Als goede mannen toe behoerde.

Ibid. IV, 227:

Mer want den vrouwen toe behoert Wijflicheit ende zuete woirt.

Dezelfde beteekenis heeft de kortere vorm *horen*. Bgr. v. Couchi fr. II, 1561:

Der vrouwen hoort omoedicheit Ende daer toe onderdanicheit.

Toehoeren

27, 502, *toebehooren, het eigendom zijn, wat iemand aangaat*. Rein. 7783:

Tis int ghemeen gebrocht voort: Elc trec hem aen, dat hem toe hoort.

Dat Gode toehoert, *wat een gedeelte uitmaakt van de vereering van God*.
Omnia quae ad cultum Deorum pertinent, zegt CICERO de Nat. Deor. II, 28, 62. -
Dien kindre toehoren 200 is eene omschrijving voor *de ouders*.

Toecht

371 imperatief van *toghen*, *toon*, *laten zien*, *doen blijken*. B.v. Seden 241, 570.
Ferguut 667. Esopet XXI, 3. R.v. Cassam. 1051. Parthonop. 1924:

Scoon ghelaet can hi wel toghen.

Ovl. Ged. III, 107, 167:

Al tocht een man goet ghelaet.

Sp. Hist. I, VIII, 34, 55:

Want alse die vrient machlichte Di toghet een droeve aensichte.

Lancel. II, 44360 (R.v. Moriaen 1814):

Walewein hi sach hen togen Te hemwaerd menege suer ansichte.

Bgr. van Couchi fr. II, 526:

Dat ghelaet ende dat ghebaer, Dat die bastaert toechde daer,
Dat was groot boven mate.

Ibid. fr. II, 2138:

Een edel vriendelijk ghebaer Dat so mochtmen daer zien togen.

Toren

199, 389 *verdriet, leed, smart*. Rein. 914:

Daer die bliscap was te voren, Daer sach men toren ende nijt.

Sp. Hist. I, VII, 66, 12. Ferguut 1475. R.v. Cassam. 460:

Ons doet Claerwijs groeten toren Ende groet verdriet ende groet onraste.

Lansel. e. Sandr. 922:

Dies heeft mijn herte soe groten toren.

B.v. Seden, gl. HUYDEC. op Stoke III, p. 266. CLIGNETT, Bijdr. p. 16. - Ook vindt men dikwijls *t o e r n* geschreven. MLoep, gloss.

Torment

118 *kwellig, foltering, smart* (Fr. *tourment*). Het tegenover-gestelde is *v r u e g d e*. MLoep I, 116:

By wilen si in vroechden loeghen By wilen leden si torment.

Rose 5914. B.v. Seden, gloss. - Vooral staat dit woord, zooals hier, van *d e r h e l l e n t o r m e n t*. N. Doctrin. 134. Parthonop. 1847. Rein. 2183:

Mi stonder omme in der helle te sine, Daer die torment es entie pine.

Lksp. III, 8, 34:

Groet torment dat euwelijc duert.

Elders ook genoemd *d i e h e l s c h e p i j n e*. Spieg. der Jong. 132. - Van het znw. *torment* heeft men ook een ww. *t o r m e n t e n*. Parth. 2227:

Maer mi crinct een ander smerte, Dat mi sere torment mijn herte.

N. Doctrin. 2652:

Want si sijn ghetorment zeere Met ewigher pinen, sonder verlaet.

Tote

71, 475, 487 *tot.* Rein. 646, 1097, 2212. B.v. Seden, gl.

met goeder Trauwen

184, *met een oprecht hart, ongeveinsd.* Ferguut 1265:

Enen pellen ginc men daer spreden, Daer si op saten onder hen beden,
Ferguut ende die joncfrouwe, Diene minde met goeder trouwe.

Belg. Mus. III, 441:

Maria stont met groten rouwe, Seere beweent met goeder trouwe
Bi den cruce, daer Jhesus an hinc.

Het woord *t r o u w e n* voor *e n t r o u w e n*, dat menigmaal in samen-spraken voorkomt (zie Ovl. Ged. I, p. 77, 312, 315, 338, 358) is eene adverbiale erkenning van de waarheid van hetgeen gezegd is, *juist, precies, zeker, oprecht, in waarheid* (Fr. *vraiment*).

enen Troest doen

79 *iemand troosten*. Op gelijke wijze vindt men: *enen ere doen, iemand eer bewijzen*; *enen doeghet doen, iemand eene weldaad doen*, (MLoep, I, 244 e.v.) en eene menigte dergelijke wendingen, opgegeven in Mnl. Wdb. I, 239 c) en II, 247, 8) op welke laatste plaats ook wordt geciteerd St. Christine 63: (Dat) ic hem doch moegh

doen.... troest ende vrede. Zie ook VAN HELTEN in Tijdschr. v. Nederl. T. en Lkude III, 294. - Dat d o c h hier imperatief is van d o e n , zie hier boven op d o c h , en B.v. Seden, gloss.

Tsienste

314 zie *sienste*.

Twint

402, 497 *weinig, een beetje, zooveel als niets*. B.v. Seden, gloss. - *men acht es twint, men laat er zich weinig aan gelegen liggen; men bekommert zich deswege niet*. - Op beide plaatsen is het lidwoord *een* of *en* weggelaten, dat er elders meestal bij staat. Zie Lksp., gloss.

U.

Up dat (opdat)

87, 268, 281, 348, *indien*. Eigenl. zooveel als *op voorwaarde dat*. Mnl. Rijmspr. II, 28:

Mi heeft menech man gheloghen Ende waent dat hi mi heeft bedroghen,
Dien ic wale soude bedrieghen, Op dat ic hem woude lieghen.

Ibid. 98. Hildgb. 89, 67:

Al bleefstu doet in een kijff, Wat verloerstu dan dijn lijff,
Op dat di God ghenadich waer?

Zie HUYDEC. op Stoke, I, 55, III, 108. VAN WIJN op Heelu 53. Diet. Doctr., gloss. - Dezelfde beteekenis heeft ook wel eens *d a t*. Pharthonop. 4317:

.... Ic wille bi u Herberghen, dat u bequame si.

Upperste

391 *hoogste*. Wap. Mart. III, 69. (Stroph. Ged. p. 58):

Gods wesen es, alsict kinne, Tupperste goet, die upperste minne,
Die es of wesen sal.

Up sitten

432 *een paard bestijgen, op een paard gaan zitten*, (Lat. adscendere equum of in equum). Carl e. Eleg. 35:

Neemt uwen spere ende uwen schilt, Wapent u, sit op uw paert.

Parthonop. 4344:

Als die heren quamen van messen
Saten si op aldaer, ende reden Scone orse van fieren leden.

Esopet XX, 13:

'Sit op,' seide tpart, 'ic sal di draghen, Wi selen daer omme varen jaghen.'

Walew. 4416:

Doe sette hi die joncfrouwe voren
Up tscoonste part dat hire sach, Ende hi sat up so hi eerst mach.

Bgr. v. Couchi fr. I, 258; fr. II, 2552:

Mettien so es hi ghegaen Te zinen paerde ende up gheseten.

Up strecken

448 *opstrijken, opstroopen, in de hoogte schuiven*, b.v. sine mauwen, om ongehinderd zijn werk te kunnen verrichten. - up ghestrect hu mauwe is een accusativus absolutus in navolging van het Oudfransch. Zie STOETT, Syntaxis § 67. - Voor up strecken vindt men ook opscorten. Vr. en Minne, VIII, 92:

Mittien quam daer in ghevloghen Een knecht mit eene glavelote;
Eene slippe van sinen rocke Opgheskort doer die lichtheden.

Uut sturten

300 *uitstorten, uitgieten*. Dezelfde schrijfwijze vindt men Rijmb. 34119. St. Christ. 1103.

Uut werpen zijn woort

156 *zijne woorden uitflappen*, zonder nadenken spreken. Lat. *effutire* i.q. *effundere*; waarbij FACCIOLATUS aantee kent: 'Transfertur ad eos, qui silere tacenda nequeunt, aut inaniter temereque loquuntur' en deze beteekenis staft met onderscheidene citaties, o.a. TERENCE. Phorm. V, 1, 18:

..... Ne vos forte imprudentes foris
Effutiretis, atque id porro aliqua uxor mea rescisceret.

V.

Vaen (te vane)

306 *aanvatten, aangrijpen*. Esopet LVI, 14:

Waenstu mi aldus vaen?

Rein. II, 275:

Tis reden, die hem rechts verstaet, Dat hi dieflic goet aen vaet.

Lancel. II, 42719 (Rom. v. Moriaen 172):

Ende daar ic naden breidel vinc.

Vaer

12 *angst, vrees*. Kar. d. Gr. I, 333. Carle. Eleg. 304, 398. Rein. 2979. MLoep II, 1053:

Thisbes was in groten vaer, Off die lewinne quaem tot hair.

Theoph. 1167:

Dus claghde hi met groten mesbare Sine sonden ende met vare.

Parthonop. 637:

Ende emmer was hi des in vare, Dat het bi den duvel ware.

Lksp., gloss. - Vandaar *vervaert* sijn, *bevreesd zijn, in angst verkeeren*. Diet. Doctr. II, 33, 68. Carle. El. 806. Parthonop. 711, en *onvervaert, onverschrokken*; Ren. v. Montalb. II, 1050. Bgr. v. Couchi fr. II, 1246. Parthonop. 1436.

Vaghen

240 *afvegen, schoonmaken*. Wap. Mart. I, 465. (Stroph. Ged. p. 20):

God helpe mi, want hi vermaecht, Dat mijn sin so werde gevaecht.

Hildgb. 173, 158: Tis al om niet hoe schoen si vaghen.

Vandaar *afvagh en, uitwisschen*. Vaderl. Mus. II, 176, 21.

Vallen in iet

duidt niet altijd eene neêrvallende beweging aan, maar heeft dikwijls de beteekenis van *ergens toe overgaan, iets beginnen*. Alzoo 217 *vallen in strijde*. Wint. en Som. 450:

Dese twee heren en sijn niet clene Ende sijn ghevallen in een kijf.

220. *vallen in accoorden, de verbroedering beginnen*. Zoo ook het tegendeel. Denkm. III, 218, 32:

Pieter ende Pauwels vielen in discoorden Ende vochten overdadelike.

Hiertoe behoort ook *in zonden vallen* (Sp. Hist. I, VIII, 70, 2) waarvoor thans meest *vervallen* gebezigt wordt. - Aan eene nedervallende beweging wordt men als van zelf herinnerd bij de uitdrukking *in orisoene vallen*, als men denkt aan de daarbij gebruikelijke kniebuiging. Zie *orison*. - Doch ook voor het gewone *spreken* vindt men de uitdrukking *in ene tale vallen*. Parthonop. 6269, en voor *besproken*

of *belasterd worden* vindt men: in iemans monde vallen. Ovl. Ged. I, 81, 576:

Sone, het ghesciet te elke stonde, Dat een man valt in clappers monde.

te Vane

306. Zie v a e n .

Varen (te vaerne)

507 *reizen, gaan*. Hier staat wel over zee varen, doch daarmede wordt niet het gevaar der zee bedoeld, maar de onderneming der reis. V a r e n toch heeft de algemeene beteekenis van *reizen*, hetzij met schip of wagen, te voet of te paard. Vergelijk de woorden *Kruisvaarders, Hemelvaart, voortvarend* enz. Rom. d. Lorrein. II, 1811:

Ritsart bereide sine vaert Om te vaerne tsirer suster waert.

Limb. XII, 1286: die gravinne

Bereide met enen bliden sinne Te varne ter brulocht wert.

Esopet XIX, 3:

Si bat hare moeder, dat si vare In peelgrimagien over hare.

Ovl. Ged. III, 109, 206:

Op den lande ende in die zee
Selen si varen in allen hoeken Om avonture te bezoeken.

Vast, geplaatst bij houden, hebben, draghen

geeft aan die verba de beteekenis van stevigheid, dus *onveranderlijk, voortdurend*. Alzoo 65: tgheloeue Gods vast houden, *steeds en onwrikbaar in 't geloof blijven*. Sp. Hist. I, 1, 2, 18:

Die int gelove wille wanderen, Houde dit vaste in sinen sin.

121: vast in therte hebben. Carl en El. 899:

Dit hoorde al Elegast Ende hilt int herte vast.

Vele

349 bw. *zeer, grootelijks*. Lksp., gloss. - te vele 58 *in te groote mate*. - Als onbepaald telwoord gerekend, doch met den genitief geconstrueerd, zooals 105, 504, geldt het, evenals het Latijnsche *multum*, voor substantief met de beteekenis van *veelheid, groote menigte*; evenals het tegenovergestelde *le t t e l*. Lksp. III, 25, 110. Rein. 5319:

So moochdi segghen dat ic vele Ghelucs ende eren hebbe verloren.

Ovl. Ged. III, 107, 204:

Quaet clappen brengt vele doghens in.

Ook thans nog is *veel* een zstnw. in het spreekwoord *Veel honden is des hazen dood*.

Verblijden

146 *blijde zijn, zich verheugen*. Carl en Eleg. 1156:

Dat hem die coninc beval, Seiden si Elegast al,
Die sere verblide van den worde, Als hi die niemare hoorde.

Rijmb. 21060:

Alst wert gheboren, in dien tiden Sullen vele liede verbliden.

Het tegenovergestelde is *drouwen* 463.

Verbolghen

472 *vertoorn*d. B.v. Seden 744. Ovl. Ged. III, 111, 497. Bgr. v. Vergi 656, 1070. Ferguut 3491. Rein. 1394:

Dat ic binnen den hove vinde, Es up mi verbolghen al.

Rom. v. Cassam. 770. Mnl. Dist. Caton. III, 21. Vr. en Minne I, 394:

Hovesche worden ende goedertieren, Ende die wel te poente wachten,
Sijn altoes van diere manieren, Dat si verbolghen moede sachten.

Het tegendeel is o n v e r b o l g h e n , *zonder zich boos te maken*. - Het ww. b e l g e n en z i c h b e l g e n beteekent eigenlijk *zich dik maken, opzwellen*; vandaar *toornig worden*. St. Brand. 933. Bgr. v. Vergi 680. Rein. 5396:

Mit groten recht mach ic mi belghen.

Zuster Hadewijch I, 15, 57:

Bi wilen belghen ende daer na soene, Doet de minne ghestade sijn.

Welk denkbeeld overeenstemt met de woorden, aan Chremes in den mond gelegd door TERENT. Andr. III, 3, 23:

Amantium irae, amoris integratio est.

Verbueren

406 *verliezen, kwijtraken*. Carl en Eleg. 209: (van dieven)

Si weten wel dat si verburen Lijf ende goet; mach mense vaen.

Esopet XXVII, 15:

Die om .1. cort delijt verburen Dat ewelijc sal gheduren.

Wap. Mart. III, 233. (Stroph. Ged. p. 65):

Nu andworde mi bet voert Of ics niene hebbe verboert.

Verchieren

31 *opluisteren*, door giften en gaven of door andere bewijzen van vereering *versieren*. Lksp., gloss. - De schrijfwijze *verchieren* - zoo ook meermalen voorkomende in de Ged. van Hildgb. Zie gloss. en verder Stroph. Ged. p. 82, 57, St. Brand, 1757, 1763 en *chierheit* *ibid.* 1999 - meende men vroeger te moeten toeschrijven aan het Fransche *chière, chère*. Zie DE JAGER'S Taalk. Mag. IV, 356 en 646. Doch thans geldt die opvatting niet meer, en liever neemt men de ontleening uit het Hd. *zieren* aan, terwijl die uit het Fransch aan eene volksetymologie moet worden toegeschreven. Zie FRANCK, Etymol. Wtb.

Verdiene

208 *quaet verdienen, iets kwaads beloop, behalen, zich op den hals halen*. Eigenlijk *zich iets kwaads waardig maken*. - Zoo ook 482: *ionsteliche*

verdiēnen, *zich genegenheid verwerven*. - Die media significatio heeft ook ons verdiēnen; immers zegt men dit zoowel van *straf* als van *belooning*.

Verdrach

490 imperatief van *verdragen*, *dulden, zich laten welgevallen*. Evenals *vra ch* van *vraghen*. Zie DE JAGER, *Verscheidenh.* p. 204 en *Lat. Versch.* p. 469.

Verdwijnen

142, 144 *te niet gaan, opraken*. *St. Franc.* 4351, 8297. - Vroeger gebruikte men daarvoor ook *dwiēnen*. *B.v. Seden, gloss.* In de beteekenis van *opraken, afnemen* vindt men ook *glidēn*, zooals wij nog zeggen *door de vingers glijden*. *Mnl. Dist. Caton.* II, 17:

Spare, want saen glidet Have, diemen niet en midet.

en te glidēn. *St. Amand I*, 1086:

Dats Gods gracie, die niet teglijt, Maer altoos meest ende verblijt.

Zoo ook *afgaēn*. *Ovl. Ged.* III, 147, 25 alwaar de *Rijcheit* zegt:

Maer als mi mijn goet afgaet, Dat ic hier vormaels hadde vercreghen,
Soe en vindic niemē die mi bestaet.

Eindelijk vindt men daarvoor ook nog *ontvliēten*. *Ovl. Ged.* I, 79, 424.

Vergheten met genitief

318. Zoo ook *Rijmb.* 32442:

Men vergat sijns an die spise.

Flor. en Bl. 3009. Rein. 2673:

Hoe mochte ic vergheten dies.

Op gelijke wijze heeft ook het tegenovergestelde *ghedinken* den genitief bij zich. Diet. Doctr. II, 2337:

Maer sunderlinghe suldi weten, Dat ghi tgoetdoens sult vergheten
Dat ghi dore uwen vrient doet; Maer doet v v vrient goet,
Des ghedingt emmermere.

Over de geëring van die beide werk woorden zie STOETT, Syntaxis § 15 (5).

Verhoeden den dach

343 *den hederen dag waarnemen, niet ongebruikt laten voorbijgaan*, namelijk om bijtijds een nachtverblijf te zoeken. (Lat. *hospitium de luce capescas*). Zie Mnl. Wdb. III, 462 op *hoeden*. In dien zin staat Lancel. II, 44189 (Rom. v. Moriaen 1644):

Ende sage oft hi mochte gewinnen Herberge op dien nacht.

Verhoghen

117. Foutieve lezing voor *vor(h)oghen*.

Vermaert

67 *bekend, algemeen genoemd*. Eigenlijk: door de *mare* d.i. *het gerucht* bekend geworden, hetzij in goeden zin, zooals hier, met de beteekenis van *beroemd*, *geprezen*, hetzij in kwaden zin met die van *berucht*. Rein. 4222:

So wart hi voor een dwaes vermaert, Ende men hout daer mede spot.

MLoep III, 662:

Maer hoe doet dan die vrouwe waert, Die in schanden wert vermaert?

Het transitieve *vermaren*, *verkondigen*, *alom bekend maken*, thans niet meer in gebruik, vindt men in CAMPH. Psalm. door OUDEMANS VII, 405 opgegeven en bij COORNHERT, geciteerd in gloss. op MLoep. - Voor *vermaert* vindt men ook wel *vermeert* geschreven of *vermeerret*. Zie Limb. VIII, 907. Lanc. en Sandr. 772. MLoep II, 4160; en zoo ook *ghemeert*. Ovl. Ged. III, 127, 273:

In den hemel ende op der erden Sal uwe name ghemeert werden.

welk denkbeeld ook door onzen Moralist geopperd is in Strophe 12.

Vermiden

306 *vermijden, nalaten*; waarvoor ook *m i d e n*. Mnl. Dist. Caton. II, 17. Ferguut 4895. - *hem vermiden van iet 222 b.v. van costen, zich ontzien van het maken van onkosten, uitgaven vermijden*. Lancel. II, 43458 (R.v. Moriaen 912):

Her Walewein sprac: 'So moetti vermiden Van uwer groter onmaten.

Vernaemt

103 *genoemd, alom erkend*, hier in kwaden zin, dus zooveel als *berucht*. Meestal echter staat dit woord in goeden zin; zooals Lancel. II, 46193 (Rom. v. Moriaen 3557):

Hi ware starc riddere ende coene Ende vernaemt van groten doene.

Lksp. III, 5, 65:

Want hijs vernaemt een wijs man.

Bgr. v. Couchi fr. II, 2689:

Als die de beste was van wapen, Onder riddere ende cnapen
Vernaemt, die men al doe wiste.

Verstaen

(als zstnw.) 264 *naer mijn verstaen, naar mijn verstand, naar mijne opvatting*, d.i. zooals ik het begrijp. Lksp., gloss. Lancel. II, 11718. Spieg. d. Jong. 405. Elders daarvoor als *ic kinne*. Vr. en Minne I, 373.

Verstandel

70 *verstandig*. B.v. Seden, gloss. De uitgang EL dient tot vorming van bijvoeglijke naamwoorden. Zie eene menigte voorbeelden opgegeven in Mnl. Wdb. II, 608.

Vertrecken

378, 410 *verhalen, vertellen, mededeelen*. Limb. IX, 537. Lksp. II, 56, 73. Kar. de Gr. II, 4308. Rein. II, 2081. Rijmb. 130. Borchgr. van Vergi 450. Franc. 3507, 5881. Ferguut 258, 2871. Zedelessen 490 (Sp. Hist. I, VIII, 74, 26):

Die wijn doet dat ment (nl. *iets heimelijcs*) vertrect

Esmor. 497:

Na dien dat ghi hebt ghehoert Soe willic u vertrecken voert,
Waer dat u mijn vader vant.

Van gelijke beteekenis is u u t t r e c k e n . Lksp. III, 26, 155:

Doe elck dus hadde ghesproken Ende sine redene uut ghetroken.

Zoo ook v e r s e g g h e n . Stemmen uit den Voortijd, p. 78:

Niet versegghen die ghebreckelicheit ons evenkerstens.

Verwinnen

111 *bestrijden, overwinnen, bedwingen* (Lat. *superare*). Stemmen uit den Voortijd, p. 90:

Startheit die ghebreken te verwinnen.

Ovl. Ged. III, 126, 221:

Die hem selven niet can verwinnen, Hoe sal hijt anderswaer beghinnen!

Lksp. I, 46, 10. Vr. e. Minne I, 373:

Dan behoert hem, als ic kinne, Vier ander poenten, sonder waen,
Selen si den evelen moet verwinnen.

Vesten in therte

177, 409 *goed onthouden, in 't geheugen prenten*. Meestal wordt v e s t e n alleen, zonder bijvoegsel, gebezigd. MLoep I, 48. 2458:

Dese lere suldi vesten.

Ibid. II, 4232:

Een yghelijc mijn lessen veste.

Ibid. II, 4236:

Wael ghevest is wael gheleert.

Het tegenovergestelde is *iet uut sine sinne steken, er niet meer aan denken, uit zijne gedachten zetten*. Zie B.v. Seden 321.

Vlyen

123 *vluichten, weggaan, verdwijnen*. - Later is in dit woord de letter D ingevoegd *vlieden*; evenals in *castyen, kastijden, ghescien, geschieden*.

iet Vlyen

109, 114, 134, 423 *ontvluchten, vermijden, haten, zich onthouden van iets*. - 496 *blame vlien, schande ontgaan, vrij blijven daarvan*. - 493 *vlye te sine, wil niet zijn* (Lat. *noli esse*). - 495 *vlie te hebbene, wil niet hebben* (Lat. *noli habere*).

van iet Vlyen

259 *ontvluchten, ontloopen, zich verwijderd houden*. Mnl. Dist. Caton. II, 24. Rein. 7393:

Diet wel gaet, gheeft men eer en lof; Maer diet misgaet, daer vliet men of.

Evenzoo wordt *ontflien* gebruikt. Wap. Mart. II, 43:

Waerstu een dorper, du spraecs van coen, Nu es dine herte dies ontfloen.

Voeren (te voren)

390, 474 *vooraf, eerst*.

Voeren gaen

285 *het vooruit gaan*, de eerste plaats innemen. B.v. Seden 674. Het tegenovergestelde is 287: *volghen of naer volghen*. Rein. 632:

Volghet mi, ic sal vore gaen,

of bachten enen gaen. B.v. Seden 677.

onder Voet houden

201 *in bedwang houden*. Stoke VII, 1197 zegt onder voet legghen:

Ende lech de hoverde onder voet, De di nimmer goet en doet.

92 onder iemens voet gheworpen werden, *in iemands macht geraken*.

- Deze spreekwijzen moeten alzoo in overdrachtelijken zin worden opgevat. In eigenlijken zin - waarbij echter de overdrachtelijke opvatting niet is uitgesloten - staat zij in Bgr. van Couchi fr. I, 498, waar gesproken wordt van den valk, die

Den heygher hadde onder voet.

Voort

410 *verder*. Met een verbum samengesteld, b.v. *voort vertrecken*, *verder aan anderen mededeelen*. B.v. Seden, gloss. *vort*. Stoke VIII, 159:

Dat heb ic seder wel ghehoert Van hem diet mi seide voort.

In dezelfde beteekenis staat ook *voort brenghen*. Spieg. d. Jong. 371:

En brenct niet voort een anders quaet,

en het boven opgegevene *verseghen*.

enen Vorgaen

284 *vóór iemand loopen*. Hetzelfde als *voeren gaen*. Het tegenovergestelde 287 *enen naer volghen*, *achter iemand loopen*. - Over den vorm *vorgaestu* zie op aflech.

Vorsien

152 *voorzichtig, vooruitziende*. Lancel. II, 11328. Rein. 6780:

Sijt wel vorsien ende wijs van sinne.

wees dies vorsien, *wees deswege op uwe hoede*, d.i. bedenk, welk kwaad daaruit zou kunnen ontstaan. Dit adjectief heeft den genitivus bij zich. Teestye p. 484, 1389:

Van sulker weelden wes vorsien,

en dit is in overeenstemming met het Latijnsche *prudens* d.i. *providens*. Zoo zegt TACITUS Hist. II, 25 *prudens doli*.

Vorsienlic

282 *bedachtzaam, welberaden*, het antwoord eener boodschap geduldig afwachtende; vandaar *nederig, bescheiden*.

Vorwist

389 *vooraf gewaarschuwd*. Zie *bewist*. Het ww. *wisen* beteekent in 't algemeen *onderwijzen*. Ovl. Ged. I, 82, 647. St. Amand 1676, 2691:

Amand, die heilighe man vercoren, Was te Pevele, als ghi moghet hooren,
Daer hi de Jueden wijsde ende leerde,

en zoo moet *vorwisen* beteekenen: *vroeger, vooraf leeren, (profeteeren)*. St. Amand II, 2642:

Dat hi ten .XL. sten daghe opvoer -- Voorwijst ons Baruch,

alwaar echter de aangehaalde autoriteit foutief is, gelijk zulks in dat dichtstuk meermalen wordt aangetroffen.

Voughen

94, 366 *voegen, passen, betamen*. Rein. 4851:

Ghestadicheit voecht wel den heren.

Vandaar de uitdrukking i n t g h e v o u c h , *in die mate als 't betaamt*. Lksp. III, 23, 90. St. Franc. 3219. CLIGNETT, Bijdr. 169. Mnl. Dist. Caton. I, 18:

Al comt so dattu heves ghenouch Haven, houti int ghevouch.

Rein. 3676:

Ende ghinghe mit hem al int ghevoeghe,

welke plaats in het overigens zeer nauwkeurig Glossarium door MARTIN is overgeslagen.

Vrach

177, 329, 332, 344 imperatief van v r a g h e n , *navragen, onderzoeken*. DE JAGER, Verscheid. p. 204 en Lat. Versch. p. 469. B.v. Seden, gloss.

Vrauwe

183 in de gewone beteekenis *vrouw, iemand van het vrouwelijk geslacht*, Lat. *femina* (waarvoor ook wel w i j f 186, 187). - 471 *meesteres, gebiedster*, (Lat. *domina*), het vrouwelijke van h e e r ; terwijl w i j f 140, 150, 189 het vrouwelijke is van m a n , dus *echtgenoot* (Lat. *uxor, coniunx*). B.v. Seden, gloss. Lippijn 100:

De viant geeft luttel om een lieghen Om toren te maken tusschen man ende wijf.

Vroe

160, 452 *vroeg* (Hd. früh); vooral in tegenstelling met s p a d e (Hd. spät). Rein. 2071:

In allen tide spade ende vroe Was ic een hovesch kint noch doe.

Ibid. 7567:

Oec wil ic dat ghi vroe ende spade Comt tot minen secreten rade.

Zeer dikwijls gebruiken de dichters deze beide woorden slechts als stoplappen; somtijds wel eens driemaal op dezelfde bladzijde. Zie Lksp. III, 26, 33, 49, 53.

die Vroede

134, 162 *de verstandige man, de wijze*. Rein. 331. Eigenlijk een adjectief v r o e t , zoals 202. B.v. Seden, gloss. - Het tegenovergestelde is o n v r o e t 515.

Vroedelike

298 *op verstandige wijs*. Vr. en Minne I, 325:

Daer si ghemint af wesen souden, In dien dat si waren ghestade,
Ende hen vroedelike wouden houden.

Lksp. III, 3, 679:

Dat ghi vroedelike leeft Van dien dat u God gheeft
Dat moet u emmer vromen.

Vruechde

14, 136, 438 *vreugde, blijdschap*.

Vul

203 *vol*. - vul houerden, *vol trotschheid, overmatig trotsch*. Rein. 2331:

Ic kende Brunen valsch ende quaet Ende vul van alre overdaet.

Vulbringen

456 *verrichten, ten einde brengen*. Dezelfde beteekenis heeft *vull e e s t e n*. B.v. Seden, gloss.

Vulcommen

126 *volbrengen, vervullen, gevolg geven aan*, b.v. aan zijne belofte (Lat. *votum solvere, exsolvere*). Daarvoor ook wel *sijn belof doen*. Alex. I, 657. Rijmb. 7879. Lksp. III, 3, 110:

Want ware dat sake dat ghi loghet
Ende ghi niet en doet u belof, Ghi souter scande hebben of,

en een belof vuld oen. Rijmb. 11744. - Grootelijks verdient het opmerking, dat *vulcommen* hier eene transitieve beteekenis heeft, welker

mogelijkheid door DE VRIES ontkend is in gloss. op Lksp. Is die bewering juist, dan zou men kunnen vermoeden dat hier had moeten staan *v o l v u l l e*, dat gebruikt is in Lksp. II, 53, 79. III, 12, 43. Diet. Doctr. I, 20:

Soe wie sinen evenkersten mint, Hi heeft volvult die wet.

Vulmàken

372 *volmaakt maken, maken dat er niets ontbreekt* Rijmb. 17863, waar van den Tempel gezegd wordt dat die

Vulmaect wart in den .VII. den jare Na die figure, na die ghebare
Recht also Salomon die here Ghemaect hadde wilen ere,

waarvan het verhaal in de Staten-Vert. 1 Kon. VI, 38 aldus eindigt: *Ende dit Huys was v o l m a e c k t na alle sijne stucken, ende na alle sijne behoorte: alsoo heeft hij seven jaren daer aen gebouwt.*

W.

hem Wachten van iet

230, 354 *zich voor iets hoeden, zich van iets onthouden.* Met genit. MLoep II, 1635:

Daer hem billic een goet man Naerstelijc sal wachten van.

Rein. 482:

Ooc biddic u dat ghi sijt vroet, Dat ghi u wacht van baraet.

Waerstuus niet in hoeden

224 *waart gij desgaande niet op uwe hoede. Zie in hoeden sijn.*

Want.

Redeg. vgw. *omdat* 3, 23, 61, 101, 143, 203, 338, 366, 433, 464, 491. Zoo ook Wap. Mart. I, 510, 875.

Wantrouwel

163 *onbetrouwbaar*. Over den uitgang EL zie *verstandel*.

Wat

435 *iets*. Stemmen uit den Voortijd p. 59: 'Want die niet en heeft, die en heeft ghenen anxt wat te verliesen.' Rom. d. Lorrein. II, 1830:

Yoen seide: 'In rouke wat, Ic aventure om dat.'

Waterkin

168 *watertje, klein water, fontein*.

Weenen

422. Eig. *tranen storten*; doch ook wel enkel *bedroefd zijn, zich zelf beklagen, berouw hebben*. Hier wordt gezegd: Men ziet dat hij die lichtelijk borg blijft, *in t h e n d e w e e n t*, d.i. dat hij bij slot van rekening zijn verlies betreurt, daar hij verplicht is te betalen, waartoe de schuldenaar niet in staat is. Zoodanige waarschuwing, als de Moralist hier bedoelt, bevatten ook de door ERASMUS, Adag. I, 6, 97, als spreekwoord opgegevene Latijnsche woorden *Sponde, noxa praesto est*, d.i. Wie zich veelal ten borge stelt, dien staat de schade voor de deur. Onze naburen zeggen daarvoor:

Dein schaden gewiss und entschieden ist So bald du ein Bürge geworden bist.

DE BRUNE berijmde deze les aldus l.c. p. 101:

En zijt niet licht voor yemant borgh, Indien ghy vry wilt zijn van zorgh.

Weerden

191 *waardereen, liefhebben, hoogschatten*. Lksp. I, 33, 35:

Hier bi mach men leren Dat goet is vader ende moeder eren
Ende weerden telker stat.

In die beteekenis vindt men ook *w e r t h e b b e n*. Ovl. Ged. III, 145, 126:

Her Reinout heeftene herde weert.

R.v. Cassam. 659. Ferguut 2326. Kar. de Gr. I, 1976:

Want hi heeft die vrouwe wert,

waarvan het tegenovergestelde is onweert hebben, *verachten*. St. Amand II, 3370. Parthonop. 7605. Ingelijks enen werde of werdecheit doen. Diet. Doctr. II, 206, 1722.

Weerpten

462. Zie ENE.

Weert (waert)

273 (van een persoon gezegd) *geacht, hooggeschat*. KILIAEN: *carus, gratus*. Rijmb. 20516:

Antipater die ward tien tiden Waerd ende lief in allen siden.

Ibid. 23434:

Hens geen prophete waerd in sijn lant.

Weert

369 *waard, herbergier*, hij in wiens huis men den nacht heeft doorgebracht. - 372 *gastheer*, een die zijne vrienden onthaalt. B.v. Seden, gloss.

te zinen Weinsche

4, *naar zijnen wensch*. Zoo ook het ww. *w e i n s c h e n*. Bgr. v. Couchi fr. II, 2145. Zie ook *meinsch*.

Wijnwater

34. Dit kerkwoord staat hier aldus geschreven; en zoo vindt men het ook Lancel. II, 11306 en Sp. Hist. in het HS. IV, II, 85, 40. Zie PENON's Glossarium op Verwijs' Bloemlezing.

Wijs

van iet 418 *bedreven in iets, der zake kundig*; heeft den genitief bij zich, STOETT, Synt. § 24. MLoep I, 1356:

Een edel jonghe, van kunsten wijs.

Ibid. 2517:

Hi was wijs van hogher kunst.

Daarom zou ik in Rein. 6940, waar MARTIN schrijft:

Ghi heet alle weghe wijs te sijn,

liefst willen lezen *aller weghe*, zoodat de zin is: *men zegt, dat gij alle paden en gangen weet te vinden*, zelfs in het duistere van den nacht. - Op dezelfde wijze wordt vroet geconstrueerd. Esmor. 574:

Als ghi van uwer saken sijt vroet.

Wildi

195 wildijt 15, zie op Di. - wiltu 508. - wilstu 419, 425, 427, 435 *wilt gij*. - wilstuut 310, 377, 403, 410 *wilt gij het*.

Wincken

161 *door gebaren, met een ander spreken*, d.i. door uiterlijke teekenen iets aan een ander te kennen geven, wat een derde niet weten mag. In 't Latijn wordt daarvoor *nutus* gebruikt. Zoo zegt PLINIUS VI, 30, 35: *Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est* en OVIDIUS Amor. II, 5, 15:

Multa supercilio vidi vibrante loquentes;
Nutibus in vestris pars bona vocis erat.

Winnen (als subst.)

400 naer dijn winnen, *overeenkomstig uw gewin, naar uwe inkomsten*.

in goeder Wise

226: *op behoorlijke wijze*; dijns selues spijse sal di voeden in goeder wise. Dit voorschrift is overeenkomstig de bede vervat in Spreuk. XXX, 8: *Voed mij met het brood mijnes bescheidenen deels*.

Wiselic

477 *wijslijk, op verstandige wijze.*

te Wiue nemen

140 *tot vrouw nemen, haar huwen.* Lancel. III, 23150. Mnl. Dist. Caton. III, 13:

Sone, wachti, by dinen live, Dat tu nemeer wijf te wive
En nemes, du en kense wel: Want der wiven sijn vele fel.

Zie B.v. Seden op *te manne gheven* d.i. *uithuwelijken*, waarvoor in Mnl. ook *h u w e n* gevonden wordt; zie 510.

Woort (meerv.)

409 *woorden.* STOETT, Etym. § 72. R.v. Cassam. 585:

Doe Cassamus hare wort verstoet, Van jammere vielen hem op den voet
Die tranen ute beide sijn ogen.

B.v. Seden, gloss. Lancel. II, 11512:

Die coninginne sprac dese wort Tote haer selven, die ghi hebt gehort.

Doch evenzeer vindt men *w o r d e*. Lancel. III, 10798:

Alse die coninc Hestoran horde Deser .III. goder ridders worde.

Wouckenere

137 *woekeraar.* Wap. Mart. I, 370. (Stroph. Ged. p. 16):

Dits die minne, die dicke doet Ridderescap wesen verwoet
Enten woekenere.

Teestyte, gloss. Lksp. III, 4, 175 alwaar in het HS. boven *wisselieren* met eene latere hand geschreven staat *w o e c k e n e r e n*. Zie ook VAN VLOTEN, Kluchtsp. p. 47 geciteerd door VERWIJS gloss. op Vr. en Minne p. 156. - De Ouden schreven het woord *w o u c k e n a e r* welluidendheidshalve met N om de volgende R, evenals wij nog schrijven *k a m e n i e r*, dat volgens het Latijnsche *cameraria* eigenlijk *k a m e r i e r* had moeten zijn. Zie Mnl. Wdb. III, 1147. Vergelijk ook *toovenaar* en *moordenaar* naast *tooveren* en het Eng. *murderer*. Zie TE WINKEL's *Gramm. Figuren*, bl. 285 vlg.